

Қонаев Университеті

ӨМІРӘЛІ Ж.Ө.

ПРОКУРАТУРА РК
(в схемах)

Алматы 2023

УДК 347.963 (574)

Рецензенттер :

Қазақстан Республикасының Бас Прокуроры 2-сыныпты мемлекеттік әділет кеңесшісі: Асыллов Берік Ноғайұлы

З.ғ. д., профессор Абдрашев Руслан Мұратханұлы

З.ғ. д., доцент Өмірәлі Ж.Ө.

ҚР прокуратурасы (схемаларда) - 111

ISBN

Оқу құралында Қазақстан Республикасының прокуратура органдары жүйесінің ұйымдастырылуы және жұмыс істеу тәжірибесі мен мәселелері зерттеледі. Автор негізінен іс жүргізу заңнамасын реформалаудың тиімділігін арттыру мәселелеріне баса назар аударады, қылмыстық-құқықтық саланы дикриминализациялау және прокуратура органдарын трансформациялау үдерісін қарастырады. Мемлекеттік механизм құрылымындағы органдардың даму перспективалары. Оқу құралы материал прокуратура органдарының қызметін теориялық және нормативтік-құқықтық тұрғыдан талдауды және прокурорлық қызмет институттарының құқықтық мәртебесінің ерекшеліктерін әрі оның рөлін үйлестіруге бағытталған. Кітап студенттерге, магистранттарға, докторанттарға және заңгерлік жоғары оқу орындарының профессорлық-оқытушылық құрамдарына, ғылыми-практикалық қызметкерлерге және прокуратура органдарының қызметкерлеріне, сондай-ақ жоғарыда аталған мәселелерге қызығушылық танытқандардың барлығына, ЖОО-да осы саладағы теориялық және практикалық тәжірибенің арақатынасында дуальды оқытуды енгізуге арналған. Оқу құралының материалдары Қазақстан Республикасы Прокуратурасы саласындағы реформаларды ескере отырып, Қазақстан Республикасының 2022 жылғы 5 қарашадағы № 155-VII ҚРКЗ «Прокуратура туралы» Қазақстан Республикасының Конституциялық Заңы – жаңа заңнамаға сәйкес баяндалған. Оқу құралында теориялық талдау мен практикалық тәжірибе негізінде жазылған, осы мәселені зерттеуді жеңілдету және ыңғайлы ету үшін мәтін және сызбалар жасалған. Оқу құралы құқықтық актілер 2023 жылғы 15 маусымдағы жағдай бойынша берілген.

ӨОЖ (Өмбебап ондық жіктеу) 347.963 (574)

ISBN

Өмірәлі Ж.Ө., 2025

Мазмұны.....	2
Кіріспе сөз	3
1-тақырып. Қазақстан Республикасындағы прокуратураның құқықтық мәртебесі.	
1.1 Қазақстан Республикасы прокуратурасының түсінігі, саяси-құқықтық мәртебесінің ерекшеліктері және қызметінің қағидаттары.....	4
1.2 Прокуратура органдарының мақсаттары мен міндеттері.....	7
1.3 Прокуратураның функциялары.....	8
Тақырыпқа арналған сызбалар 1.....	13
1-тақырыпқа сұрақтар.....	14
2-тақырып. Қазақстан Республикасы прокуратура органдарының жүйесі.	
2.1 Прокуратура органдарының жүйесі туралы жалпы ережелер.....	15
2.2 Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының ұйымдық-құқықтық мәртебесі.....	17
2.3 Қазақстан Республикасында прокуратура органдарын ұйымдастырудың ерекшеліктері.....	18
Тақырыпқа арналған сызбалар 2.....	19
Тақырыпқа сұрақтар 1.....	20
3-тақырып. Прокуратура органдарының құзыреті.	
3.1 Прокуратура органдарының құзыреті. Прокурорлық қадағалаудың негізгі салалары.....	21
3.2 Бас прокуратураның құзыреті (сызбаларда).....	24
3.3 Бас прокурордың өкілеттігі (сызбада).....	25
3.4 Прокурордың өкілеттігі (сызбада).....	26
3.5 Прокурордың жауапкершілігі (сызбада).....	26
Тақырыпқа арналған сызбалар 3	23-27
Тақырыпқа сұрақтар 1.....	27
4-тақырып. Прокурорлық қадағалау.	
4.1 Прокурорлық қадағалау ұғымы.....	28
4.2 Прокурорлық тексерулердің негіздері.....	29
4.3 Қадағалау жүргізу тәртібі (қадағалау нысандары мен шектері).....	31
4.4Тексерілетін субъектілердің құқықтары мен міндеттері.....	33
4.5 Заңдылық жай-күйін талдау.....	34
4.6 Күшіне енген актілерді бағалау.....	37
Тақырыпқа арналған сызбалар 4.....	39
Тақырыпқа сұрақтар 4.....	46
5-тақырып. Прокурорлық қадағалаудың негізгі бағыттары.	

5.1 Мемлекет мүдделерінің соттағы өкілдігі.....	47
5.2 Қылмыстық іс жүргізу.....	52
5.3 Жолданымдарды қарау.....	52
5.4 Прокуратура органдары лауазымды адамдарының шешімдеріне, актілеріне және әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) шағымдарды сотқа дейінгі реттеу.....	56
Тақырыпқа арналған сызбалар 4.....	58
Тақырыпқа сұрақтар 4.....	63
6-тақырып. Прокуратураның құқықтық актілері	
6.1 Прокуратураның құқықтық актілері туралы жалпы ережелер.....	64
6.2 Прокурорлық қадағалау актілері.....	65
6.3 Прокурорлық ден қою актілері.....	68
6.4 Прокуратураны ұйымдастыру және оның қызметін реттейтін актілер.....	68
Тақырыпқа арналған сызбалар 6.....	70
Тақырыпқа сұрақтар 6.....	72
7-тақырып. Прокуратура органдарының үйлестіру және өзара ықпалдасу жөніндегі қызметі.	
7.1 Зандылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі қызметті үйлестіру.....	73
7.2 Адам мен азаматтардың бұзылған құқықтары мен бостандықтарын қорғау және қалпына келтіру жөніндегі прокуратураның өзара іс-қимылы.....	76
Тақырыпқа арналған сызбалар 7.....	78
Тақырыпқа сұрақтар 7.....	81
8-тақырып. Прокурор қызметінің кепілдіктері.	
8.1 Прокуратура қызметінің құқықтық кепілдіктері.....	81
8.2 Прокурордың әлеуметтік және қызметтік кепілдіктері.....	85
Тақырыпқа арналған сызбалар 8.....	88
Тақырыпқа сұрақтар 8.....	91
Пайдаланылған дереккөздердің тізімі.....	93

КІРІСПЕ

Қазақстан мемлекеттік тәуелсіздік алған соң прокуратура институты дәстүрлі саяси-құқықтық институт болып қалса да, мемлекеттік және қоғамдық құрылымның барлық салаларына әсер еткен демократиялық реформалар шеңберінде жүзеге асырылатын трансформацияға ұшырауда. Прокуратура институттарын ғылыми-құқықтық талдаудың маңыздылығы, олардың Қазақстан Республикасының аумағында конституциялық заңдылықты қамтамасыз етудегі функционалдық рөлі мемлекеттің ұлттық егемендігі мен ішкі қауіпсіздігін нығайту мақсатымен байланыстырылады.

Іс жүргізу заңнамасын реформалау, қылмыстық-құқықтық саланы қылмыссыздандыру прокуратура органдарының кейбір функцияларын трансформациялау үдерістеріне, ал тұтастай алғанда – прокуратураның саяси-құқықтық мәртебесінің маңыздылығына, оның Қазақстан Республикасындағы құқық қорғау жүйесінің иерархиясындағы орны мен рөліне тікелей қатысты.

Осы тұрғыдан қарағанда, прокуратура органдарының құқықты, конституциялық заңдылықты қорғаудың мемлекеттік тетігі құрылымындағы даму перспективаларын түсіну маңызды, ол өзінің саяси әлеуетін төмендетпей, заңдылықтың сақталуын жоғары қадағалауды іске асыра отырып, мемлекеттің құқық қорғау функцияларын жүзеге асырады.

Бұл мағынада прокуратура органдарының функционалдық мәртебесі мен қызметін ұйымдастыруды оның Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасында белгіленген мақсаттары мен міндеттері тұрғысынан түсіну қажет. Құқық қолдану үдерісі заңның жалпы нормаларын, оларды іске асыру қағидаттарын белгілейтін, оның ішінде прокуратура органдарының актілерін қоса алғанда, Қазақстан Республикасы Конституциясының, «Прокуратура туралы» Қазақстан Республикасы Конституциялық заңының жалпы нормаларына негізделеді. Прокурорлық қадағалаудың құқықтық түсінігі іс жүргізу заңнамасының нормаларына да негізделеді, сондай-ақ қоғамдық және мемлекеттік-құқықтық қатынастардың жекелеген салаларын реттейтін нормативтік-құқықтық базаны талдауды қамтиды.

Сондықтан бұл оқу-әдістемелік құралы прокуратура органдарын ұйымдастыру мен қызметінің қолданыстағы құқықтық негіздерін, прокурорлық қызмет институттарының құқықтық мәртебесінің ерекшеліктерін, оның Қазақстан Республикасында құқықтық тәртіп пен қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі саяси-құқықтық рөлін неғұрлым тиімді игеруге ықпал ететін теориялық және нормативтік-құқықтық мәтіндерді (сондай-ақ сызбаларды) үйлестіруге бағытталған.

1-тақырып. Қазақстан Республикасындағы прокуратураның құқықтық мәртебесі.

1.1 Қазақстан Республикасы прокуратурасының түсінігі, саяси-құқықтық мәртебесінің ерекшеліктері және қызметінің қағидаттары

1.2 Прокуратура органдарының мақсаттары мен міндеттері.

1.3 Прокуратураның функциялары.

1.1 Қазақстан Республикасы прокуратурасының түсінігі, саяси-құқықтық мәртебесінің ерекшеліктері және қызметінің қағидаттары

Прокурор – (лат. Procurare – басқару, бір нәрсені білу, қамқорлық) деген ұғымды білдіреді. Қазақстан Республикасының прокуратурасы – бұл мемлекеттің құқық қорғау қызметін жүзеге асыруға өкілетті мемлекеттік органдардың бірыңғай орталықтандырылған жүйесі. Мемлекет өкілеттік берген органдардың құқық қорғау қызметі заңға қатаң сәйкестікте және ол белгілеген тәртіпті мүлтіксіз сақтап, заңдық ықпал ету шараларын қолдану жолымен құқықты қорғау мақсатында жүзеге асырылады.

Прокуратураның негізгі мақсаты елдегі заңдылық жүйесін қамтамасыз ету және Қазақстан Республикасының аумағында бірыңғай құқықтық кеңістікті қалыптастыру, сондай-ақ сотта мемлекеттің мүдделерін білдіру және мемлекет атынан қылмыстық қудалауды жүзеге асыру болып табылады [1].

Прокуратура органдары қызметінің құқықтық негізін Қазақстан Республикасының Конституциясы, «Прокуратура туралы» Қазақстан Республикасының Конституциялық Заңы, Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шарттар, Қазақстан Республикасы Бас прокурорының бұйрықтары және Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілері құрайды.

Прокуратура органдарының ұйымдастырылуы мен қызметінің қағидаттары прокуратура мәртебесін құқықтық идеологияландырудың ажырамас бөлігі болып табылады. Құқық қағидаты – бұл реттелетін қатынастардың мәнін, мақсаттары мен міндеттерін анықтайтын және білдіретін негізгі қағидаттар, негізгі құқық идеялары.

Прокуратура органдарының ұйымдастырылуы мен қызметі қағидаттарының арасында "Прокуратура туралы" ҚРКЗ 3-бабында атап көрсетілгендері:

- заңдылық қағидаты;
- басқа мемлекеттік органдар мен лауазымды тұлғалардан тәуелсіз болу;
- Қазақстан Республикасының Президентіне ғана есеп беру қағидаты;
- жариялылық қағидаты.

Заңдылық қағидаты – құқықтық мемлекеттегі барлық құқық қолдану және құқық қорғау органдары, барлық құқық субъектілері қызметінің ең

маңызды жалпы құқықтық басталуы. Заңдылық қағидаты қазақстандық мемлекеттіліктің іргелі Конституциялық қағидаттарының бірі болып табылады. ҚР Конституциясының 3-бабының 4-тармағында Республикадағы мемлекеттік билік Конституция мен заңдар негізінде жүзеге асырылады деген ереже бекітілген.

«Заңдылық» заң ғылымының негізгі категорияларының бірі болып табылады. Бұл санат жалпы теориялық, салалық ғылымдар мен жекелеген құқықтық институттардың бірлігі мен келісімділігін қамтамасыз ете отырып, құқықтық құбылыстарды талдаудың ерекше құралы ретінде қызмет етеді және олардың мемлекеттік-құқықтық құрылыс практикасына нақты «шығуы» болып табылады. Заңдылық елдің әлеуметтік және саяси дамуын анықтайтын негізгі фактор, «мемлекет органдары қызметінің негізгі міндеті және басым бағыты» болып табылады.

Заңдылық жағдайында ғана қоғамның мемлекет пен құқыққа қарсы талап қоюының өзара байланысы жүзеге асырылады және керісінше. Осылайша заңдылық қағидаты – бұл қоғам мен мемлекеттің конституциялық-құқықтық доктринаға сәйкес өміршендігінің болмай қоймайтын хал-ахуалы. Заңдылық пен құқықтық тәртіпті қамтамасыз етуде мемлекеттің мүдделеріне бағынатындықтан Прокуратура үшін бұл қағида оның қызметінің негізі болып табылады. ҚР Конституциясының 83-бабының 1-тармағына, «Прокуратура туралы» ҚРКЗ 1-бабына сәйкес Прокуратура мемлекет атынан заңда белгіленген шектерде және нысандарда Қазақстан Республикасының аумағында заңдылықтың сақталуына жоғары қадағалауды жүзеге асырады, сотта мемлекеттің мүддесін білдіреді және мемлекет атынан қылмыстық қудалауды жүзеге асырады. Басқа мемлекеттік органдар қадағалау функцияларын өз құзыреті шегінде жүзеге асыруға құқылы, алайда прокуратура заңда белгіленген шекте және нысандарда заңдылықтың сақталуына жоғары қадағалауды жүзеге асырады. Прокурорлық қадағалаудың сипаттамасына қатысты "жоғары" термині оның құқық қорғау және құқық қорғау органдары, сондай-ақ өзге де мемлекеттік (қадағалау-бақылау) органдар жүйесінің иерархиясындағы ең жоғары жағдайын сипаттайды.

Прокуратураның мемлекеттік қадағалау және бақылау органдары, сондай-ақ құқық қорғау және құқық қорғау органдары жүйесіндегі жоғары жағдайынан басқа, прокуратураның жоғарғы жағдайы арнайы құқықтық, оның ішінде тәуелсіздік пен заңдылықты қамтамасыз ету ісіне тікелей қатысудың процестік кепілдіктерімен қамтамасыз етіледі.

Басқа мемлекеттік органдар мен лауазымды адамдардан тәуелсіз болу және Қазақстан Республикасының Президентіне ғана есеп беру қағидаты.

Прокуратураның саяси-құқықтық мәртебесінің ерекшелігі – оның қазіргі қоғамда құқық қорғау жүйесінің басқа органдарының арасында бақылау-қадағалау функцияларында көрініс тапқан билік өкілеттіктерінің ең үлкен көлеміне ие автономды ішкі жүйе болып табылатындығы. Мемлекеттік органдар жүйесіндегі прокуратура органдарының дербестігі «Прокуратура туралы» ҚРКЗ нормасымен белгіленеді, мұнда прокуратура қызметінің негізгі қағидаттарының бірі – басқа мемлекеттік органдардан, лауазымды адамдардан

тәуелсіз болуы екендігі ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 3-бабының 1-тармағы). Мысалы, ҚР ҚПК 58-бабының 5-тармағына сәйкес "Өзінің іс жүргізу өкілеттігін жүзеге асыру кезінде прокурор тәуелсіз және тек заңға бағынады".

Алайда, бұл норма прокуратураның мемлекеттік жүйесіндегі маңызды саяси-құқықтық ұстанымын бекітеді – ол ҚР Президентіне бағынады. Осылайша, Қазақстан Республикасында билікті бөлудің жүйе құраушы құрылымы-құқықтық қағидаты тұрғысынан прокуратура президенттік биліктің саяси-құқықтық құрамдас бөлігі болып табылады.

Прокуратура органдарының өз функциялары мен өкілеттіктерін жүзеге асыруы кезінде олардың қызметіне араласуға заңмен тыйым салынады ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 3-бабының 2-тармағы). Бұл ретте прокуратураның кәсіпкерлік субъектілерінің, ұйымдардың және мемлекеттік органдардың қызметіне араласуына, олардың қызметін тексеруді тағайындауға, заңда көзделмеген негіздер бойынша ақпарат не құжаттарды сұратуға құқығы жоқ («Прокуратура туралы» ҚРКЗ 3-бабының 3-тармағы).

«Прокуратура туралы» ҚРКЗ 26-бабының 6-тармағына сәйкес «Прокурор оның өндірісіндегі материалдардың, актілердің, сот істерінің және жолдамалардың мәні бойынша ешқандай түсініктеме бермейді. Танысу үшін біреуге материалдар ұсыну Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген жағдайларда ғана жүзеге асырылады».

Төмен тұрған прокурорларды жоғары тұрған прокурорларға және Республиканың Бас Прокурорына бағындыра отырып, прокуратураны бірыңғай орталықтандырылған жүйеге ұйымдастыру қағидаты (ҚР Конституциясының 83-бабының 2-тармағы). ҚРКЗ «Прокуратура туралы» талдауы прокуратураны ұйымдастыру мен қызметінің тағы бір қағидатын анықтауға мүмкіндік береді. 5-баптың 2-тармағына сәйкес прокуратура органдарының қызметі төмен тұрған прокурорлардың жоғары тұрған прокурорларға және Бас Прокурорға бағынуы негізінде жүзеге асырылады. Прокурорлардың бағыныстылығы мыналарды қамтиды:

- төмен тұрған прокуратуралар үшін жоғары тұрған прокурорлардың жұмысты және қызметті ұйымдастыру мәселелері бойынша нұсқауларын орындау міндеттілігі;

- төмен тұрған прокурорлардың қызметтік міндеттерін орындағаны үшін жоғары тұрған прокурорлар алдында жауапты болуы ;

- төмен тұрған прокурорлардың өкілеттіктерін қажет болған жағдайларда жоғары тұрған прокурорлардың жүзеге асыруы;

- жоғары тұрған прокурорлардың төмен тұрған прокурорлар актілерінің күшін жоюы, оларды кері қайтарып алуы, тоқтата тұруы немесе өзгертуі;

- жоғары тұрған прокурорлардың төмен тұрған прокурорлардың шешімдеріне, әрекеттеріне (әрекетсіздігіне), актілеріне жасалған шағымдарды шешуі.

Бұл тізбе толық емес, өйткені Бас Прокурор "Прокуратура туралы» ҚРКЗ белгілеген тәртіппен төмен тұрған прокурорлардың бағыныстылығының өзге де нысандарын белгілей алады.

Прокуратура органдарының міндеті – заңдылықтың сақталуын, оның саяси және құқықтық дербестігін, сондай-ақ ұйымның орталықтандырылған сипатын жоғары қадағалауды жүзеге асыру, оның мәртебесінің орындылығы қағидатын қалыптастыру.

Прокуратураның ұйымдастырылуы мен қызметіндегі орындылық қағидаты – прокуратура органдарының ұйымдық жүйенің тұрақтылығы және функционалдық мақсаттарда ең жақсы табыстарға қол жеткізу қамтамасыз етілетін жағдайларды ескеруге немесе құруға ұмтылатын талапты басшылыққа алуы болып табылады.

Прокуратураны ұйымдастыру мен қызметінің жоғарыда қарастырылған қағидаттарынан басқа, «Прокуратура туралы» ҚРКЗ-да жариялылық қағидаты да бекітілген, оған сәйкес Қазақстан Республикасындағы прокуратура органдары өз қызметінің жариялылығын қамтамасыз ету үшін адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау туралы, Мемлекеттік құпияларды және заңмен қорғалатын өзге де құпияны қорғау туралы заңнаманың талаптарына қайшы келмейтін шамада жария түрде әрекет етеді ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 3-бабының 5-тармағы).

«Прокуратура туралы» ҚРКЗ 42-бабының 2-тармағына сәйкес прокуратура органдары өз қызметінің жариялылығын қамтамасыз ету үшін Қазақстан Республикасының мемлекеттік құпияларды және заңмен қорғалатын өзге де құпияны қорғау туралы заңнамасының талаптарын сақтай отырып органдар мен лауазымды тұлғалардың адамның және азаматтың конституциялық және заңмен қорғалатын өзге де құқықтарын бұзатын, заңды тұлғалар мен мемлекеттің мүдделеріне нұқсан келтіретін заңсыз әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) және шешімдеріне прокуратура актілерін бұқаралық ақпарат құралдарында жариялай алады.

1.2 Прокуратура органдарының мақсаттары мен міндеттері.

Прокуратура қызметінің басымдықтары деп «саяси, экономикалық, әлеуметтік, құқықтық және өзге де жағдайлар кешендерінің әсерінен елдегі заңдылық пен құқықтық тәртіптің жалпы жай-күйіне, мемлекеттік, әлеуметтік және экономикалық құрылыстың бірінші кезектегі әр түрлі міндеттерінің орындалуына айқындаушы түрде әсер ететін және осыған байланысты прокуратураның өзінің де, ол үйлестіретін құқық қорғау органдарының қызметінің де бірінші кезектегі ықпал ету шараларын талап ететін өзектендірілетін іс-қимылдар мен іс-шаралар, сондай-ақ құқықтық қатынастар салалары» түсініледі.

Прокуратура органдарының бірыңғай орталықтандырылған жүйесі ретіндегі әлеуметтік-құқықтық маңызы мен мақсаты «Прокуратура туралы» ҚРКЗ нормаларында тұжырымдалған мынадай міндеттер арқылы айқындалады:

- адам мен азаматтың бұзылған құқықтары мен бостандықтарын, заңды тұлғалардың, қоғам мен мемлекеттің заңмен қорғалатын мүдделерін қорғау және қалпына келтіру;
- заңдылықты бұзушылықтарды, оларға ықпал ететін себептер мен жағдайларды, сондай-ақ олардың салдарын анықтау және жою;
- құқық қорғау және өзге де мемлекеттік органдардың заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі қызметін үйлестіру.

Заңнаманы теориялық-құқықтық талдау прокуратура органдарының міндеттеріне басымдық беруге баса назар аударады. Адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мәселесі мемлекеттік болып табылатыны белгілі және оны міндеттер тізімінде бірінші орынға қою демократия құндылықтарына сәйкес келеді.

Прокуратура органдарының заңдылықты, оларға ықпал ететін себептер мен жағдайларды, сондай-ақ олардың салдарын анықтауы және жоюы прокуратура қызметін тағайындау туралы ережелерге қол жеткізудің негізгі функционалдық-құқықтық құралы болып табылады. Прокуратура органдарының міндеттерінің бірі ретінде заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі құқық қорғау және өзге де мемлекеттік органдардың қызметін үйлестіру прокуратураны Қазақстан Республикасының аумағында заңдылықты жоғары қадағалауды жүзеге асыратын жоғары бақылау-қадағалау органы ретінде айқындайтын мақсат пен қағидаттармен алдын ала айқындалған.

1.3 Прокуратураның функциялары.

Құқықтық-теориялық талдау «функциялар», «құқықтар мен міндеттер», «мақсаттар», «міндеттері», «қызмет түрлері», «прокурорлық қадағалау салалары», «бағыттары», «прокуратура қызметінің салалары» сияқты және негізінде прокуратура органдарының функционалдық қызметінен тұратын т.б. ұқсас мәнді қамтитын құқықтық категориялар туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Біздің ойымызша, ең сәтті анықтама А.Ю. Гулягиндікі, прокуратура органдарының функциялары, бұл – оның алдына қойылған мақсаттар мен міндеттерді орындау бойынша оған берілген өкілеттіктер мен құқықтық құралдар арқылы жүзеге асырылатын салыстырмалы түрдегі тәуелсіз қызмет түрлері болып табылады.

Прокуратура органдарының негізгі функциясы, посткеңестік кеңістіктегі көптеген мемлекеттердің прокуратуралары сияқты, Конституция мен заңдардың дәл және біркелкі орындалуын қадағалау функциясы болып табылады.

Теориялық-құқықтық талдауға сүйене отырып, біз прокуратураның функцияларын (кіші функцияларын) нормаларды ұсыну (мамандандыру) технологиясының құрылымдық қағидатына сәйкес жіктейміз:

1) прокуратураның негізгі функциялары:

- заңдылықтың сақталуына жоғары қадағалау;
- сотта мемлекет мүдделерін білдіру;
- мемлекет атынан қылмыстық қудалауды жүзеге асыру ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ-ның 1-бабы).

Қылмыстық процесте прокурор үшін сотта мемлекеттік айыптауды қолдау – заңдылық пен құқықтық тәртіпті, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мүдделерінен қисынды түрде туындайтын әрбір қылмыс үшін жазаның сөзсіздігінің қағидатын түпкілікті іске асыруды қамтамасыз ету жөніндегі міндет. Прокурорлық қадағалаудың бұл түрінің ерекшелігі – егер қылмыстық қудалаудың алдыңғы кезеңдерінде тергеушінің, жедел-ізвестіру органдарының, прокурордың келісілген қызметі жүзеге асырылса (олардың қарым-қатынастарында заңмен реттелген бағыныстылық болған жағдайда), онда мемлекеттік айыптауды қолдай отырып, прокурор тәуелсіз процедуралық тұлға ретінде дербес әрекет етеді.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік Кодексіне (бұдан әрі – ҚР ҚПК) сәйкес ҚР Бас Прокуроры ҚПК-нің 485-бабында көрсетілген негіздер бойынша да, ҚР ҚПК-нің 414-бабының 1-бөлігінде көрсетілген адамдардың өз бастамасы бойынша да, өтінішхаты бойынша да заңды күшіне енген сот актілерін кассациялық тәртіппен қайта қарау туралы наразылық енгізуге құқылы.

Қылмыстық істі тиісті соттан алып кассациялық тәртіппен тексеру үшін ҚР Жоғарғы Сотының Төрағасы, ҚР Жоғарғы Сотының судьялары, сондай-ақ ҚР Бас Прокуроры не оның тапсырмасы бойынша ҚР Бас Прокурорының орынбасарлары, облыстардың прокурорлары және оларға теңестірілген прокурорлар талап қоя алады (ҚР ҚПК 486-бабының 3-бөлігі). Қылмыстық істер бойынша заңды күшіне енген сот актілерін кассациялық тәртіппен қайта қарау процесіне Бас Прокурордың қатысуының кейбір ерекшеліктері "Қылмыстық істерді кассациялық тәртіппен қарауды регламенттейтін заңнаманы қолдану туралы" ҚР Жоғарғы Сотының 2022 жылғы 10 наурыздағы № 2 нормативтік қаулысында белгіленген.

Істі мемлекеттік айыптаушы ретінде қарауға қатысқан прокурор сот актісін апелляциялық тәртіппен қайта қарау туралы апелляциялық жолданым (наразылық) келтіре алады. Істі қарауға қатысуына қарамастан, үкімді қайта қарау туралы апелляциялық жолданымды осы істі мемлекеттік айыптаушы ретінде қарауға қатысқан прокурор әкелуі мүмкін. ҚР Бас Прокуроры және оның орынбасарлары, облыстардың прокурорлары және оларға теңестірілген прокурорлар мен олардың орынбасарлары, аудандардың прокурорлары және оларға теңестірілген прокурорлар өз құзыреті шегінде істі қарауға қатысуына қарамастан үкімді, қаулыны қайта қарау туралы прокурордың апелляциялық өтінішхатын әкелуі мүмкін (ҚР ҚПК 414-бабының 2-бөлігі).

Қылмыстық процеске қатысты бес институционалдық реформаны іске асыру бойынша 100 нақты қадам – Ұлт жоспарының міндеті былайша айқындалған: "Адам мен азаматтың конституциялық құқықтарын шектейтін

барлық тергеу әрекеттерін санкциялау жөніндегі өкілеттіктерді тергеу судьясына кезең-кезеңімен беру есебінен соттарда айыптау мен қорғау арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз ету". Қылмыстық процесте прокурордың іс жүргізу мәртебесінің айыптауға бейімділігі міндетін жалпылама, ортақ деп атауға болады.

Прокуратура қылмыстық қудалауды мемлекет атынан қылмыстық, қылмыстық іс жүргізу заңнамасына сәйкес жүзеге асырады ("Прокуратура туралы"ҚРКЗ 19-бабы). Өз құзыреті шегінде, прокурор жедел-ізвестіру қызметінің, анықтаудың, тергеудің және сот шешімдерінің заңдылығын қадағалауды, сондай-ақ мемлекет атынан қылмыстық үдерістің барлық кезеңдерінде қылмыстық қудалауды және ҚР Конституциясының 83-бабына және ҚР Қылмыстық Процестік-Кодекске сәйкес өзге де өкілеттіктерді жүзеге асырады (ҚР ҚПК 58-бабының 1-тармағы).

Сотқа дейінгі тергеп-тексеру және істі сот қарау кезіндегі прокурордың өкілеттігі ҚР ҚПК 158-баптың 8-бөлігінде, 165-баптың 8-бөлігінде, 186-баптың 2-3-бөлігінде, 187-баптың 8-бөлігінде, 190-баптың 7-бөлігінде, 192, 192-баптың 6-7-бөлігінде, 193-бапта, 194-баптың 3-бөлігінде, 195-баптың 5-бөлігінде, 196-баптың 2-бөлігінде, 202-бапта, 203-бапта, 234-баптың 2-4-бөлігінде, 290-бапта, 301-бапта, 302-бапта, 302-1-бапта, 303-бапта, 304-бапта, 305-бапта, 321-баптың 6-бөлігінде, 337 бапта, 414-баптың 2-бөлігінде, 428-баптың 6-бөлігінде, 429-баптың 7-бөлігінде, 478-баптың 5-бөлігінде, 480-баптың 6-бөлігінде, 484-бапта, 486-бапта, 494-баптың 5-бөлігінде, 502-баптың 1-бөлігінде, 518-баптың 5-бөлігінде, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 тарауларда, 628-баптың 5- бөлігінде, 643-баптың 8-бөлігінде, 668-баптың 6-бөлігінде, сондай-ақ ҚР ҚПК белгілеген өзге де жағдайларда айқындалады.

ҚР ҚПК-де көзделген негіздер мен тәртіп болған кезде прокурор өз қаулысымен істерді өз өндірісіне қабылдауға және тергеушінің өкілеттігін пайдалана отырып, жеке өзі тергеу жүргізуге құқылы. Сотқа дейінгі тергеп-тексерудің заңдылығын қадағалауды оған өкілетті прокурор жүзеге асырады (ҚР ҚПК 58-бабының 3-бөлігі).

Прокурор күдіктіге, айыпталушыға, сотталушыға немесе олардың әрекеттері үшін мүлдіктік жауаптылықта болатын тұлғаға мүдделерін қорғау үшін талап қоюға құқылы:

1)өзінің дәрменсіз күйіне, күдіктіге, айыпталушыға, сотталушыға тәуелді болуына немесе өзге де себептерге байланысты байланысты талап қою және оны қорғау құқығын өз бетінше пайдалануға қабілетсіз жәбірленушінің;

2) Мемлекеттің мүдделерін қорғап талап қоюға құқылы (ҚР ҚПК 58-бабының 2-бөлігі).

ҚР Бас Прокуроры өз құзыреті шегінде қылмыстық қудалау органдарының орындауы үшін міндетті ҚР ҚПК нормаларын қолдану мәселелері бойынша нормативтік құқықтық актілерді қабылдайды. Сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын органдардың нормативтік құқықтық

актілері өз құзыреті шегінде Қазақстан Республикасының Бас Прокурорының келісімі бойынша қабылданады (ҚР ҚІЖК 58-бабының 6-бөлігі).

2) прокуратураның жалпы құқықтық функциялары:

- Құқық қорғау (заңдылықтың сақталуына жоғары қадағалау);
- Құқық қорғау (адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын, заңды тұлғалардың, қоғам мен мемлекеттің заңды мүдделерін қорғау және қалпына келтіру, "Прокуратура туралы" ҚРКЗ, 4-бабы (1т.);
- Құқық қолдану (прокуратура органдарының қызметінде құқық нормаларын қолдану);
- Заң шығарушы (прокуратура актілерін шығару ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 32-бабы), Бас прокурордың норма шығарушы қызметке қатысуы ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ, 2-тармақ. 4т.);
- Құқықтық түсіндіру – қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, құқық бұзушылықтардың алдын алу мақсатында немесе дайындалып жатқан құқыққа қайшы әрекеттер туралы мәліметтер болған кезде прокурор жеке тұлғаларға және заңды тұлғалардың өкілдеріне заңдылықты бұзушылықтарға жол бермеу туралы және заңда белгіленген жауапкершілік туралы жазбаша және (немесе) ауызша нысанда түсіндіреді "Прокуратура туралы" ҚРКЗ 32-бабы, (1-тармағы, 2тармақшасы), 41-бабы);
- Бұлтартпау (заңдылықты бұзушылықтарды, оларға ықпал ететін себептер мен жағдайларды, сондай-ақ олардың салдарын жою), "Прокуратура туралы" ҚРКЗ 4-бабы(2т.), 23-бабы);
- Жазалаушы (айыптау, мемлекет мүддесін сотта білдіру ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 22-бабы);

3) арнайы, нақты функциямен:

- қадағалау ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 1, 17-бабы);
- процестік ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 22, 23-баптары);
- үйлестіру "Прокуратура туралы" ҚРКЗ 4-бабы(3т.), 28-бабы);
- талдау ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 20-бабы);
- басқарушылық "Прокуратура туралы" ҚРКЗ 9-бабы(2т.)
- білім беру ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 12-бабы);
- қызметтік ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 44-бабы).

4) кіші функциялар:

- егер функция прокурорлық қадағалау саласы болып табылса, онда кіші функцияны нақтыланған бағыт – кәмелетке толмағандар туралы, табиғатты қорғау жайлы және т. б. заңдардың орындалуын қадағалау құрайтын болады. Егер функция қылмыстық қудалау болып табылса, онда кіші функцияның қызметіне прокурордың тергеу іс-әрекеттерін жүргізуге рұқсат беруі және Қазақстан Республикасының Негізгі Заңына, заңдарына қайшы келетін нормативтік құқықтық актілерге (бұдан әрі – НҚА) наразылық білдіруі жатады.

СЮДА

(Сызбалардан) 1.2 Прокуратура органдарының мақсаттары мен міндеттері

Прокуратура органдарының міндеттері

Адам мен азаматтың құқықтары мен бостандығын, заңды тұлғалардың, қоғам мен мемлекеттің заңды мүдделерін қорғау және қалпына келтіру.

Заңды бұзушылықтарды, оларға ықпал ететін себептер мен шарттарды, сол сияқты олардың салдарын анықтау әрі алдын алу, жою.

Заңды, құқықтық тәртіпті және қылмыспен күресуді қамтамасыз ету бойынша құқық қорғау және мемлекеттік органдардың қызметтерін үйлестіру.

ҚР заңдарымен, ҚР Президенті актілерімен белгіленген өзге де міндеттер

«Прокуратура туралы» ҚРКЗ 4-бабында көрсетілгендей Конституциялық заңмен, Қазақстан Республикасы Президенті актілерімен белгіленген, міндеттер тізімі толықтырылуы мүмкін.

1.3 Прокуратура функциялары

Прокуратура органдарының функциялары

Прокуратура органдарының функциялары – бұл олардың алдына қойылған мақсаттар мен міндеттерді орындау бойынша оларға берілген өкілеттіктер мен құқықтық құралдар арқылы жүзеге асырылатын салыстырмалы түрдегі дербес қызметтер түрлері. (Мамандану) нормаларын бекіту технологиясының құрылымдық қағидаттарына сәйкес прокуратураның функцияларын (кіші функцияларын) төмендегідей жіктеуге болады:

1) Прокуратураның негізгі функциялары:

- заңның сақталуына жоғары қадағалау;
- сотта мемлекет мүддесін білдіру;
- қылмыстық қудалау

2) Прокуратураның жалпы арнайы құқықтық функциялары:

- Құқық қорғау;
- Адам құқықтарын қорғау;
- Құқық қолдану;
- Құқықтық түсіндіру;
- Алдын алу;
- Жазалаушы.

3) Арнайы, белгілі бір функциялармен анықталады:

- қадағалаушы;
- процедуралық;
- үйлестіру;
- талдау;
- басқарушылық;
- білім беру, тәрбиелік;
- қызметтік, ресми.

4) Кіші функциялар:

- кәмелеттік жасқа толмағандар туралы заңның орындалуын қадағалау (прокурорлық қадағалау функциясы);

- табиғатты қорғау заңнамаларының орындалуын қадағалау (прокурорлық қадағалау функциясы);
- тергеу әрекеттеріне рұқсат беру, санкциялау (қылмыстық қудалау функциясы) т.т.

1-тақырыпқа сұрақтар.

1. Прокуратураның саяси-құқықтық мәртебесі қандай өкілеттіктерде көрінеді?
2. Қазақстан Республикасы прокуратурасының ұйымдастырылуы мен қызметі қандай қағидаттарға негізделеді?
3. Прокуратура органдарына қандай міндеттер жүктелген?
4. Прокуратураның функциялары қандай? Прокуратура функцияларын қандай критерийлер бойынша жіктеуге болады? Прокуратураның негізгі функциясы қандай?

6. Қазақстан Республикасының Бас Прокуроры өз құзыреті шегінде осы Кодекстің нормаларын қолдану мәселелері бойынша, оның ішінде қылмыстық сот ісін электрондық форматта жүргізу мәселелері бойынша нормативтік құқықтық актілер қабылдайды.

Қазақстан Республикасының Бас Прокуроры өз құзыреті шегінде қабылдаған нормативтік құқықтық актілер қылмыстық қудалау органдарының орындауы үшін міндетті.

2-тақырып. Прокуратура органдарының жүйесі.

- 2.1 Прокуратура органдарының жүйесі туралы жалпы ережелер.
- 2.2 Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының ұйымдық-құқықтық мәртебесі.
- 2.3 Қазақстан Республикасында прокуратура органдарын ұйымдастыру ерекшеліктері.

2.1 Прокуратура органдарының жүйесі туралы жалпы ережелер

Қазақстан Республикасында прокуратура органдары жүйесін ұйымдастырудың өзіне тән ерекшеліктері бар, олардың негізі, біріншіден, кеңестік дәуірден мұраға қалған прокуратура үлгісі, екіншіден, реформалау үдеріс барысында алынған, прокуратура органдарының жетілдірілген ұлттық жүйесі болып табылады.

Қазақстан Республикасы прокуратура органдарының қазіргі заманғы жүйесі елдің саяси және әлеуметтік жағдайларына бейімделген прокуратура институттарының халықаралық деңгейде танылған үздік үлгілерінің институттарын, заңдылықты жоғары прокурорлық қадағалау органы ретінде прокуратураның орны нақты айқындалған ҚР Конституциясының құқықтық идеясын жарасымды түрде үйлестіреді. Прокуратураның басқару органдарының саяси-құқықтық тізбегіндегі орны мен рөлі заң шығару, құқық

қорғау және құқық қолдану институттарын тағайындаудың Конституциялық догмаларымен, елдің ұлттық, жеке даму бағытымен алдын-ала анықталған.

Прокуратура органдары бірыңғай орталықтандырылған жүйені құрайды. Бұл прокурорлық билікті, басқаруды және бағынуды ұйымдастыру орталықтандырылған түрде жүзеге асырылатындығын білдіреді. Орталықтандыру, өз кезегінде, ведомствоішілік тігінен де, ведомствоішілік көлденеңінен де түзіледі, бірақ прокуратура органдарының бүкіл жүйесі Қазақстан Республикасының Бас прокуроры атынан орталық буынға бағынады.

Прокуратура органдарының кадрларын прокурорлар және өзге де жұмыскерлер құрайды. Прокуратура органдары жүйесінде қызметте тұрған, офицерлік құрамның сыныптық шені немесе әскери атағы берілген Қазақстан Республикасының азаматы прокурор болып табылады. Мемлекеттік әкімшілік қызметшілер, қатардағы және сержанттық құрамдардың әскери қызметшілері, азаматтық қызметшілер өзге де жұмыскерлерге жатады. Прокуратура органдары жүйесінің сыныптық шендер немесе әскери атақтар, сондай-ақ оларға сәйкес келетін шекті сыныптық шендер немесе әскери атақтар берілетін лауазымдарының тізбесін Қазақстан Республикасының Президенті бекітеді.

Прокурорлар осы Конституциялық заңда көзделген ерекшеліктермен Қазақстан Республикасының құқық қорғау қызметі туралы заңнамасына сәйкес қызмет өткереді. Әскери прокуратура органдарының прокурорлары, қатардағы және сержанттық құрамдардың әскери қызметшілері осы Конституциялық заңда көзделген ерекшеліктермен Қазақстан Республикасының әскери қызмет және әскери қызметшілердің мәртебесі туралы заңнамасына сәйкес қызмет өткереді, Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің әскери қызметшілері үшін белгіленген мәртебеге ие болады және құқықтар мен жеңілдіктерді пайдаланады.

Прокуратура органдарының мемлекеттік әкімшілік қызметшілері қызметін Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызмет туралы заңнамасына сәйкес жүзеге асырады. Әскери міндетті прокурорлар прокуратура органдарында арнайы есепте тұрады. («Прокуратура туралы» ҚРКЗ 44-бабы).

Бас прокуратура ұйымдық-құқықтық иерархияның басында тұр, оның функционалдық құқықтық қабілеті төмен тұрған прокурорларды жоғары тұрған прокурорлар мен Бас Прокурорға бағындыру қағидатына негізделген. Қазақстан Республикасының Бас прокуратурасына бағынады:

- прокуратура органдарының ведомствосы (Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының құзыреті шегінде әрекет етеді, Бас Прокурор ведомствоның, оның аумақтық және оларға теңестірілген органдарының құрылымын бекітеді ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 11-бабының 1,2-тармақтары).
- білім беру ұйымы (Бас прокуратура жанындағы Құқық қорғау органдары академиясы ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 12-бабы);
- әскери прокуратура органдары ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 13-бабы);

- көлік прокуратурасының органдары ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 14-бабы);
- облыстардың прокуратураларын және оларға теңестірілген прокуратураларды (республикалық маңызы бар қалалар мен астананың) тиісті прокурорлар басқарады ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 15-бабы),
- аудандық және оларға теңестірілген (қалалық, ауданаралық, сондай-ақ мамандандырылған) прокуратураларды Бас Прокурор тағайындайтын тиісті прокурорлар басқарады ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 16-бабы);

Бұл тізбе аяқталған жоқ, себебі, ҚР Президентінің шешімі бойынша ҚР заңнамасына сәйкес прокуратураның білім беру, қайта ұйымдастыру және тарату тәртібін, олардың мәртебесі мен құзыретін белгілейтін қызметін қамтамасыз ету мақсатында өзге де прокуратура органдары мен өзге де ұйымдар құрылуы мүмкін ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 5-бабының 5, 6-тармақтары).

Прокуратура органдарында прокуратура органдарының бірінші басшылары айқындайтын регламенттер негізінде әрекет ететін алқалар құрылады. Алқа отырыстарында прокуратура органдары қызметінің мәселелері, сондай-ақ Бас Прокурордың, прокуратура органдары бірінші басшыларының қалауы бойынша мүдделі тұлғалардың қатысуымен алқалы түрде қарауды талап ететін, заң бұзушылықтардың анықталуына байланысты өзге де мәселелер қаралады.

Алқа шешімдері оның мүшелерінің жалпы санының көпшілік даусымен қабылданады және бағынысты прокурорлар мен өзге де қызметкерлер үшін міндетті болып табылады ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 30-бабы).

Прокуратура органдарының өз рәміздері болады, олардың сипаттамасын Бас Прокурор бекітеді ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 5-бабының 7-тармағы). «Қазақстан Республикасы прокуратура органдарының рәміздері туралы» «Қазақстан Республикасы Бас прокурорының 2017 жылғы 29 тамыздағы №92 " Қазақстан Республикасы прокуратура органдарының рәміздері туралы» (1Қосымша) бұйрығына сай ҚР прокуратура органдарының рәмізі

көк түсті дөңгелек қалқан орналасқан көк түсті ою-өрнекті сегіз қырлы жұлдыздың бейнесінде көрініс табады. Қалқан диагональ бойынша қиылысқан екі қылыштың үстіне нүктелері төмен қаратып қойылады. Қалқанның ортасында ҚР Мемлекеттік Елтаңбасы бейнеленген. Қалқан ұлттық ою-өрнек элементімен қоршалған. Қалқанның контуры бойынша алтын түсті "Қазақстан прокуратурасы" деген жазу орналасқан, онда екі жақтағы сөздер арасында орналасқан 3 нүкте бейнеленген.

Қазақстан Республикасы Мемлекеттік Елтаңбасының, қылыштың, ұлттық ою-өрнек элементінің, жұлдыз нүктелерінің, бұрыштарының бейнелері – алтын түстес.

Қазақстан Республикасы прокуратура органдарының нышанын бір түсті бейнеде орындауға жол беріледі.

ҚР Бас прокуратурасы жанындағы Құқық қорғау органдары академиясының символы – алтын түсті дөңгелек қалқан орналасқан көк түсті ою-өрнекті сегіз бұрышты жұлдыздың бейнесі. Қалқан диагональ бойынша қиылысқан екі қылыштың үстіне нүктелері төмен қаратып қойылады. Қалқанның ортасында көк фонда алтын түсті кітаптың суреті салынған. Қалқан ұлттық ою-өрнек элементімен қоршалған. Қалқанның контуры бойынша ақ фонда "Құқық қорғау органдарының академиясы" деген жазу орналасқан, қою көк түстің 1 нүктесі бейнеленген, "Құқық" және "академиясы" сөздерінің арасында орналасқан.

Кітаптың, қылыштың, ұлттық ою - өрнек элементінің, қалқанның контуры бойындағы нүктелердің, жұлдыздың бұрыштарының бейнелері – алтын түстес.

ҚР Бас прокуратурасы жанындағы Құқық қорғау органдары Академиясының нышанын бір түсті бейнеде орындауға рұқсат етіледі.

2.2 Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының ұйымдық-құқықтық мәртебесі.

Бас прокуратураны Бас Прокурор басқарады ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 7-бабының 1-тармағы).

Бас Прокурорды ҚР Президенті қызметке тағайындайды және қызметтен босатады. ҚР Президенті тарапынан бас прокурорды тағайындау Парламент Сенатының келісімімен бес жыл мерзімге жүзеге асырылады ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 8-бабының 1-тармағы). Бас Прокурордың бірінші орынбасары мен орынбасарлары болады, оларды ҚР Президенті қызметке тағайындайды және қызметтен босатады ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 8-бабының 2,3-тармақтары).

Бас Прокурордың кәсіби қызметінің кепілдіктерінің ішінде мыналарды бөліп көрсету керек:

- 1) ҚР Президентіне есеп беру;
- 2) өзінің өкілеттілік мерзімі ішінде Бас Прокурор ұшырауы мүмкін емес жағдайларды білдіретін иммунитеттері бар:
 - ұсталуы;
 - қамауға алынуы;
 - ұйқамаққа алынуы, алып келуі;
 - сот тәртібімен қолданылатын әкімшілік жаза шараларына;
 - қылмыс орнында ұстау немесе ауыр және аса ауыр қылмыстар жасау жағдайларын қоспағанда, ҚР Парламенті Сенатының келісімінсіз қылмыстық жауапкершілікке тартылуы.

ҚР Бас прокуратурасының құрылымдық бөлімшесі – ҚР Бас Прокурорының Аппараты бар, ол оның қызметін қамтамасыз етеді және оған тікелей бағынады. ҚР Бас Прокурорының Аппараты басқа құрылымдық бөлімшелерден, Бас прокуратураның лауазымды адамдарынан ұйымдық және

функционалдық жағынан тәуелсіз болады және өз қызметінде ҚР Конституциясын, "Прокуратура туралы" ҚРКЗ заңдары мен өзге де нормативтік құқықтық актілерін, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Бас Прокурорының Аппараты туралы Ережені басшылыққа алады.

Аппараттың құрылымын, штат санын Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен Бас Прокурор бекітеді.

2.3 Қазақстан Республикасында прокуратура органдарын ұйымдастыру ерекшеліктері

Төмен тұрған прокурорлардың жоғары тұрған прокурорларға бағыныстылығы және дара басшылық қағидаты Қазақстан Республикасы прокуратура органдарының ұйымдастырылуы мен қызметінің басты ерекшелігін қалыптастырады. Төмен тұрған прокурорлардың жоғары тұрған прокурорларға әрі Бас Прокурорға бағыныстылығы және дара басшылық қағидаты Қазақстан Республикасы прокуратура органдарын орталықтандырудың делдалдық элементі болып табылады және қызмет етеді. Прокурорлар бағыныстылығына мыналар жатады:

- төмен тұрған прокурорлар үшін жоғары тұрған прокурорлардың жұмысты және қызметті ұйымдастыру мәселелері бойынша нұсқауларын орындау міндеттілігі;
- төмен тұрған прокурорлардың қызметтік міндеттерін орындағаны үшін жоғары тұрған прокурорлар алдында жауапты болуы;
- жоғары тұрған прокурорлардың қажетті жағдайларда төмен тұрған прокурорлардың өкілеттіктерін жүзеге асыруы;
- жоғары тұрған прокурорлардың төмен тұрған прокурорлардың актілерін жоюы, кері қайтарып алуы, тоқтата тұруы немесе өзгертуі;
- жоғары тұрған прокурорлардың төмен тұрған прокурорлардың шешімдеріне, әрекеттеріне (әрекетсіздігіне), актілеріне жасалған шағымдарды шешуі.

Бас Прокурор "Прокуратура туралы" ҚРЗК белгілеген тәртіппен төмен тұрған прокурорлар бағыныстылығының өзге де түрлерін белгілеуі мүмкін.

2-тақырыпқа сұрақтар.

1. ҚР прокуратура органдары жүйесінің негізгі ерекшеліктері қандай?
2. Прокурордың құқықтық мәртебесі қандай?
3. Бас прокуратура прокуратура органдарының жүйесінде қандай орын алады?
4. ҚР Бас прокуратурасына қандай органдар тікелей бағынады?
5. ҚР Бас прокуроры қандай иммунитеттерге ие?

6. ҚР Прокуратура органдарының жүйесін ұйымдастыру үшін дара басшылық және төмен тұрған прокурорлардың жоғары тұрған әрі Бас Прокурорға бағыныстылық қағидатының маңызы неде?

7. Прокурорлардың бағыныстылығы қандай өкілеттіктерде жүзеге асырылады?

3-тақырып. Прокуратура органдарының құзыреті.

3.1 прокуратура органдарының құзыреті. Прокурорлық қадағалаудың негізгі салалары.

"Прокуратура туралы" ҚРКЗ 6-бабында прокуратура органдарының құзыреті толық форматта ұсынылған. Атап айтқанда, егер "Прокуратура туралы" ҚРКЗ 1-бабында прокуратураның негізгі бағыттары (тағайындаулары) арасында: Қазақстан Республикасының аумағында заңдылықтың сақталуына жоғары қадағалау; сотта мемлекет мүддесін білдіру; мемлекет атынан қылмыстық қудалауды жүзеге асыру көрсетілсе, ал "Прокуратура туралы" ҚРКЗ 6-бабында аталмыш тізбе кеңейтілген:

- прокурорлық қадағалау салалары;
- қылмыстық-құқықтық салада халықаралық ынтымақтастықты (прокуратура құзыретіне жататын мәселелер бойынша), шет мемлекеттердің құзыретті органдарында және халықаралық ұйымдарда, шетелдік және халықаралық соттарда (төреліктерде) мемлекет мүдделерін білдіру, халықаралық шарттар жасасуды, қылмыстық-құқықтық саладағы халықаралық шарттардың жобаларын келісуді (жүзеге асыру) (6-баптың 4-тармағы);
- нормашығармашылық қызметке қатысу (6-баптың 5-тармағы).

ҚРКЗ сонымен қатар прокуратура органдарының ҚР заңдарында және ҚР Президентінің актілерінде қарастырылған өзге құзыретке ие болуы мүмкін деген норманы қамтиды.

ҚРКЗ заңдылықты прокурорлық қадағалау салаларының ішінде мыналарды атап көрсетеді:

- мемлекеттік, жергілікті өкілді және атқарушы органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, мекемелердің, олардың лауазымды адамдарының, меншік нысанына қарамастан өзге де ұйымдардың, сондай-ақ олар қабылдайтын актілер мен шешімдердің қызметі;
- әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізу;
- сотқа дейінгі тергеу, қылмыстық қудалау;
- жедел-ізвестіру және қарсы барлау қызметі;
- атқарушылық іс жүргізу;
- заңды күшіне енген сот актілері;
- қылмыстық жазаларды орындау және мемлекеттік мәжбүрлеудің өзге де шараларын қолдану;
- мемлекеттік құқықтық статистика және арнайы есепке алу;
- Қазақстан Республикасының халықаралық міндеттемелерін сақтау;
- сотта мемлекет мүдделерінің өкілдігі;

- қылмыстық қудалау.

Аталған құзыретті прокуратура органдары ҚР заңнамасымен жүктелген міндеттер шегінде жүзеге асырады. Қадағалауды жүзеге асыру кезінде прокуратура органдары өзге мемлекеттік органдардың функцияларын алмастырмайды ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 5-бабының 4-тармағы).

Әскери және көлік прокуратуралары органдарының құзыреті ведомстволық ерекшелікті ескере отырып нақтыланады. Әскери және көлік прокуратурасының органдары өз өкілеттіктерін "Прокуратура туралы" ҚРЗР-да көзделген қадағалау шектері мен нысандарын сақтай отырып іске асырады, "Прокуратура туралы" ҚРКЗ-да көрсетілген қызмет салаларындағы заңдылықты қадағалауды жүзеге асырады (3.1-тақырыпқа сызбаларды қараңыз). Алайда, "Прокуратура туралы" ҚРКЗ-ның 13, 14-баптарына сәйкес әскери прокуратура органдарына, сондай-ақ көлік прокуратурасы органдарына "Прокуратура туралы" ҚРКЗ-на, ҚР Заңдарына және ҚР Президентінің актілеріне сәйкес өзге де өкілеттіктер жүктелуі мүмкін.

Облыс прокуратураларының құзыреті құрылымдық жағынан облыстың әкімшілік аумақтық шекарасында айқындалған прокурор өкілеттіктерінің жалпы аясын көрсетеді. Облыстар прокуратурасының өкілеттіктерінің тізбесі "Прокуратура туралы" ҚРКЗ 15-бабында регламенттелген (3.1-тақырыпқа сызбаларды қараңыз).

Облыстардың прокуратуралары "Прокуратура туралы" ҚРКЗ-ның 15-бабында көзделмеген өзге де өкілеттіктерді "Прокуратура туралы" ҚРКЗ-на, ҚР өзге де заңдарына және ҚР Президентінің актілеріне сәйкес жүзеге асырады.

Прокуратура органдарының ведомстволық иерархиясын көрсететін сол ұйымдық-құрылымдық қағидат бойынша аудандық және оларға теңестірілген (қалалық, ауданаралық, сондай-ақ мамандандырылған) прокуратуралардың құзыреті айқындалады (3.1-тақырыпқа сызбаларды қараңыз).

Аудандық және оларға теңестірілген (қалалық, ауданаралық, сондай-ақ мамандандырылған) прокуратуралар "Прокуратура туралы" ҚРКЗ-ның 16-бабында регламенттелген құзыретімен шектелмейді және "Прокуратура туралы" ҚРКЗ-ның басқа да баптарында, сондай-ақ ҚР өзге де заңдарында және ҚР Президентінің актілерінде көзделген өзге де өкілеттіктерді орындай алады.

3.3 Бас Прокурордың өкілеттігі

Заңда бекітілген шектер мен формаларда, ҚР аумағында заңдылық сақталуына жоғары қадағалауды жүзеге асырады.

Прокуратура органдарының барлық жүйесінің қызметіне жетекшілік жасайды.

ҚР Президентіне Заңда бекітілген шектер мен формаларда Бас Прокуратура, оның құрылымдары, прокуратура органдарының жалпы штаттық саны туралы ережелерді ұсынады.

ҚР Президентіне прокуратура органдары ведомствосының басшысын қызметке тағайындау және қызметтен босату туралы ұсыныс жасайды.

ҚР Президентінің келісімімен білім беру ұйымының басшысын, Бас әскери прокурорды, Бас көлік прокурорын, облыстардың прокурорларын және оларға теңестірілген прокурорларды (Республикалық маңызы бар қалалар мен Астананы) қызметке тағайындайды және қызметтен босатады

ҚР Мемлекеттік наградаларымен марапаттауға және прокурорлар мен прокуратура органдарының өзге де қызметкерлерін, зейнеткерлерін құрметті атақтар беруге ұсынады, оларды ведомстволық наградалармен марапаттайды. Қазақстан Республикасының Президентіне елдегі заңдылықтың жай-күйі және прокуратура органдарының қызметі туралы есеп береді. Негіздер болған кезде заңды күшіне енген, ҚР Конституциясына, ҚР заңдарына қайшы келетін сот актілеріне наразылық білдіреді. Азаматтық, қылмыстық, әкімшілік істер және әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер, сот тәжірибесі мәселелері бойынша соттарға түсініктеме беру туралы ұсыныспен ҚР Жоғарғы сотына жүгінеді.

ҚР іс жүргізу заңнамасында көзделген тәртіппен сот актісінің орындалуын тоқтата тұрады

ҚР Конституциясына және ҚР заңдарына сәйкес осы құқыққа ие адамдарды қол сұғылмаушылықтан айыру және әкімшілік, қылмыстық жауаптылыққа тарту мәселелері бойынша ұсыныс енгізеді.

ҚР заңдарында көзделген жағдайларда сотқа дейінгі тергеу, жедел-ізвестіру, қарсы барлау қызметі және жасырын тергеу әрекеттері мәселелері бойынша нормативтік құқықтық актілерді келіседі

Мына мәселелер бойынша нормативтік құқықтық актілерді қабылдайды:

Прокуратура органдарында жеке тұлғалар мен заңды тұлғалар өкілдерінің жолданымдарын және жеке қабылдауын ҚР Әкімшілік рәсімдер туралы заңнамасымен және ҚР Әкімшілік сот ісін жүргізу туралы заңнамасымен реттелмеген бөлігінде қарау

Прокуратура органдары жүзеге асыратын заңдылықтың сақталуын тексеру, заңдылықтың жай-күйін талдау, күшіне енген актілерді бағалау ісін жүргізу

Прокуратура органдарында сотқа дейінгі тергеп-тексеруді ұйымдастыру

ҚР Қылмыстық іс жүргізу заңнамасының, ҚР жедел-ізвестіру қызметі туралы заңнамасының нормаларын қолдану

Мемлекеттік құқықтық статистика және арнайы есепке алу

Құқық қорғау, арнаулы мемлекеттік және өзге де органдардың ақпарат алмасу жүйесінен мәліметтерді қалыптастыру, қол жеткізу, пайдалану, сақтау, қорғау және жою тәртібін айқындау

ҚР Президенті және (немесе) онымен келісім бойынша, сондай-ақ ҚР Президенті Әкімшілігі тарапынан тағайындалатын лауазымдарды қоспағанда, прокурорларды және өзге де қызметкерлерді лауазымды қызметтерге тағайындау және лауазымды орындарынан босату, ақшалай үлесті, жәрдемақыларды және өзге де төлемдерді төлеу

Құқық қорғау қызметі саласында ведомствоаралық ғылыми зерттеулер жүргізу, оларды үйлестіру және мониторинг жүргізу тәртібін айқындау

Прокуратура органдарының білім беру ұйымдарына оқуға қабылдау тәртібін айқындау

Осы Конституциялық заңға, ҚР өзге де заңдарына және ҚР Президентінің актілеріне сәйкес басқа да нормативтік құқықтық актілерді қабылдайды

Қазақстан Республикасының заңдарында және ҚР Президентінің актілерінде көзделген өзге де өкілеттіктерді жүзеге асырады

(Сызбалардан) 3.4 Прокурордың өкілеттіктері.

Прокурор өз құзыретіне сәйкес **құқылы:**

- заңдылықтың сақталуын тексеруді, заңдылықтың жай-күйін талдауды, күшіне енген актілерді бағалауды жүргізуге

- осы Конституциялық Заңда және ҚР өзге де заңдарында, сондай-ақ Бас Прокурор айқындайтын тәртіппен прокуратура актілерін енгізуге

- үкіметтің, басқа да мемлекеттік, жергілікті өкілді және атқарушы органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, мекемелердің және олардың лауазымды адамдарының ҚР Конституциясына, ҚР заңдарына және ҚР Президентінің актілеріне қайшы келетін құқықтық актілеріне Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген шектерде наразылық білдіруге

- егер осы актілер физиологиялық ерекшеліктеріне, психикалық ауытқуларына және өзге де жағдайларына байланысты өз құқықтарын қорғауды өз бетінше жүзеге асыра алмайтын, кәмелетке толмаған тұлғалардың, сондай-ақ адамдардың шектеусіз тобына қатысты болса, меншік нысанына қарамастан ұйымдардың ҚР Конституциясына, ҚР Заңдарына және ҚР Президентінің актілеріне қайшы келетін актілеріне ҚР заңдарында белгіленген шектерде наразылық білдіруге

- бас бостандығынан айыру орындарында жазасын өтеп жүрген қамауда отырған адамдардың құқықтық жағдайына әсер ететін қылмыстық-атқару жүйесі мекемелері әкімшілігінің актілерінің заңдылығын тексеру, заңсыз шешімдерінің күшін жоюға

- ҚР Қылмыстық-атқару заңнамасына сәйкес сотталғандарды басқа мекемеге ауыстыру туралы қылмыстық-атқару жүйесі органдарының актілерін қарауға

- ҚР Қылмыстық-Процестік Кодексіне сәйкес күдікті адамдарға қатысты бұлтартпау шарасын сайлау туралы тергеу органдарының өтініштерін қарауға

- заңды күшіне енбеген сот актісін қайта қарау туралы жоғары тұрған сотқа өтінішхат әкелуге

- негіздер болған кезде және Қазақстан Республикасының Заңында көзделген тәртіппен тыйым салу немесе шектеу сипатындағы шаралардың дереу күшін жоюды, заңсыз актінің толық немесе ішінара қолданылуын тоқтата тұруды талап етуге

- сараптама тағайындауға, уәкілетті органдардан прокуратура органдарындағы материалдар, жолданымдар бойынша тексеру жүргізуді талап етуге және олардың нәтижелері туралы хабарлауды міндеттеуге

- ҚР заңнамасында көзделген тәртіппен өзге органдар мен ұйымдардың мамандарын заңдылықтың сақталуын тексеруге және қорытынды беруге қатысуға тартуға

- қауіпсіздікті және қадағалау қызметін қамтамасыз ету үшін басқа құқық қорғау органдарының қызметкерлерін заңдылықтың сақталуын тексеруді жүзеге асыруға тартуға

- заңдылықтың сақталуын тексеруді, заңдылықтың жай-күйін талдауды, күшіне енген актілерді бағалау ісін жүргізуге

- заңдылықтың сақталуын тексеру, заңдылықтың жай-күйін талдау, күшіне енген актілерді бағалау және қаралатын жолданым мәселелері бойынша лауазымды тұлғалардан, жеке тұлғалардан және заңды тұлғалардың өкілдерінен түсініктемелер алуға және шақыруға

- ҚР заңнамасында белгіленген тәртіпті сақтай отырып, жүргізілетін заңдылықтың сақталуын тексеру, заңдылықтың жай-күйін талдау, күшіне енген актілерді бағалау, сондай-ақ өтінішті қарау мәселелері бойынша ақпаратты, материалдар мен құжаттарды, сондай-ақ азаматтық, әкімшілік, қылмыстық істерді, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді, атқарушылық іс жүргізуді талап етуге және алуға

- ҚР заңнамасында белгіленген тәртіппен ақпаратқа, мәліметтерге және құжаттарға, қылмыстық, азаматтық, әкімшілік істерге, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерге, атқарушылық іс жүргізуге және өзге де материалдарға, сондай-ақ дербес деректерді және заңмен қорғалатын өзге де құпияны қорғау жөніндегі талаптарды сақтай отырып, құқық қорғау және өзге де мемлекеттік органдар мен ұйымдардың ақпараттық жүйелері мен ресурстарына қол жеткізуге

- ҚР заңнамасында белгіленген талаптарды сақтай отырып қадағалау қызметін жүзеге асыру барысында техникалық тіркеу құралдарын қолдануға

- сотқа дейінгі тергеп-тексеру, жедел-ізвестіру қызметі және жасырын тергеу әрекеттері мәселелері бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеруді, жедел-ізвестіру қызметін, жасырын тергеу әрекеттерін жүзеге асыратын органдардың басшылары мен қызметкерлері орындауға міндетті нұсқаулар беруге

- қылмыстық құқық бұзушылық жасады деген күдікке ілінген кісілерді, әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адамдарды жеткізудің, ұстаудың заңдылығын, сондай-ақ қамауда отырған не өзге де бас бостандығы шектеген адамдарды ұстау тәртібі мен шарттарын тексеруге

- қадағалауды жүзеге асыру кезінде іс-шаралардың жедел-ізвестіру қызметін жүзеге асыратын органдарға жедел-ізвестіру іс-шараларын жүргізулеріне бастамашылық жасауға

- қадағалауды жүзеге асыру кезінде құпия көмекшілер мен штаттық жасырын қызметкерлердің жеке басы туралы мәліметтерді қоспағанда, жасырын тергеу әрекеттерінің істерін, жедел есепке алуды, материалдарды, құжаттарды, ведомстволық нормативтік құқықтық актілерді, басқа да қажетті мәліметтерді сұратуға және алуға

- ҚР заңдарында көзделген жағдайларда жедел-ізвестіру және қарсы барлау іс-шараларын жүргізуге санкция беруге, арнайы жедел-ізвестіру және қарсы барлау, соның ішінде байланыс жүйесіндегі, іс-шараларды жүзеге асырудың заңдылығын тексеруді жүргізуге

- қадағалауды жүзеге асыру кезінде ҚР жедел-ізвестіру қызметі туралы заңнамаларына сай, жедел-ізвестіру қызметін жүзеге асыру барысында заңдылықтың бұзылуын анықтау және жою мақсатында прокуратура органдарының мамандарын және өзге де мамандарды арнайы техникалық құралдарын пайдалана отырып тартуға .

- жедел-ізвестіру қызметін жүзеге асыратын органдардың басшыларынан заңдылықтың бұзылуын жою мақсатында өздеріне бағынысты органдарда тексерулер жүргізуді талап етуге .

- әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс қозғау және тоқтату

- көшірменің және атқарушылық құжаттардың орындалуының заңдылығын тексеру.

- қылмыстық жолмен алынған активтерді шетелден қайтару мәселелері бойынша халықаралық ынтымақтастық жөніндегі қызметті үйлестіру.

- адамдарды ұстап беру, қылмыстық істер бойынша өзара құқықтық көмек көрсету, сотталғандарды не психикасының бұзылуынан (ауруларынан) зардап шегетін адамдарды беру туралы халықаралық шарттарды, сондай-ақ олармен байланысты құқықтық актілерді орындау, прокуратура органдарының құзыретіне жататын қылмыстық-құқықтық саладағы халықаралық шарттардың жобаларын келісу.

- Прокуратураның құзыретіне жататын мәселелер бойынша шет мемлекеттердің құзыретті органдарында және халықаралық ұйымдарда, шетелдік және халықаралық соттарда (төреліктерде) мемлекет мүдделерін білдіру.

ПРОКУРОРДЫҢ МІНДЕТТЕРІ

- ҚР Конституциясын және ҚР заңнамасын сақтау

- адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын, заңды тұлғалардың, қоғам мен мемлекеттің заңмен қорғалатын мүдделерін қорғау

- заң бұзушылықтарды жою жөнінде шаралар қабылдау

- адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын, заңды тұлғалардың, қоғам мен мемлекеттің заңды мүдделерін іске асыру үшін негізсіз кедергілер туғызатын іс-әрекеттерге (әрекетсіздікке) және прокуратура актілерін қабылдауға жол бермеу

- ҚР Мемлекеттік құпиялар және заңмен қорғалатын өзге де құпия туралы заңнамасының талаптарын сақтай отырып, өз қызметін жүзеге асыру барысында алынған құжаттардың, мәліметтердің және өзге де ақпараттың сақталуын қамтамасыз ету

- ҚР Қылмыстық-Процестік Кодексінде көзделген жағдайларда және тәртіппен сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыру

- Қазақстан Республикасының іс жүргізу заңнамасында көзделген тәртіппен заңды күшіне енген сот актілерімен келіспеу туралы өтінішхаттарды қарау

- заңсыз жедел-ізвестіру шаралары мен жасырын тексеру әдеттерін тоқтату

- заңсыз ұсталған әрі құқық қорғау және арнайы мемлекеттік мекемелердің үй-жайларында не олардың жеке бас бостандығын шектейтін басқа да орындарда, мәжбүр ету шараларын орындайтын гауптвахталарда, арнайы мекемелерде және қылмыстық-атқару жүйелерінің мекемелерінде орналастырылған тұлғаларды дереу босату

- сотқа дейінгі тергеп-тексеруді, жедел-ізвестіру қызметін жүзеге асыратын адамдардың заңсыз қаулылары мен шешімдерінің күшін жою

- ҚР заңдарында және ҚР Президентінің актілерінде көзделген өзге де міндеттерді орындау

Прокуратура органдарының жауапкершілігі

Прокурорлар өз қызметін жүзеге асыру кезінде ҚР заңдарында белгіленген жауаптылықта болады

Прокурорлар мен өзге де қызметкерлердің іс-әрекеттерінен келтірілген залал ҚР заңнамасында көзделген тәртіппен өтеледі

3-тақырыпқа сұрақтар.

1. Прокуратура органдары қандай салаларда "Прокуратура туралы" ҚРКЗ - на сәйкес заңдылықты жоғары қадағалауды жүзеге асырады?
2. "Прокуратура туралы" ҚРКЗ 6-бабында белгіленген прокуратура органдарының қандай өкілеттіктерімен прокуратура органдарын тағайындау ретінде айқындалатын өкілеттіктер тізбесі толықтырылды?
3. Бас прокурордың халықаралық-құқықтық салада қандай өкілеттіктері бар?
4. Бас Прокурор қандай мәселе бойынша Қазақстан Республикасының Президентіне өтінішхаттар мен ұсыныстар енгізеді?
5. Бас Прокурор Қазақстан Республикасының Президентіне қандай мәселелер бойынша есеп береді?
6. Бас Прокурор Прокуратура органдары жүйесінде қандай лауазымды тұлғаларды айқындайды?
7. Қазақстан Республикасының Бас Прокуроры прокуратура органдарын ұйымдастыру мен олардың қызметін реттейтін барлық прокурорлар мен өзге де қызметкерлер орындауға міндетті қандай құқықтық актілер шығарады?
8. Бас Прокурор Қазақстан Республикасының Жоғарғы Сотына қандай ұсыныспен жүгінеді?
9. Прокурордың сотқа дейінгі тергеп-тексеруді ұйымдастыруда қандай өкілеттіктері бар?

10. Прокурор сотқа дейінгі тергеп-тексеруді, жедел-іздестіру қызметін, жасырын тергеу әрекеттерін жүзеге асыратын органдардың басшылары мен қызметкерлері орындауға міндетті қандай нұсқаулар беруге құқылы?

4-тақырып. Прокурорлық қадағалау.

4.1 Прокурорлық қадағалау ұғымы.

4.2 Прокурорлық тексерулердің негіздері.

4.3 Қадағалау жүргізу тәртібі (қадағалау нысандары мен шектері).

4.4 Тексерілетін субъектілердің құқықтары мен міндеттері.

4.5 Заңдылықтың жай-күйін талдау.

4.6 Күшіне енген актілерді бағалау

4.1 прокурорлық қадағалау ұғымы.

Прокуратураға салалардағы заңдылықты жоғары қадағалауды жүзеге асырудың функционалдық міндеті (өкілеттігі) жүктелген.

Прокуратураға "Прокуратура туралы" ҚРКЗ 6-бабында көрсетілген салаларда заңдылықты жоғары қадағалауды жүзеге асырудың функционалдық міндеті (өкілеттігі) жүктелген. Жоғары қадағалау – бұл тек прокуратура органдарының қызметіне қолданылатын, оның адам құқықтарын қорғау, құқық қорғау және бақылау-қадағалау органдары жүйесіндегі ең жоғары жағдайын анықтайтын қадағалау сипаттамасы.

Прокуратура мемлекеттің бақылау органдарының жүйесіне кіреді, алайда оның заңдылықты бұзу фактілерін анықтау және жою жөніндегі тікелей процестен қашықтығына байланысты (әдетте бұл соттың, ішкі істер органдарының, ұлттық қауіпсіздік органдарының және т.б. құзыреті) қадағалаудың нақты функциясын орындайды. Сондықтан "Прокуратура туралы" ҚРКЗ-да айтылған: "Қадағалауды жүзеге асыру кезінде прокуратура органдары өзге мемлекеттік органдардың функцияларын алмастырмайды" (5-баптың 4-тармағы).

"Прокуратура туралы" ҚРКЗ-да "қадағалау" терминінің мағынасы ашылмайды, ал оның мазмұны заңдылықты прокурорлық қадағалаудың негізгі бағыттары арқылы айқындалады. Алайда, құқық теориясында қадағалауда прокуратураның тиісті дәлелдеу процесін жүргізбестен қадағалаушы органның назарын оның қателігіне аудару мүмкіндігін ғана көздейтіні баса айтылады¹. А. А. Таранов қадағалауды мемлекеттік бақылаудың бір түрі

¹ Антонов С. Н. Мемлекеттік автоинспекцияның жол-патрульдік қызметінің қадағалау қызметі түсінігі // қазіргі кезеңдегі Мемлекеттік автоинспекция қызметінің ұйымдық-құқықтық негіздері. - М.: КСРО ИМ ҒЗИ, 1989. Б.13.

ретінде анықтай отырып, прокурорлық бақылаудан басқа, сот және әкімшілік қадағалауды да бөліп көрсетеді.

Осылайша, прокурор жанжалды шешуге, ең алдымен заңнама нормаларын бұзуға, оны жоюға тікелей қатысудан абстракцияланып, оны, сондай-ақ оның себептері мен оған ықпал ететін жағдайларды анықтайды. Кейіннен құзыретіне тиісті шараларды жүзеге асыру кіретін орган немесе лауазымды тұлға алдында заң бұзушылықтарды жою туралы мәселе қою прокурордың міндеті болып табылады. Оның бұл өкілеттіктері қадағалауды басқа мемлекеттік және жеке құрылымдар жүргізетін бақылау-қадағалау қызметінің өзге түрлерінен ажыратады.

Жоғарыда келтірілген пайымдаулар қадағалаудың ведомство мен бақылау иерархиясынан тыс қызметтің шығуын көздейтін мемлекеттік бақылаудың осындай түрі ретінде айтуға мүмкіндік береді. Прокуратураның барлық билік пен басқару органдарын және ең алдымен, бақылау органдарын қоспағанда, өте кеңірек бақылау жүйесінің болуы олардың қызметін қадағалау ретінде анықтауға мүмкіндік береді.

4.2 Прокурорлық тексерулердің негіздері.

"Прокуратура туралы" ҚРКЗ 17-бабына сәйкес Қазақстан Республикасының атынан жоғары қадағалау мына негіздерге байланысты жүзеге асырылады:

- заңдылықтың сақталуына тексеру жүргізу;
- заңдылықтың жай-күйін талдау;
- күшіне енген актілерді бағалау.

Тексеру – прокурорлық қадағалаудың негізгі элементтерінің бірі. Заңдылықтың сақталуын тексеру, заңдылықтың жай-күйін талдау және күшіне енген актілерді бағалау прокуратура органдарының жоғары қадағалау нысандары болып табылады және "Прокуратура туралы" ҚРКЗ 4-бабында көзделген міндеттерді іске асыру мақсатында жүзеге асырылады.

Заңдылықтың сақталуын тексеруді, заңдылықтың жай-күйін талдауды, күшіне енген актілерді бағалауды тағайындау және жүргізу тәртібі, "Прокуратура туралы" Қазақстан Республикасының заңдарында және Бас Прокурордың актілерінде айқындалады.

Конституциялық заңға сәйкес заңдылықтың сақталуын тексеруді прокурор өз құзыреті шегінде мына негіздер аясында тағайындайды және жүргізеді:

- ҚР Президентінің тапсырмалары;
- ҚР Бас Прокурорының тапсырмалары;
- Бас Прокурор орынбасарларының, Бас әскери және көлік прокурорларының, облыстар прокурорларының және оларға теңестірілген прокурорлардың, аудандық, қалалық, ауданаралық, мамандандырылған прокурорлардың, сондай-ақ өңірлер мен гарнизондар әскери прокурорларының, өңірлік көлік прокурорларының шешімдері;

– Бас прокуратураның Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеті Төрағасының, Комитеттің аумақтық органдары

бастықтарының шешімдері (прокуратура органдарының заңдылықтың сақталуын тексеруді тағайындау және жүргізу, заңдылықтың жай-күйін талдау, сондай-ақ күшіне енген актілерді бағалауды жүзеге асыру қағидаларының (бұдан әрі – «Қағидалар») 4-тармағының 4-тармағына сәйкес).

ҚР Президенті мен Бас Прокурордың тапсырмалары бойынша тексерулерді меншік нысанына қарамастан кез келген ұйымдарда прокурор тағайындайды және жүргізеді («Қағидалардың» 6-тармағы).

Бас Прокурор орынбасарларының, әскери және көлік прокуратуралары органдарының басшыларының, облыстар прокурорларының және оларға теңестірілген прокурорлардың (республикалық маңызы бар қалалар мен астананың), аудандық және оларға теңестірілген (қалалық, ауданаралық, сондай-ақ мамандандырылған) прокурорлардың заңдылықты сақтау туралы шешімімен тексерулерді тағайындау құқықтарды, бостандықтар мен заңды мүдделерді қорғау үшін қабылданады:

1) Физиологиялық ерекшеліктеріне, психикалық ауытқуларына және өзге де мән-жайларға байланысты оларды қорғауды дербес жүзеге асыра алмайтын адамдар. Физиологиялық ерекшеліктеріне, психикалық ауытқуларына және өзге де жағдайларға байланысты құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін қорғауды өз бетінше жүзеге асыра алмайтын адамдарға мынандай кісілер жатады:

- ағзаның қалыпты жұмысынан ауытқуына байланысты мүмкіндіктері шектеулі жандар;

- өмірлік қиын жағдайдағы, сондай-ақ арнаулы ұйымдарда, мекемелерде, оның ішінде ерекше ұстау жүйесі бар мекемелерде, арнаулы бейімдеу, оңалту, оқыту және әлеуметтік оңалту орталықтарында жүргендер;

- психикалық қызметтің бұзылуымен сипатталатын аурулардың халықаралық жіктелуіне сәйкес аурулар тобына жатқызылған психикалық, мінез-құлық бұзылыстары (аурулары) бар;

- заңды күшіне енген сот шешімімен әрекетке қабілетсіз немесе әрекет қабілеті шектеулі деп танылған және өз құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін қорғауды өз бетінше жүзеге асыруға қабілетсіз өзге де адамдар.

2) Кәмелетке толмағандар. Кәмелетке толмаған адамдар деп он сегіз жасқа (кәмелетке) толмаған, оның ішінде жетім балалар, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар, мүмкіндіктері шектеулі балалар, өмірлік қиын жағдайдағы балалар, сондай-ақ тәрбиенің, оқытудың және әлеуметтік оңалтудың ерекше жағдайларын қамтамасыз ететін арнаулы білім беру ұйымдарында, ерекше жүйедегі білім беру ұйымдарында, кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтарында, оқу-тәрбие мекемелерінде жүрген балалар түсініледі.

3) Адамдардың шектелмеген тобы деп адамдардың жеке анықталмаған тобы немесе құқықтық қатынастарға қатысушылардың көптігі түсініледі, онда олардың сандық құрамын алдын-ала анықтау мүмкін емес немесе қиын.

4) Егер бұл адамдардың өмірі, денсаулығы не Қазақстан Республикасының қауіпсіздігі үшін орны толмас зардаптың алдын алу үшін қажет болса, адамдардың, қоғамның және мемлекеттің. Адамдардың өмірі, денсаулығы не Қазақстан Республикасының қауіпсіздігі үшін орны толмас зардаптар деп, егер адам мен азаматтың денсаулығына, өміріне зиян келтірсе не зиян келтіруі мүмкін, ұлттық қауіпсіздікке (қоғамдық, әскери, саяси, экономикалық, ақпараттық, экологиялық) қатер төндірген немесе соған әкеп соғуы мүмкін құқықтық актіні қабылдау не әрекет (әрекетсіздік) жасау түсініледі.

5) Мемлекеттік, жергілікті өкілді және атқарушы органдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, олардың лауазымды адамдары тарапынан жеке кәсіпкерлік субъектілерінің қызметіне араласу фактілері бойынша ("Прокуратураға" ҚРКЗ 18-бабы)

Жеке кәсіпкерлік субъектілеріне қатысты заңдылықтың сақталуын тексеру ҚР Президентінің, Бас Прокурордың тапсырмасы бойынша не олармен келісім бойынша жүргізіледі. Бас прокурордың келісімі бойынша жеке кәсіпкерлік субъектісінің қызметіне тексеру жүргізу үшін Бас әскери және көлік прокурорлары, облыстардың прокурорлары және оларға теңестірілген прокурорлар не оларды алмастыратын адамдар Бас Прокуратураның атына тиісті өтінішхат (қызметтік жазба) жібереді.

Жеке кәсіпкерлік субъектісін тексеруді келісу туралы өтінішхатқа (қызметтік жазбаға) қол қояды:

- Бас Прокурордың орынбасары;
- Бас Прокуратураның дербес құрылымдық бөлімшесінің басшысы.

Өтінішхат келіп түскен күннен бастап жеті жұмыс күні ішінде, ал қосымша ақпарат талап етілген кезде – он бес жұмыс күні ішінде қаралады («Қағидалардың» 9-тармағы).

Прокуратура органдарының ведомствосы жүргізетін заңдылықтың сақталуын тексеру ведомство және оның аумақтық органдары басшыларының шешімі бойынша Конституциялық Заңда, "Мемлекеттік құқықтық статистика және арнайы есепке алу туралы" ҚР Заңында, ҚР өзге де заңдарында белгіленген шектерде жүзеге асырылады ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 18-бабының 3-тармағы).

4.3 Заңдылықтың сақталуын тексеру тәртібі (нысандары және қадағалау шектері).

Тексерулерді жүргізу тәртібі көбінесе зерттелетін мәселелердің көлемі мен мазмұнына, тексерілетін объектілер мен субъектілердің ауқымына, күрделілігіне, ұзақтығына, т.б. байланысты тексерулердің өздерінің сан алуан сипатына байланысты болады. Тексеру барысында әртүрлі құралдар мен әдістер қолданылуы, қоғамдық қатынастардың бірнеше құқықтық салалары және соған орай заңнама салалары қамтылуы мүмкін. Тексеру бір органның немесе ұйымның заңдылық мәселелерін зерттеумен шектелуі немесе осындай ұйымдардың желісін немесе органдардың бүкіл жүйесін қамтуы мүмкін. Соған қарамастан, прокурордың өкілеттіктері заңдылық пен құқықтық

тәртіпті бұзу фактілерін анықтау және оларды жоюдың құқықтық мүмкіндіктерін қалыптастыру жөніндегі іс-қимылдарды қамтиды.

"Прокуратура туралы" ҚРКЗ 18-бабының 4-тармағына сәйкес заңдылықтың сақталуын тексеру отыз жұмыс күнінен аспайтын мерзімде жүргізіледі. Қосымша материалдарды талап ету қажет болған кезде, сондай-ақ заңдылықтың сақталуын тексерудің едәуір көлеміне байланысты оны жүргізу мерзімі ерекше жағдайларда отыз жұмыс күнінен аспайтын мерзімге ұзартылуы мүмкін. Заңсыз жеткізу, ұстау немесе қамауға алу фактісі бойынша жолданым келіп түскен кезде және ұсталған адамдар мен қамауға алынған адамдардың құқықтарының бұзылуы туралы жеткілікті деректер болған жағдайда дереу тексеру жүргізіледі («Қағидалардың» 28-тармағы).

Сараптама тағайындалған жағдайларда, сондай-ақ шет мемлекеттерден мәліметтер мен құжаттарды алу қажет болған кезде – оларды алғанға дейін, сондай-ақ тексеру жүргізуге кедергі келтіретін өзге де жағдайларда заңдылықтың сақталуын тексеру тоқтатыла тұруы мүмкін. Заңдылықтың сақталуын тоқтата тұрған тексеруді жүргізу мерзімін есептеу ол қайта басталған күннен бастап жалғасады.

Тексеру жүргізу туралы қаулы шығарылады, ол Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі мемлекеттік органда тіркеледі. Алайда заңдылықтың сақталуын тексеруді тағайындау туралы қаулыларды тіркеу тәртібі және оны жүргізу мерзімдері мына жағдайларда қолданылмайды:

- ҚР Қылмыстық іс жүргізу заңнамасы (ҚР Қылмыстық-процестік заңнамасы), ҚР әкімшілік шеңберінде жүргізілетін тексерулер;
- ҚР Қылмыстық-атқару заңнамасы;
- атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы ҚР заңнамасы;
- ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнамасы;
- жедел-ізвестіру және қарсы барлау қызметі саласындағы ҚР заңнамалары.

Тексеруді жүргізу туралы қаулыны Бас прокурор, Бас Прокурордың орынбасары, Бас прокуратураның құрылымдық бөлімшесінің, прокуратура органдары және оның аумақтық органдары ведомствосының, әскери және көлік прокуратурасы органдарының басшылары, облыс прокуроры және оған теңестірілген прокурор, облыс прокурорының және оған теңестірілген прокурордың орынбасары, аудан прокуроры және оған теңестірілген прокурор не адамдар шығарады («Прокуратура органдарының заңдылықтың сақталуын тексеруді тағайындау және жүргізу, заңдылықтың жай-күйін талдау, сондай-ақ күшіне енген актілерді бағалауды жүзеге асыру қағидаларының» 9-тармағы,).

«Қағидалардың» 11-тармағында айқындалған жағдайларда тексеру жүргізу туралы қаулыны тіркеу тексеру басталғаннан кейінгі келесі жұмыс күні ішінде құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі мемлекеттік органда жүргізіледі. Тексеруді тексеру жүргізу туралы қаулыда көрсетілген адамдар ғана жүргізеді.

Тексеру аяқталғаннан кейін тексеру нәтижелері туралы анықтама жасалады. Анықтама тексеру аяқталғаннан кейін бес жұмыс күні ішінде тексерілетін субъектіге тапсырылады. Тексерілетін субъектінің басшысы (өкілі) анықтаманы алғаны не алудан бас тартқаны туралы мәліметтер оны тапсыру сәтінде көрсетіледі.

Тексеру нәтижелері бойынша «Қағидалардың» 26-тармағында көзделген шешімдер қабылданады (4-тақырыпқа сызбаларды қараңыз).

4-тақырыпқа арналған сызбалар.

4.4 Прокурордың құқықтары мен талаптары. Тексерілетін субъектілердің құқықтары мен міндеттері

Прокурордың жүргізілетін тексеру шеңберіндегі талаптарын жеке және заңды тұлғалар, оның ішінде меншік нысанына қарамастан мемлекеттік органдар, мекемелер, ұйымдар, олардың лауазымды адамдары орындауға міндетті. Прокурордың құқықтары мен талаптары (4-тақырыпқа арналған сызбаларды қараңыз).

Соған қарамастан, «Прокуратура туралы» ҚРКЗ прокурордың құқықтарының шектеулерін көрсетеді, олардың ішінде:

- егер олар заңдылықтың сақталуын тексеру пәніне жатпаса, құжаттарды, ақпаратты ұсыну талабы;

- заңдылықтың сақталуына тексеру жүргізудің белгіленген мерзімдерінен асып кету;

- заңдылық пен қоғамдық тәртіпке, өңірдегі әлеуметтік-экономикалық тұрақтылыққа, ҚР конституциялық құрылысы мен ұлттық қауіпсіздігіне қатер төндіретін, сондай-ақ адамдардың өмірі мен денсаулығы үшін зардабы ауыр салдарлардың туындауына байланысты қауіп төндіретін жағдайларды қоспағанда, тексерілетін субъектінің қалыпты жұмыс істеуіне кедергі жасау.

Прокурорлық тексерулердің заңдылығының маңызды факторы –

тексерілетін субъектілерге олардың құқықтары мен бостандықтарына, сондай-ақ міндеттеріне бірқатар кепілдіктер беру болып табылады. Сондықтан «Прокуратура туралы» ҚРКЗ-на сәйкес тексерілетін субъектілердің не олардың уәкілетті өкілдерінің құқықтарының тізбесі келтірілген. «Прокуратура туралы» ҚРКЗ 19-бабына сәйкес прокурорлар тексеруді жүзеге асырған кезде қадағалаудағы субъектілердің мына жағдайларда заңдылықтың сақталуын тексеру үшін келген адамдарды объектіге жібермеуге құқығы бар:

- тексерілетін субъектіге заңдылықтың сақталуын тексеруді тағайындау туралы қаулы берілмесе;

- заңдылықтың сақталуын тексеруді тағайындау туралы қаулыда өзге тұлғалар көрсетілсе;

- құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі мемлекеттік органда тексеруді тіркеу міндетті болса да мұндай тіркеу болмаса;

- «Прокуратура туралы» ҚРКЗ 18-бабының 4-тармағында көрсетілген мерзімдер аяқталса;

- ҚР заңнамасында көзделген болса да мемлекеттік құпияларға берілген рұқсатты растайтын құжат жоқ болса.

Тексерілетін субъектілердің мынадай жағдайларда мәліметтер мен құжаттарды ұсынбауға құқығы бар:

- жүргізілетін заңдылықтың сақталуын тексеру нысанасына немесе заңдылықтың сақталуын тексеруді тағайындау туралы қаулыда көрсетілген кезеңге жатпаса;

- мемлекеттік құпияларды немесе заңмен қорғалатын өзге де құпияны қамтитын мәліметтермен және құжаттармен танысуға құқық беретін тиісті рұқсаты немесе құжаты болмаса.

Тексерілетін субъектілердің заңдылықтың сақталуын тексерудің маңыздылығы туралы қаулыға, сондай-ақ прокуратура органдары лауазымды адамдарының әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен шағымдануға құқығы бар.

Жоғарыда көрсетілген заңдылықтың сақталуына тексеру жүргізу қағидаларын бұзушылықтар болмаған жағдайда, тексерілетін субъектілерге не олардың уәкілетті өкілдеріне бірқатар міндеттемелер жүктеледі, олардың ішіндегі негізгісі – прокуратура органдарының лауазымды адамдарының тексерілетін субъектінің аумағына және үй-жайларына кедергісіз кіруін қамтамасыз ету болып табылады. Прокуратура органдарының лауазымды адамдарының режимдік объектілердің аумағына және үй-жайларына кіруі тексерілетін ұйымда белгіленген өткізу және объектішілік режимдер туралы талаптар ескеріле отырып қамтамасыз етіледі.

Тексерілетін субъектілердің міндеттемелерінің ішінде «Прокуратура туралы» ҚРКЗ мыналарды атап көрсетеді:

- прокуратура органдарының лауазымды адамдарына заңдылықтың сақталуын тексеру нәтижелері туралы анықтамаға (мемлекеттік құпияларды немесе заңмен қорғалатын өзге де құпияны қорғау жөніндегі талаптарды сақтай отырып) қосу үшін қағаз және электрондық жеткізгіштердегі құжаттарды (мәліметтерді) не олардың көшірмелерін ұсынуға міндетті;

- заңдылықтың сақталуын тексеруді тағайындау туралы қаулымен және оның нәтижелері туралы анықтамамен танысып, қол қойғызып алу;

- заңдылықтың сақталуын тексеруді жүзеге асыратын адамдар үшін қажетті жағдайларды қамтамасыз ету (еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау туралы талаптарға сәйкес).

4.5 Заңдылықтың жай-күйін талдау.

Заңдылықтың жай-күйін талдау – прокуратураның жоғары қадағалауының бір түрі. Заңдылықтың сақталуын тексеруден айырмашылығы – заңдылықтың жай-күйін талдау прокурорлар субъектілерге (объектілерге) бармай-ақ жүргізіледі. Заңдылықтың жай-күйін талдау статистикалық деректерді, мемлекеттік және халықаралық ұйымдардың, бұқаралық ақпарат құралдарының мәліметтерін, азаматтық және қылмыстық істер материалдарын, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді, сондай-ақ өзге де ақпарат көздерін зерделеу арқылы жүзеге асырылады. Қажет болған жағдайда

«Прокуратура органдарының заңдылықтың сақталуын тексеру, заңдылықтың жай-күйін талдау, сондай-ақ күшіне енген актілерді бағалауды жүзеге асыру қағидаларының» 22-тармағында көрсетілген талаптарға сәйкес талаптарды сақтай отырып талдау жүргізу кезінде баруға арналған ашық жерлерде (қоғамдық пайдалану орындарында не ашық жерде) орналасқан объектіні (субъектіні), оның ішінде көлік объектілерін (поездар, әуе және теңіз кемелері) және олардың жабдықтарын фото және бейнетіркеуді қолдану жолымен көзбен шолып қарау жүргізіледі.

Талдау – тұрақты түрде жүзеге асырылатын қадағалаудағы аумақ ахуалының мониторингі (бақылауы) не прокуратура органдары әртүрлі ақпарат көздерінен, оның ішінде мемлекеттік, жергілікті өкілді және атқарушы органдардан, жергілікті атқарушы органдардан, өзін-өзі басқару, квазимемлекеттік сектор субъектілері, меншік нысанына қарамастан өзге де ұйымдар мен мекемелерден талап етілген жолданымдар, ақпараттар, құжаттар және өзге де материалдардан алған заңдылықты бұзу туралы мәліметтер және деректер негізінде, сондай-ақ ҚР Президентінің, Бас Прокуратураның, жоғары тұрған прокуратураның тапсырмалары бойынша жүргізіледі.

Талдау сонымен қатар Бас Прокурор, Бас Прокурордың орынбасары, прокуратура органдары ведомствосының және оның аумақтық органдарының басшылары, Бас әскери және көлік прокурорлары, облыс прокуроры және оларға теңестірілген прокурорлар, облыс прокурорының орынбасары және оған теңестірілген прокурор немесе олардың орнын алмастыратын тұлғалар бекіткен жылдық немесе тоқсандық жоспар негізінде мәселелердің өзектілігіне, бағыттардың басымдылығына не өңірдің ерекшеліктеріне сүйене отырып жүргізіледі. («Қағидалардың» 38-тармағы).

Талдауды жүргізу Бас Прокурор, Бас Прокурордың орынбасары, Бас прокуратураның дербес құрылымдық бөлімшесі, прокуратура органдары және оның аумақтық органдары ведомствосы, әскери және көлік прокуратурасы органдарының басшысы, облыс прокуроры және оған теңестірілген прокурор, олардың орынбасарлары, аудандық және оларға теңестірілген прокурор не олардың орнын алмастыратын адамдар келіскен баянатқа сай бастамамен жасалады.

Талдау заңдылықтың жай-күйін бағалау мақсатында нақты мәселе не құқықтық қатынастар және (немесе) заңнама саласы бойынша жүргізіледі.

Кәсіпкерлердің құқықтарын қорғау мәселесі бойынша заңдылықтың жай-күйін талдауды прокурорлар тоқсан сайын жүргізеді.

Жарты жылда бір рет заңдылықтың жай-күйін талдау мына мәселелер бойынша жүргізіледі:

- бюджет қаражатын жұмсаудың заңдылығы мен тиімділігі;
- тауарларды, жұмыстарды және көрсетілетін қызметтерді (оның ішінде мемлекеттік) сатып алуды жүзеге асыру;
- салық заңнамасын қолдану;
- экологиялық заңнаманы, табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлардың алдын алу және оларды жою саласындағы, ерекше қорғалатын

табиғи аумақтар туралы, Жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы заңнаманы қолдану;

- мемлекеттік, жергілікті өкілді және атқарушы органдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары және олардың лауазымды адамдары тарапынан олардың қызметіне араласу фактілері бойынша жеке кәсіпкерлік субъектілерінің ауызша (оның ішінде прокуратура органдары жанынан бизнесті қорғау жөніндегі мобильдік топтар шеңберінде келіп түскен) және жазбаша өтініштерін қарау.

Жылына кемінде бір рет прокурорлар мына мәселелер бойынша заңдылықтың жай-күйіне талдау жүргізеді:

- жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған немесе өмірлік қиын жағдайдағы, оның ішінде тәрбие, емдеу немесе басқа да осыған ұқсас мекемедегі балаларды асырап алу кезінде заңдылықты сақтау;

- мінез-құлық ерекшеліктері бар балалармен жұмыс тиімділігіне бағытталған заңнаманы қолдану;

- мүмкіндігі шектеулі балалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауға және қолдауға бағытталған заңнаманы қолдану (оның ішінде инклюзивті білім беру);

- мүгедек адамдардың құқықтарын қорғау саласындағы заңнаманы қолдану.

Әскери прокуратура органдары әскери қауіпсіздік саласындағы құқықтық қатынастардың ерекшелігін ескере отырып, жылына кемінде бір рет мына мәселелер бойынша талдау жүргізуді жүзеге асырады:

- әскери мүлікті, оның ішінде қару-жарақ пен оқ-дәрілерді қамтамасыз ету және олардың айналымы;

- жауынгерлік дайындықты қамтамасыз ету;

- диверсияға қарсы және терроризмге қарсы қорғалу жай-күйі;

- мемлекеттік шекараны күзету;

- әскери қызметшілер мен олардың отбасы мүшелерін әлеуметтік қорғауды қамтамасыз ету.

Көлік прокуратурасының органдары ерекшеліктерді ескере отырып жылына кемінде бір рет төмендегі мәселелер бойынша талдау жүргізуді жүзеге асырады:

- көліктегі қауіпсіздікті қамтамасыз ету;

- жолаушылардың, кәсіпкерлік субъектілерінің және көлік қызметтерін тұтынушылардың құқықтары мен мүдделерін қорғау;

- тауарларды, жұмыстарды және көрсетілетін қызметтерді (оның ішінде мемлекеттік) сатып алуды жүзеге асыру;

- кеден заңнамасы;

- меншік нысанына қарамастан теміржол, автомобиль, теңіз, ішкі су, әуе, қалалық рельс және магистральдық құбыр көлігі, ғарыш қызметі саласындағы квазимемлекеттік сектор субъектілері мен өзге де ұйымдар қызметінің заңдылығы.

Нәтижелер мен қабылданған шаралар туралы ақпарат Бас прокуратураға «Прокуратура органдарының заңдылықтың сақталуын

тексеруді тағайындау және жүргізу, заңдылықтың жай-күйін талдау, сондай-ақ күшіне енген актілерді бағалауды жүзеге асыру қағидаларының» 33-37 т.т. сәйкес ұсынылады.

Заңдылықтың жай-күйін талдау нәтижелері анықтама түрінде ресімделеді. Заңдылықтың жай-күйін талдау нәтижелері бойынша "Прокуратура туралы" ҚРКЗ сәйкес прокурорлық қадағалау не ден қою шаралары қабылданады.

Заңдылықтың жай-күйіне талдау жүргізу мақсатында прокурор мемлекеттік, жергілікті өкілді және атқарушы органдардан, жергілікті өзін-өзі басқару органдарынан және меншік нысанына қарамастан өзге де ұйымдардан заңдылықтың жай-күйіне талдау жүргізуге байланысты ақпаратты, құжаттарды және өзге де материалдарды талап етуге құқылы ("Прокуратура туралы"ҚРКЗ 20-бабы).

Талдау шеңберінде прокурордың талаптарын жеке және заңды тұлғалар, оның ішінде мемлекеттік органдар, мекемелер, меншік нысанына қарамастан ұйымдар, олардың лауазымды тұлғалары орындауға міндетті.

Жоғары тұрған прокурор төмен тұрған прокурорлардың заңдылығына талдау жүргізуді тоқтатуға құқылы.

Талдау отыз жұмыс күні ішінде жүргізіледі. Бұл мерзім «Қағидада» көрсетілген негіздер бойынша отыз жұмыс күнінен аспайтын мерзімге ұзартылады.

Талдау нәтижелері бойынша тексеру жүргізу туралы шешім, сондай-ақ «Прокуратура органдарының заңдылықтың сақталуын тексеруді тағайындау және жүргізу, заңдылықтың жай-күйін талдау, сондай-ақ күшіне енген актілерді бағалауды жүзеге асыру қағидаларының» 47-тармағында көзделген өзге де шешімдер қабылдануы мүмкін (4-тақырыпқа сызбаларды қараңыз).

4.6 Күшіне енген актілерді бағалау.

Прокурорлық қадағалаудың бұл түрі нормативтік құқықтық актілерді, жеке қолданылатын құқықтық актілерді, мемлекеттік органдардың, мекемелердің және өзге де ұйымдардың шешімдерін, сондай-ақ қылмыстық, азаматтық, әкімшілік істер және әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша заңды күшіне енген сот актілерінің ҚР Конституциясына сәйкестігін бағалау жолымен жүзеге асырылады (4-тақырыпқа сызбаларды қараңыз).

Актілерді бағалау талдаулар, тексерулер, өтініштерді қарау барысында, сондай-ақ ҚР Президентінің, Бас Прокурордың, Бас прокурордың орынбасарының, Бас прокуратураның дербес құрылымдық бөлімшесі басшысының, әскери және көлік прокуратурасы органдарының, облыс прокурорының және оған теңестірілген прокурордың, олардың орынбасарларының, аудандық және оған теңестірілген прокурордың, олардың орынбасарларының немесе оларды алмастыратын адамдардың тапсырмалары бойынша жүзеге асырылады.

Мемлекеттік органдардың (сот актілерін қоспағанда), мекемелердің және өзге де ұйымдардың және олардың лауазымды адамдарының актілері

мен шешімдері оларды қабылдау жөніндегі құзыреті мен өкілеттіктерінің болуы, заңдарда белгіленген талаптарға сәйкестігі, нормативтік құқықтық актілерге, оның ішінде жоғары тұрған деңгейлерге қайшы келуі, заңда белгіленген тәртіппен мемлекеттік тіркеудің және жариялаудың болуы (қажет болған жағдайда) және басқа да сұрақтар тұрғысынан зерделенеді. Қазақстан Республикасының Конституциясына, Заңдарына, Қазақстан Республикасы Президентінің актілеріне және республика ратификациялаған халықаралық шарттарға қайшы келетін актілерге, заңды күшіне енген актілерге, мемлекеттік органдардың, мекемелердің, ұйымдардың, лауазымды және өзге де өкілетті адамдардың шешімдері мен әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) наразылық келтіріледі.

Наразылық мемлекеттік органға, мекемеге, ұйымға, заңсыз акт, шешім қабылдаған лауазымды немесе өзге де өкілетті тұлғаға немесе жоғары тұрған органға не жоғары тұрған лауазымды адамға әкелінеді. Мемлекеттік органның, мекеменің, ұйымның, лауазымды немесе өзге де өкілетті тұлғаның заңсыз әрекеттері (әрекетсіздігі) дәл осындай тәртіппен тексеріледі («Қағидалардың» 52-54-тармақтары).

Заңды күшіне енген сот актілерін бағалау ҚР Қылмыстық-Процестік заңнамасында, ҚР Азаматтық іс жүргізу заңнамасында, ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнамасында, ҚР Әкімшілік сот ісін жүргізу туралы заңнамасында көзделген тәртіппен жүзеге асырылады (4-тақырыпқа сызбаларды қараңыз).

Бағалау нәтижелері бойынша шешімдер қабылданады, олардың кейбіреулерін бағалау аяқталғанға дейін және оның қорытындылары шығарылғанға дейін прокурор қабылдауы мүмкін (4-тақырыпқа сызбаларды қараңыз).

4-тақырыпқа арналған сызбалар.

4-тақырыпқа сұрақтар.

1. Прокурорға қандай әлеуметтік-құқықтық функция жүктелген? Прокурорлық қадағалаудың мемлекеттік қадағалаудың басқа түрлерінен айырмашылығы мен ерекшеліктері қандай?

2. Прокурорлық қадағалау қандай нысандар арқылы жүзеге асырылады?

3. Заңдылықтың сақталуын тексерудің негіздері мен тәртібі қандай?

4. Қаралып отырған құқықтық қатынастар субъектілерінің қандай тұлғаларының тапсырмасы бойынша жеке кәсіпкерлік субъектілеріне қатысты заңдылықтың сақталуына тексеру жүргізіледі?

5. Заңдылықтың сақталуын тексеру қанша уақыт ішінде жүргізіледі? Бұл мерзімді ұзартуға бола ма? Уақыт кезеңі қандай?

6. Қандай жағдайларда заңдылықты тексеру тоқтатылуы мүмкін?

7. Қандай адамдар заңдылықты тексеруді жүргізу туралы қаулы шығарады?

8. Тексеру нәтижелері бойынша қандай шешімдер қабылданады?

9. Тексерілетін субъектілердің қандай құқықтары бар?

10. Тексерілетін субъектілердің міндеттері қандай?

11. Заңдылықтың жай-күйін талдаудың негіздері қандай? Заңдылықтың жай-күйін талдау мен заңдылықтың сақталуын тексерудің негізгі айырмашылығы неде?

12. Заңдылықтың жай-күйін талдау тәртібі қандай?

13. Нормативтік құқықтық актілерді, жеке қолданылатын құқықтық актілерді, мемлекеттік органдардың, мекемелердің және өзге де ұйымдардың шешімдерін, сондай-ақ қылмыстық, азаматтық, әкімшілік істер және әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша заңды күшіне енген сот актілерінің ҚР Конституциясына сәйкестігін бағалауды жүзеге асыру жүйесі қандай?

14. ҚР Конституциясына, заңдарына, ҚР Президентінің актілеріне және республика ратификациялаған халықаралық шарттарға қайшы келетін нормативтік құқықтық актілерді, заңды күшіне енген актілерді, мемлекеттік органдардың, мекемелердің, ұйымдардың, лауазымды және өзге де өкілетті тұлғалардың шешімдері мен әрекеттерін (әрекетсіздігін) бағалау нәтижелері бойынша қандай прокурорлық қадағалау актісі шығарылады?

15. Заңды күшіне енген сот актілерін бағалау тәртібі қандай?

16. Күшіне енген актілерді бағалау нәтижелері бойынша қандай шешімдер қабылданады?

5-тақырып. Прокурорлық қадағалаудың негізгі бағыттары.

5.1 Сотта мемлекет мүдделерінің өкілдігі.

5.2 Қылмыстық қудалау.

5.3 Жолданымдарды қарау.

5.4 Прокуратура органдары лауазымды адамдарының шешімдеріне, актілеріне және әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) шағымдарды сотқа дейінгі реттеу.

5.1 Сотта мемлекет мүдделерінің өкілдігі.

"Прокуратура туралы" ҚРКЗ 22-бабының 1-бөлігіне сәйкес прокуратура органдары сотта ҚР Қылмыстық-процестік заңнамасында, ҚР Азаматтық іс жүргізу заңнамасында, ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнамасында, ҚР Әкімшілік сот ісін жүргізу туралы заңнамасында көзделген негізде және тәртіппен мемлекеттің мүдделерін білдіреді.

ҚР ҚПК 58-бабының 1-бөлігіне сәйкес соттың қылмыстық істі қарауына қатысатын прокурор айыптауды қолдау жолымен мемлекеттің мүддесін білдіреді және мемлекеттік айыптаушы болып табылады. Күрделі және көп эпизодты істер бойынша мемлекеттік айыптауды бірнеше прокурорлар қолдай алады (ҚР ҚПК 337-бабының 2-бөлігі).

Жеке айыптау істерін қоспағанда, прокурордың мемлекеттік айыптаушы ретіндегі бас сот талқылауына қатысуы міндетті (ҚР ҚПК 337-бабының 1-бөлігі). Прокурор дәлелдемелерді ұсынады және оларды зерттеуге қатысады, сотқа айыптаудың мәні бойынша, сондай-ақ сот талқылауы кезінде туындайтын басқа да мәселелер бойынша өз пікірін баяндайды, сотқа қылмыстық заңды қолдану және сотталушыға жаза тағайындау туралы ұсыныстар айтады (ҚР ҚПК 337-бабының 4-бөлігі). Айыптауды қолдай отырып, прокурор заңның талаптарын және істің барлық жағдайларын қарау нәтижелеріне негізделген өзінің ішкі сенімін басшылыққа алады. Прокурор айыптауды өзгерте алады. Прокурор, егер ол сот талқылауында растау таппады деген қорытындыға келсе, айыптаудан бас тартуға міндетті (толық немесе ішінара). Мемлекеттік айыптаушының айыптаудан бас тартуына сот тергеуі немесе сот жарыссөзі барысында жол беріледі. Прокурор айыптаудан толық бас тартқан жағдайда, егер жәбірленуші де айыптаудан бас тартса, сот өз қаулысымен істі тоқтатады. Егер жәбірленуші айыптауды талап етсе, сот іс жүргізуді жалғастырады және істі жалпы тәртіппен шешеді.

Бұл жағдайда прокурор процеске одан әрі қатысудан босатылады, ал айыптауды жәбірленуші жеке өзі немесе өкіл арқылы қолдайды. Жәбірленушінің жолданымы бойынша оған өкілді шақыру үшін сот уақыт беруі тиіс. Прокурор мен жеке айыптаушы айыптаудан ішінара бас тартқан кезде сот айыптау тарабы бас тартқан айыптау бөлігіндегі істі тоқтатады, айыптаудың қалған бөлігіндегі іс жалпы тәртіппен қаралады. Егер прокурор айыптауды өзгертсе және жәбірленуші бұрынғы айыптауды талап етпесе, сот істі жаңа айыптау бойынша қарайды (ҚР ҚПК 337-бабының 6-7-бөлігі).

ҚР ҚПК-де көзделген жағдайларда прокурор сотталушымен процестік келісім жасасуға құқылы. ҚР ҚПК 68-бабының 3-бөлігінде көрсетілген мән-жайлар болған кезде прокурор қылмыстық істі тоқтату туралы өтінішхат беруге құқылы.

Егер азаматтардың құқықтарын, мемлекеттік немесе қоғамдық мүдделерді қорғау талап етілсе, прокурор іс бойынша қойылған азаматтық талапты қояды немесе қолдайды (ҚР ҚПК 337-бабының 5-бөлігі).

Прокурор күдіктіге, айыпталушыға, сотталушыға немесе олардың әрекеттері үшін мүліктік жауаптылықта болатын адамға мынандай адамдар мен әлеуметтік құрылымдардың мүдделерін қорғау үшін талап қоюға құқылы:

- өзінің дәрменсіздігіне; күдіктіге, айыпталушыға, сотталушыға тәуелділігіне немесе өзге де себептерге байланысты талап қою және құқықтарын қорғауды өз бетінше жүзеге асыра алмайтын жәбірленушінің;

- мемлекеттің (ҚР ҚПК 58-бабының 2-бөлігі, "Прокуратура туралы" ҚРКЗ 22-бабының 2-тармағы) . Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік (бұдан әрі – АПК) және Қазақстан Республикасының Әкімшілік рәсімдік-процестік (бұдан әрі – ӘРПК) көзделген тәртіппен оларды заңсыз деп тану туралы арызбен сотқа жүгінеді.

ҚР АПК-не сәйкес прокурор ҚР АПК-де көзделген міндеттерді жүзеге асыру мақсатында іс бойынша қорытынды беру үшін процеске кіруге құқылы. Прокурордың азаматтық сот ісін жүргізуге қатысуы қоғамдық мүдделерді

немесе өзін-өзі қорғай алмайтын азаматтарды қорғау талап етілгенде, сондай-ақ прокурордың қатысу қажеттілігін сот мойындаған кезде (ҚР АПК 54-бабының 2-бөлігі) мемлекеттің мүдделерін қозғайтын істер бойынша міндетті болып табылады.

Заңды күшіне енген сот актілерінің заңдылығын қадағалауды, азаматтық, әкімшілік істер және атқарушылық іс жүргізудегі әкімшілік құқық бұзушылық істері бойынша сотта мемлекет өкілдігін ұйымдастыру жөніндегі Нұсқаулыққа (бұдан әрі – «Нұсқаулық») жүргізуге сәйкес прокурорлар төмендегі азаматтық істер бойынша процеске кіреді:

- мемлекет мүдделерін қозғайтын;
- қоғамдық мүдделерді немесе физиологиялық, психикалық және өзге де жағдайларға байланысты өз құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін қорғауды өз бетінше жүзеге асыра алмайтын адамдарды қорғау талап етілгенде;
- мұны сот қажет деп таныған кезде;
- ата-ана құқығынан айыру туралы;
- нормативтік құқықтық актінің заңдылығына дау туындағанда;
- девиантты мінез-құлқы бар балаларға арналған арнайы білім беру ұйымына немесе ерекше ұстау режимі бар ұйымға кәмелетке толмағанды орналастыру туралы;
- бала асырап алу туралы, бала асырап алудың күшін жою туралы, бала асырап алуды жарамсыз деп тану туралы.

ҚР АПК 54-бабының 3-бөлігінде көзделген жағдайларда прокурор мүдделі тұлғаның жолданымы мен арызына қарамастан сотқа талап қоя алады. Егер талапкер прокурор мәлімдеген талаптарды қолдамаса, егер үшінші тұлғалардың құқықтары, бостандықтары мен заңды мүдделері қозғалмаса (ҚР АПК 54-бабының 3-4-бөлігі) сот талапты қараусыз қалдырады.

Талап қойған Прокурор татуласу келісімін, дауды (жанжалды) медиация тәртібімен реттеу туралы келісімді және дауды партисипативтік рәсім тәртібімен реттеу туралы келісімді жасасу құқығынан басқа, талап қоюшының барлық процестік құқықтарын пайдаланады, сондай-ақ барлық процестік міндеттерін атқарады. Іс бойынша тарап болып табылмайтын және процеске ҚР АПК 54-бабының 2-бөлігінде көзделген тәртіппен кірген Прокурор сот жарыссөздерінен кейін тұтастай алғанда даудың мәні бойынша қорытынды береді (ҚР АПК 219-бабы).

Прокурордың басқа адамның мүдделерін қорғау үшін қойылған талап қоюдан бас тартуы бұл адамды "Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы" ҚР Кодексінің (Салық кодексі) талаптарына сәйкес мемлекеттік баж төленгеннен кейін істі мәні бойынша қарауды талап ету құқығынан айырмайды.

Сот қарайтын дауда прокуратура органдарының мүдделерін білдіретін прокурор талапкер немесе жауапкер ретінде Тараптың іс жүргізу құқықтары мен міндеттерін пайдаланады (ҚР АПК 54-бабының 5-6-бөлігі).

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодекстің (бұдан әрі – ҚР ӘҚБтК) 759-бабына сәйкес ҚР Бас Прокуроры тікелей де, оған бағынысты

прокурорлар арқылы да әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізу процесінде мемлекет атынан заңдылықтың сақталуын жоғары қадағалауды жүзеге асырады.

Прокурор өзінің іс жүргізу өкілеттіктерін жүзеге асырған кезде тәуелсіз болады және тек заңға бағынады. ҚР ӘҚБтК-нің 760-бабында көзделген өз өкілеттіктерін іске асыру мақсатында прокурор: әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуге қатысуға; дәлелдемелер ұсынуға және оларды зерттеуге қатысуға; істі қарайтын сотқа, органға (лауазымды адамға) әкімшілік құқық бұзушылық бойынша іс жүргізіліп жатқан адамға қатысты оның кінәсі туралы өз пікірін баяндауға құқылы, сондай-ақ істі қарау процесінде туындайтын басқа да мәселелер бойынша істі қарайтын сотқа, органға (лауазымды адамға) заңның ережелерін қолдану және әкімшілік жаза қолдану не одан босату туралы ұсыныс айта алады (ҚР ӘҚБтК 759-бабының 2-бөлігі).

Прокурорға кәмелетке толмаған адам жасаған әкімшілік құқық бұзушылық, сондай-ақ әкімшілік қамауға алуға, шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды ҚР шегінен тыс жерге әкімшілік шығарып жіберуге әкеп соғатын құқық бұзушылықтар туралы істі қараудың орны мен уақыты туралы міндетті түрде хабар беріледі.

Прокурор жоқ кезде істің қаралатын орны мен уақыты туралы оған уақтылы хабар берілгені туралы деректер болған және одан істі қарауды кейінге қалдыру туралы өтінішхат келіп түспеген жағдайда ғана мұндай іс қаралуы мүмкін. (ҚР ӘҚБтК 759-бабының 3-бөлігі).

Қазақстан Республикасының Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексіне (бұдан әрі – ҚР ӘРПК) сай прокурор өзіне заңмен жүктелген міндеттерді жүзеге асыру мақсатында салықтық, кедендік, бюджеттік қатынастардан, табиғи ресурстарды пайдалануға және қоршаған ортаға әсер етуге байланысты шаруашылық және өзге де қызметті жүзеге асыру кезінде қоршаған ортаны қорғау, қалпына келтіру және сақтау, табиғи ресурстарды пайдалану және молайту саласындағы қатынастардан туындайтын әкімшілік істер бойынша, мемлекеттен және мемлекет кірісіне өндіріп алу туралы атқарушылық құжаттарды орындау кезіндегі мемлекеттік сот орындаушысының әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) шағым жасау туралы әкімшілік істер бойынша қорытынды беру үшін, сайлауға, республикалық референдумға қатысатын азаматтар мен қоғамдық бірлестіктердің сайлау құқықтарын қорғап, сондай-ақ әкімшілік акт, әкімшілік әрекет (әрекетсіздік) физикалық, психикалық және өзге де жағдайларға орай құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін өзі дербес қорғауды жүзеге асыра алмайтын адамдардың немесе шектелмеген тұлғалар тобының құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін шектеуі мүмкін болғанда не прокурордың қатысу қажеттілігін сот танығанда процеске кіріседі.

Әкімшілік істі қарау уақыты мен орны туралы хабарланған прокурордың келмеуі әкімшілік іс бойынша сот талқылауына кедергі болып табылмайды (ҚР АПК 31-бабының 2-бөлігі).

Прокурор ҚР заңнамасына сәйкес мынандай адамдар мен әлеуметтік құрылымдардың бұзылған құқықтарын қалпына келтіру және мүдделерін қорғау үшін сотқа талап арызбен жүгінуге құқылы:

- физиологиялық, психикалық және өзге де жағдайларға байланысты құқықтары мен мүдделерін қорғауды өз бетінше жүзеге асыра алмайтын адамдардың
- адамдардың өмірі, денсаулығы немесе ҚР қауіпсіздігі үшін орны толмас салдарларды болдырмау үшін қажет болса, адамдардың, қоғамның және мемлекеттің.

Заңды күшіне енген сот актілерінің заңдылығын қадағалау, азаматтық, әкімшілік істер бойынша және атқарушылық іс жүргізудегі «Әкімшілік құқық бұзушылық істері бойынша мемлекет мүддесіне өкілдік ету және сот актілерінің заңдылығын прокурорлық қадағалауды ұйымдастыру жөніндегі» Нұсқаулыққа сәйкес прокурорлар төмендегі азаматтық істер бойынша процеске кіреді:

- салықтық, кедендік, бюджеттік қатынастардан, табиғи ресурстарды пайдалануға және қоршаған ортаға әсер етуге байланысты шаруашылық және өзге де қызметті жүзеге асыру кезінде қоршаған ортаны қорғау, қалпына келтіру және сақтау, табиғи ресурстарды пайдалану және молайту саласындағы қатынастардан туындайтын әкімшілік істер бойынша,

- мемлекеттен және мемлекет кірісіне өндіріп алу туралы атқарушылық құжаттарды орындау кезінде мемлекеттік сот орындаушысының әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) шағымдану туралы әкімшілік істер бойынша;

- сайлауға, республикалық референдумға қатысатын азаматтар мен қоғамдық бірлестіктердің сайлау құқықтарын қорғауға байланысты;

- Әкімшілік акт, әкімшілік әрекет (әрекетсіздік) физикалық, психикалық және өзге де жағдайларға байланысты құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін өзі дербес қорғауды жүзеге асыра алмайтын адамдардың немесе шектелмеген тұлғалар тобының құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін шектеуі мүмкін болғанда;

- прокурордың қатысуы қажеттілігін сот таныған кезде.

ҚР ӘРПК 31-бабы 2-тармақшасында көзделген жағдайларда прокурор адамның өтініші мен талап-арызына қарамастан сотқа талап-арыз бере алады. Егер талапкер прокурор мәлімдеген талаптарды қолдамаса, ал, мүдделі тұлғалардың құқықтары, бостандықтары мен заңды мүдделері қозғалмаса, сот талапты қайтарады.

Прокурор әкімшілік орган, лауазымды адам заңға сәйкес келмейтін әкімшілік актіге, сондай-ақ әкімшілік әрекетке (әрекетсіздікке) наразылық қабылдамаған жағдайда сотқа талап-арызбен жүгінеді.

Прокурордың басқа адамның мүдделерін қорғау үшін қойылған талап қоюдан бас тартуы ол кісіні "Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы" Қазақстан Республикасы Кодексінің (Салық кодексі) талаптарына сәйкес мемлекеттік баж төленгеннен кейін әкімшілік істі мәні бойынша қарауды талап ету құқығынан айырмайды.

Талап қойған Прокурор татуласу, медиация немесе дауды партисипативтік рәсім тәртібімен реттеу туралы келісім жасасу құқығынан басқа, барлық процестік құқықтарды пайдаланады, сондай-ақ талапкердің барлық процестік міндеттерін атқарады (ҚР ӨРПК 31-бабының 3-6-бөлігі).

Сот қарайтын дауда прокуратура органдарының мүддесін талап қоюшы немесе жауапкер ретінде білдіретін Прокурор Тараптың іс жүргізу құқықтары мен міндеттерін пайдаланады. Егер әкімшілік іс оның талап қоюы негізінде қозғалған болса, прокурор әкімшілік іс бойынша қорытынды бермейді (ҚР ӨРПК 31-бабының 7-бөлігі).

Прокурорлардың талаптары мен арыздары бойынша қозғалған істер бойынша, сондай-ақ жауапкер ретінде прокуратура органы шығатын істер бойынша соттарға прокуратура өкілдері ретінде қатысуды тиісті прокуратуралардың (бөлімшелердің) қызметкерлері қамтамасыз етеді. Жоғары тұрған прокурорлар енгізген талаптарды қарау кезінде қатысу, қажет болған жағдайда, төмен тұрған прокурорларға тапсырылады.

Талап қойған прокурордың сенімхаты бойынша бірінші, апелляциялық және кассациялық сатылардағы соттарда талап қою қаралған жерде орналасқан прокурорлар қатыса алады («Нұсқаулықтың» 10-тармағы).

Прокуратура органдарының шағымдарды қарауы "Прокуратура туралы" ҚРЗК белгілеген негіздерде, шектерде және тәртіппен жүзеге асырылады.

5.2 Қылмыстық қудалау.

ҚР ҚПК-нің 7-бабына сәйкес қылмыстық қудалау (айыптау) – қылмыстық заңда тыйым салынған іс-әрекетті және оны жасаған адамды, соңғысының қылмыстық құқық бұзушылық жасаудағы кінәсін анықтау мақсатында, сондай-ақ осындай адамға жаза немесе өзге де қылмыстық-құқықтық ықпал ету шараларын қолдануды қамтамасыз ету үшін айыптау тарабы жүзеге асыратын процестік қызмет. Прокуратура мемлекет атынан ҚР Қылмыстық, Қылмыстық-Процестік Заңнамаларына сәйкес қылмыстық қудалауды жүзеге асырады.

Қылмыстық-Процестік Заңнамасына сәйкес прокурор сотқа дейінгі тергеп-тексерудің заңдылығын қадағалауды, сондай-ақ қылмыстық қудалауды жүзеге асыра отырып, ҚР ҚПК 193-бабында көзделген өкілеттіктер кешенін іске асырады (5-тақырыпқа сызбаларды қараңыз).

Сотқа дейінгі тергеп-тексеру сатысында прокурорлардың өкілеттіктерінің аражігін ажыратуды ҚР Бас прокуроры айқындайды. Прокуратура басшысы нақты қылмыстық іс бойынша ҚР ҚПК-нің 193-бабына сәйкес қадағалауды жүзеге асыратын процестік прокурорды айқындауға құқылы. Процессуалдық прокурор сотқа дейінгі тергеп-тексеру басталған сәттен бастап қылмыстық іс бойынша қадағалауды жүзеге асырады, ҚР ҚПК 193-бабының 2-бөлімінде көзделген жағдайларды қоспағанда, ҚР ҚПК 193-бабының 1-бөлімінде көзделген өкілеттіктерді пайдаланады және мемлекеттік айыптаушы ретінде бірінші сатыдағы сотқа қатысады. Іс жүргізу прокуроры ауыстырылмайды, бірақ ҚР Бас Прокурорының нормативтік құқықтық актілерінде көзделген

жағдайларда прокуратура басшысының шешімі бойынша басқа іс жүргізу прокуроры ауыстырылуы мүмкін (ҚР ҚПК 193-бабының 2-3-бөлігі).

Прокурордың сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын адамға, қылмыстық қудалау органының бастығына берген нұсқаулары ҚР ҚПК көзделген тәртіппен берілген орындалуы міндетті іс болып табылады, бірақ жоғары тұрған прокурорға шағым жасалуы мүмкін. Алынған нұсқауларға орай жоғары тұрған прокурорға шағымдану олардың орындалуын тоқтатпайды (ҚР ҚПК 193-бабының 4-бөлігі).

5.3 Жолданымдарды қарау.

"Прокуратура туралы" ҚРКЗ 24-бабының 1-тармағына сәйкес прокуратура органдары жолданымдарды, хабарларды, ұсыныстарды, жауаптар мен сұрауларды қарайды. Прокуратура органдарына көрсетілген өтініштердің терминдерін нақтылауды Қазақстан Республикасының прокуратура органдарында өтініштерді қарау жөніндегі Нұсқаулық (бұдан әрі – «Нұсқаулық»²) береді, оған сәйкес:

Жолданым – прокуратура органына немесе лауазымды адамға жазбаша (қағаз және (немесе) электрондық) немесе ауызша нысанда, сондай-ақ бейнеконференцбайланыс, бейнежолданым нысанында жіберілген арыз немесе шағым («Нұсқаулықтың» 2-тармағының 9-тармақшасы)

Бастапқы жолданым, хабар, сұрау салу, үн қосу және ұсыныс – осы прокуратура органында бұрын қаралмаған мәселе жөніндегі жолданым, хабар, сұрау салу, үн қосу және ұсыныс («Нұсқаулықтың» 2-тармағының 6-тармақшасы);

Депутаттың жолданымы (депутаттық жолданым) – депутаттың, Қазақстан Республикасы Парламенті Палаталары лауазымды адамының прокуратура органдарына жіберген депутаттық сұрау салу түрінде ресімделмеген жеке немесе заңды тұлғаның жолданымын, хабарын, ұсыныстарын, үн қосуларын және сұрау салуларын қарауды өтінген, ақпарат беру туралы жолданымы («Нұсқаулықтың» 2-тармағының 7-тармақшасы);

Депутаттық сауал – депутаттың ҚР Парламенті Палаталарының бірлескен және бір реттік отырыстарында депутаттың әкімшілік органдардың лауазымды адамдарына осы органның немесе лауазымды адамның құзыретіне кіретін мәселелер жөнінде Парламент сессиясында негізделген түсініктеме беруін немесе өз көзқарасын баяндауын ресми сұраған талабы («Нұсқаулықтың» 2-тармағының 8-тармақшасы).

- Иесі бүркемеленген (анонимді) жолданым, хабар, ұсыныс, үн қосу және сұрау салу – ол бойынша авторлықты белгілеу мүмкін емес және (немесе) арыз иесінің қолтаңбасы, оның ішінде электрондық цифрлық қолтаңбасы, пошталық мекенжайы жоқ жолданым, хабар, ұсыныс, үн қосу және сұрау салу («Нұсқаулықтың» 2-тармағының 11-тармақшасы);

- Қайталама жолданым, хабар, ұсыныс, үн қосу және сұрау салу – бір мәселе бойынша бір адамнан екі реттен кем емес келіп түскен, бұдан бұрын

жіберілген жолданым, хабар, ұсыныс, үн қосу және сұрау салу бойынша қабылданған шешімге шағым айтылатын, алдыңғы жолданым, хабар, ұсыныс, үн қосу және сұрау салдың уақтылы қаралмағаны туралы хабарлаған жолданым, хабар, ұсыныс, үн қосу және сұрау салу; егер ол келіп түскен уақыттан бері белгіленген қарау мерзімі өтіп кетсе, бірақ арыз иесі шешім (жауап) алмаса, алдыңғы жолданымды қараған және шешкен кезде жол берілген басқа да кемшіліктерді меңзейді («Нұсқаулықтың» 2-тармағының 12-тармақшасы);

Сұрау салу – әкімшілік рәсімге қатысушының жеке немесе қоғамдық сипаттағы қызығушылық туғызатын мәселелер бойынша ақпарат беру туралы өтініші; («Нұсқаулықтың» 2-тармағының 15-тармақшасы).

Ұсыныс – әкімшілік рәсімге қатысушының Қазақстан Республикасының заңдарын және өзге де нормативтік құқықтық актілерін, мемлекеттік органдардың қызметін жетілдіру, қоғамдық қатынастарды дамыту, мемлекет пен қоғамның әлеуметтік-экономикалық және өзге де қызметі салаларын жақсарту жөніндегі ұсынымы; («Нұсқаулықтың» 2-тармағының 16-тармақшасы).

Үн қосу – әкімшілік рәсімге қатысушының мемлекет жүргізіп отырған ішкі және сыртқы саясатқа, сондай-ақ қоғамдық сипаттағы оқиғалар мен құбылыстарға өз көзқарасын білдіруі; («Нұсқаулықтың» 2-тармағының 17-тармақшасы).

Хабар – әкімшілік рәсімге қатысушының Қазақстан Республикасының заңдары мен өзге де нормативтік құқықтық актілерінің бұзылғаны, мемлекеттік органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, мемлекет жүз пайыз қатысатын заңды тұлғалардың және олардың лауазымды адамдарының жұмысындағы кемшіліктер туралы хабардар етуі; («Нұсқаулықтың» 2-тармағының 18-тармақшасы).

Шағым – әкімшілік рәсімге қатысушының өзінің және басқа да адамдардың әкімшілік акт, әкімшілік әрекет (әрекетсіздік) бұзған құқықтарын, бостандықтарын немесе заңды мүдделерін қалпына келтіру немесе қорғау туралы талабы қамтылатын жолданым нысандарының бірі. («Нұсқаулықтың» 2-тармағының 19-тармақшасы).

Қылмыстық, азаматтық істер және әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша қатысушы адамдардың, сондай-ақ сотталған адамдардың өтінішхаты (бұдан әрі – өтінішхат) – қылмыстық, азаматтық істер және әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша шартты түрде мерзімінен бұрын босату, сотталғанға кешірім жасау мәселелері бойынша заңды күшіне енген сот актілеріне наразылық келтіру туралы жазбаша нысанда баяндалған өтінішхат; («Нұсқаулықтың» 2-тармағының 13-тармақшасы).

ҚР заңнамасында көрсетілген жолданымдары қарау тәртібіне ерекше талаптар қойылады. Қағаз жеткізгіште келіп түскен жолданымдар, хабарлар, ұсыныстар, жауаптар, сұрау салулар, депутаттық сұрау салулар және оларға

қоса берілген құжаттар мен жолдамалар келіп түскен күні тіркеледі және жолданымдарды, хабарларды, ұсыныстарды, жауаптар мен сұрау салуларды тіркеу, қарау және есепке алу жөніндегі ақпараттық жүйеге енгізіледі. ҚР Бас прокуратурасының Call-орталығына келіп түскен жолданымдар, хабарлар, ұсыныстар, жауаптар мен сауалдар дереу ақпараттық жүйеде тіркеледі және Бас прокуратураның жолданымдармен жұмыс және іс жүргізу жөніндегі құрылымдық бөлімшесіне, төмен тұрған прокуратураларда – осы жұмыс жүктелген қызметкерлерге қарауға беріледі.

Прокуратура органдарына жолданым беру тәртібі (5-тақырыпқа сызбаларды қараңыз).

Егер жолданым заңнама талаптарына сәйкес келмесе, ол қайтарылуға жатады, алайда жолданымды қайтару қайта жүгінуге кедергі келтірмейді.

"Прокуратура туралы" ҚРКЗ-на сәйкес жолданымға жауап мемлекеттік тілде немесе жолданым білдірушінің тілінде оның қабылданған шешімге шағым беру құқығын түсіндіре отырып, мазмұны бойынша ҚР заңнамасына сәйкес келер негізі бар және дәлелді болуға тиіс. Мұндай жолданымда дайындалып жатқан немесе жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы не ұлттық, оның ішінде қоғамдық қауіпсіздікке төнген қатері туралы мәліметтер қамтылған жағдайларды қоспағанда, прокуратура органдарында анонимді жолданымдар қарауға жатпайды.

Хабарлар, ұсыныстар, үн қосулар мен сұраулар ҚР АӨК 12-тарауында белгіленген оңайлатылған әкімшілік рәсім бойынша қаралады.

Егер осы мәселелерді іске асыру прокуратура органдарының функцияларына кіретін болса, прокуратура органдарына келіп түскен, арыз берген адамдардың құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін немесе басқа адамдардың құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін іске асыруға жәрдемдесу туралы мәселелерді қамтитын жолданымдар ҚР АПК 9-тарауына сәйкес қаралады.

Прокуратура органдарының шағымдарды қарауы "Прокуратура туралы" ҚРКЗ 24 және 25-баптарында белгіленген негіздер мен шектерде жүзеге асырылады.

Жасалған немесе дайындалып жатқан қылмыстық құқық бұзушылық туралы арыздар мен хабарлар, қылмыстық іс бойынша іс жүргізуді жүзеге асыратын әкімшілік органдар мен лауазымды адамдардың әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) және шешімдеріне шағымдар ҚПК-ке, сондай-ақ ҚПК қолдану мәселелері жөніндегі Бас Прокурордың нормативтік құқықтық актілеріне сәйкес қаралады.

Жедел-ізвестіру және қарсы барлау қызметі саласындағы жолданымдар мен хабарлар жедел-ізвестіру және қарсы барлау қызметі туралы заңнамаға сәйкес қаралады.

Қылмыстық істер, оның ішінде жазасын өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босату мәселелері, азаматтық істер және әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша сот актілеріне наразылық келтіру туралы шағымдар мен өтінішхаттар тиісінше ҚПК, ҚАК, АПК, ӘҚБтК және ӘПРК

көзделген прокуратура органдарының өкілеттіктері тәртібімен және шегінде каралады («Нұсқаулықтың» 7-11-тармақтары).

Прокуратура органдарына жолданым беру тәртібі

Егер ҚР заңдарында өзгеше көзделмесе, жолданымды қарау мерзімі оның прокуратура органдарына келіп түскен күнінен бастап он бес жұмыс күнін құрайды. Жолданымды дұрыс шешу үшін маңызы бар нақты мән-жайларды анықтау, сондай-ақ меншік нысанына қарамастан басқа мемлекеттік органдардан, мекемелерден, ұйымдардан ақпарат алу қажет болған жағдайларда жолданымды қарау мерзімі прокуратура органы басшысының не оның орынбасарының дәлелді шешімімен ақылға қонымды мерзімге, бірақ екі айдан аспайтын мерзімге ұзартылады. Жолданымды қарау мерзімінің ұзартылғаны туралы жолданым жіберушіге мерзім ұзартылған күннен бастап үш жұмыс күні ішінде хабарланады.

Жолданым бойынша заңдылықтың сақталуын тексеру тағайындалған жағдайда, қарау мерзімдері оны жүргізу мерзімі ескеріле отырып айқындалады. Арызданушыға аралық жауап жіберіледі. Түпкілікті жауап жолданым жіберушіге тексеру нәтижелері бойынша ол аяқталғаннан кейін он жұмыс күні ішінде хабарланады.

Егер қайталама жолданымдарда жаңа дәлелдер немесе жаңадан ашылған мән-жайлар келтірілмесе, ал алдыңғы жолданым материалдары бойынша жолданым жауап берілсе, онда жолданымды қарау тоқтатылады ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 24-бабының 3-8-тармақтары).

Прокуратура органдарының ведомствосы және оның аумақтық органдары жолданымдарды "Прокуратура туралы" ҚРКЗ 11-бабында және ҚР өзге де заңдарында белгіленген құзырет шеңберінде қарайды.

ҚР Прокуратура органдарының жолданымдарды қарау мақсаттары "Прокуратура туралы" ҚРКЗ 24-бабының 1-тармағында белгіленген (5-тақырыпқа сызбаларды қараңыз).

"Прокуратура туралы" ҚРКЗ 24-бабының талаптары – қарау тәртібі ҚР Қылмыстық-процестік заңнамасында, ҚР Азаматтық-процестік заңнамасында, ҚР Қылмыстық-атқару заңнамасында, ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнамасында, ҚР қарсы барлау және жедел-іздігіру қызметі саласындағы заңнамасында белгіленген жолданымдарға қолданылмайды.

Қазақстан Республикасының прокуратура органдарында жолданымдарды қарау жөніндегі Нұсқаулықтың ережелері жолданымдарға, коммуникацияларға, ұсыныстарға, үн қатулар мен сауалдарға, оның ішінде ҚР Президенті әкімшілігінен, әкімшілік органдардан, саяси партиялардан және өзге де ұйымдардан келіп түскен сауалдарға, сондай-ақ депутаттық сауалдар мен өтініштерге қолданылады.

Салық салу және кедендік реттеу мәселелері бойынша шағымдарды қарау тәртібі осы инстанцияға сәйкес ҚР Салық және Кеден Кодексінде белгіленген ерекшеліктер ескеріле отырып жүзеге асырылады.

Мемлекеттік құпияларға қатысты мәліметтер қамтылған жолданымдар мен хабарлар Қазақстан Республикасының Мемлекеттік құпиялар туралы заңнамасының талаптарына сәйкес қаралады.

Бұқаралық ақпарат құралдарының жолданымдары, хабарлары, сұрау салулары Қазақстан Республикасының бұқаралық ақпарат құралдары туралы заңнамасында көзделген тәртіппен қаралады.

Адвокаттардың және заң консулдықтарының заң көмегін көрсетуге байланысты жолданымдары, хабарлары, сұрау салулары Қазақстан Республикасының адвокаттық қызмет және заң көмегі туралы заңнамасында көзделген тәртіппен қаралады («Нұсқаулықтың» 17-20-тармағы).

ҚР нормативтік құқықтық актілерімен реттелмеген бөлігінде Қазақстан Республикасы, АПК ратификациялаған халықаралық шарттардың ережелері және Қазақстан Республикасының прокуратура органдарында жолданымдарды қарау жөніндегі нұсқаулықтар қолданылады.

5.4 Прокуратура органдары лауазымды адамдарының шешімдеріне, актілеріне және әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) шағымдарды сотқа дейінгі реттеу.

Кейбір жағдайларда сотқа жүгінер алдында дауды шешудің сотқа дейінгі тәртібін сақтау қажет. "Дауларды реттеудің сотқа дейінгі тәртібі" термині шартқа немесе заңға бір дауласушы Тараптан екінші Тарапқа шағым немесе өзге жазбаша хабарлама жіберу туралы талаптарды бекіту, сотқа жүгінбей жанжалды шешуге мүмкіндік беретін жауап беру мерзімдерін және басқа да шарттарды белгілеу деп түсініледі. Дауларды реттеудің сотқа дейінгі (наразылық) тәртібі туындаған келіспеушіліктерді сот органдарының араласуынсыз шешуге бағытталған тараптардың өзара іс-қимылдарын білдіреді³.

"Прокуратура туралы" ҚРКЗ 25-бабына сәйкес прокуратура шешімдеріне, актілеріне не прокурордың әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) шағым адамға шешім, акт қабылдау немесе әрекет (әрекетсіздік) жасау туралы белгілі болған күннен бастап үш айдан кешіктірілмей прокуратура органдарына беріледі және оны жоғары тұрған прокурор қарайды. Алайда, бұл талаптар қарау тәртібі ҚР Қылмыстық процестік заңнамасында, ҚР Азаматтық процестік заңнамасында, ҚР Қылмыстық-атқару заңнамасында, ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнамасында, ҚР қарсы барлау және жедел-ізвестіру қызметі саласындағы заңнамасында белгіленген шағымдарға қолданылмайды.

Шағымды қарау мерзімі жиырма жұмыс күнін құрайды. Дәлелді себеппен шағымдану үшін мерзімді өткізіп алған жағдайда, егер ҚР заңдарында өзгеше көзделмесе, шағымды қарайтын прокуратура органы шағым берген адамның өтінішхаты бойынша мерзімді қалпына келтіруі мүмкін (25-баптың 1, 3-тармақтары).

Шағымды сотқа дейінгі тәртіппен қарау нәтижелері прокурордың шешіміне, актісіне және әрекетіне (әрекетсіздігіне) ҚР ӘПРК көздеген тәртіппен сотқа шағымдану үшін негіз болып табылады. ҚР ӘПРК 91-бабының 5-тармағына сәйкес "Егер заңда өзгеше көзделмесе, сотқа сотқа дейінгі тәртіппен шағымданғаннан кейін жүгінуге жол беріледі". "Шағымды қарайтын органның шешімімен келіспеген жағдайда, әкімшілік рәсімге қатысушы әкімшілік актіге, әкімшілік әрекетке (әрекетсіздікке) шағымды қарайтын басқа органға немесе сотқа шағымдануға құқылы" (ҚР ӘПРК 100-бабының 6-тармағы).

5-тақырыпқа сызбалар

5-тақырыпқа сұрақтар.

1. Соттың қылмыстық істі қарауына мемлекет мүддесін білдіретін прокурордың қатысуының мақсаты қандай?
2. Қандай жағдайда прокурор қылмыстық процеске одан әрі қатысудан босатылады?
3. Прокурор азаматтық процеске қандай мақсатпен кіруге құқылы?
4. Қандай жағдайларда прокурордың азаматтық сот ісін жүргізуге қатысуы міндетті?
5. Азаматтық процесте сотқа жүгінген прокурор қандай іс жүргізу құқықтары мен іс жүргізу міндеттеріне ие?
6. Сот қарайтын дауда прокуратура органдарының мүдделерін білдіретін прокурорға талапкер немесе жауапкер ретінде қандай іс жүргізу құқықтары мен міндеттері берілген?
7. Қандай жағдайларда прокурор болмаған жағдайда әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қаралуы мүмкін?
8. Прокурор әкімшілік істер бойынша процеске қандай мақсатпен кіреді?
9. Бұзылған құқықтарды қалпына келтіру және қандай адамдар мен әлеуметтік құрылымдардың мүдделерін қорғау мақсатында прокурор әкімшілік істер бойынша сотқа талап арызбен жүгінуге құқылы?
10. Прокурор қандай жағдайда заңға сәйкес келмейтін әкімшілік актіге, сондай-ақ әкімшілік әрекетке (әрекетсіздікке) қарсы сотқа талап арыз береді?
11. Қандай жағдайда прокурор әкімшілік іс бойынша қорытынды бермейді?
12. Сотқа дейінгі тергеп-тексеру сатысында прокурорлардың өкілеттіктерін қандай тұлға ажыратады?
13. Сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын адамға, қылмыстық қудалау органының бастығына прокурордың қандай нұсқаулары орындалуы міндетті болып табылады, бірақ жоғары тұрған прокурорға шағым жасалуы мүмкін?
14. Процессуалдық прокурор қылмыстық іс бойынша қадағалауды қай сәттен бастап жүзеге асырады?
15. ҚР ҚПК-нің қай бабында сотқа дейінгі тергеп-тексерудің, сондай-ақ қылмыстық қудалаудың заңдылығына қадағалауды жүзеге асыратын прокурордың өкілеттіктерінің кешені көзделген?
16. Прокуратура органдарына жолданым беру тәртібі қандай?

17. Прокуратура органдарына жолданым қарау мерзімі қандай? Оны ұзартуға бола ма? Қандай жағдайларда?

18. ҚР АПК көзделген тәртіппен прокурордың шешіміне, актісіне және әрекетіне (әрекетсіздігіне) шағымдану үшін не негіз болып табылады?

19. Прокуратура органдарының лауазымды адамдарының шешімдеріне, актілеріне және әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) шағымдарды сотқа дейінгі реттеу тәртібімен прокуратура органдарына берілген шағымды қарау мерзімі қандай?

6 тақырып. Прокуратураның құқықтық актілері

6.1 Прокуратураның құқықтық актілері туралы жалпы ережелер.

6.2 Прокурорлық қадағалау актілері.

6.3 Прокурорлық ден қою актілері.

6.4 Прокуратураны ұйымдастыру және оның қызметін реттейтін актілер.

6.1 Прокуратураның құқықтық актілері туралы жалпы ережелер.

Прокуратураның нормативтік құқықтық актілерді шығаруы прокуратураны ұйымдастыру мен оның қызметін реттейтін белгілі бір жалпы ережелерді белгілеуді көздейтін қызметтің ерекше нысаны болып табылады. Прокуратура қызметінің негізгі нысаны нақты жағдайларда прокурорлық қадағалау актілерін қабылдау болып табылады⁴. Прокуратура актілері жалпыға міндетті сипатқа ие. Олар жіберілген органдар, ұйымдар мен лауазымды адамдар оларды қарауға және орындауға міндетті. Прокуратура актілерін қарамау, сол сияқты тиісінше қарамау, орындамау не прокурордың заңды талаптарын орындамау ҚР заңдарында белгіленген жауаптылыққа әкеп соғады.

Прокурорлық қадағалау және ден қою актілері нәтижелері бойынша енгізіледі:

- заңдылықтың сақталуына тексеру жүргізу;
- заңдылықтың жай-күйін талдау;
- күшіне енген актілерді бағалау.

- "Прокуратура туралы"ҚРКЗ, ҚР заңдарында көзделген жолданымдарды қарау және өзге де функцияларды орындау олар жіберілген органдар, ұйымдар мен лауазымды адамдардың қарауы, орындауы үшін міндетті іс ("Прокуратура туралы"ҚРКЗ 32-бабы).

Прокурорлық қадағалау және ден қою актілері енгізілгеннен кейін бұзушылықтар жасаған адамдарды жауапқа тарту мерзімдері ҚР Заңдарында айқындалған тәртіппен осы акт бойынша шешім қабылданғанға дейін тоқтатыла тұрады.

Заң сотқа не жоғары тұрған прокурорға шағымдану тәртібімен прокурорлық қадағалау актілерін қайта қарау мүмкіндігіне жол береді. Прокурордың актілері мен әрекеттеріне шағым жасау олардың орындалуын тоқтата тұрмайды, бірақ сот не жоғары тұрған прокурор прокурордың актілеріне немесе оның әрекеттеріне шағым бойынша шешім шығарылғанға дейін олардың орындалуын тоқтата тұруға құқылы ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 43-бабының 1-2-тармақтары).

Жоғары тұрған прокурор жеке және (немесе) заңды тұлғалардың шағымы бойынша не өз бастамасы бойынша төмен тұрған прокурордың актілерінің күшін жоюы, кері қайтарып алуы, тоқтата тұруы немесе өзгертуі мүмкін ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 43-бабының 3-тармағы).

Заң әдебиеттерінде прокурорлық қадағалаудың барлық салаларына және прокуратура қызметінің учаскелеріне тән жалпы актілер және прокурорлық қадағалаудың жекелеген салаларында қолданылатын нақты прокурорлық ден қою актілері ерекше атап көрсетіледі. "Прокуратура туралы" ҚРКЗ-да атап көрсетілді:

- прокурорлық қадағалау актілері;
- прокурорлық ден қою актілері;
- прокуратура органдарының қызметі мен ұйымдастыру мәселелерін реттейтін актілер.

Бас Прокурордың азаматтардың құқықтарына, бостандықтары мен міндеттеріне қатысты нормативтік құқықтық актілері Қазақстан Республикасының Мемлекеттік құпияларды және заңмен қорғалатын өзге де құпияны қорғау туралы заңнамасының талаптарын сақтай отырып, ресми жариялануға жатады.

Прокуратура органдары өз қызметінің жариялылығын қамтамасыз ету үшін Қазақстан Республикасының Мемлекеттік құпияларды және заңмен қорғалатын өзге де құпияны қорғау туралы заңнамасының талаптарын сақтай отырып, адамның және азаматтың конституциялық және заңмен қорғалатын өзге де құқықтарын, заңды тұлғалар мен мемлекеттің мүдделерін бұзатын органдар мен лауазымды адамдардың заңсыз әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) және шешімдеріне прокуратура актілерін бұқаралық ақпарат құралдарында жариялай алады ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 42-бабы).

6.2 прокурорлық қадағалау актілері.

"Прокуратура туралы" ҚРКЗ 32-бабы 1-тармағының 1- тармақшасына сәйкес прокурорлық қадағалау актілері: наразылық, санкция, нұсқау, ұсыныс, қаулы болып табылады.

Прокурорлық қадағалау актісі ретінде наразылық – бұл прокурор шығарған, күшін жоюға бағытталған құқықтық құжат:

- заңды күшіне енген заңсыз акт (яғни, ҚР Конституциясына, заңдарына, ҚР Президентінің актілеріне және ҚР ратификациялаған халықаралық шарттарға қайшы келетін акт);

- мемлекеттік органдардың, мекемелердің, ұйымдардың, лауазымды және өзге де уәкілетті тұлғалардың әрекеттері (әрекетсіздігі).

Наразылықта прокурор заңсыз актінің күшін жоюды не оны ҚР Конституциясына, ҚР заңдарына, ҚР Президентінің актілеріне және Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шарттарға, нормативтік құқықтық актілерге сәйкес келтіруді, сондай-ақ лауазымды адамның заңсыз әрекетін (әрекетсіздігін) тоқтатуды және бұзылған құқықты қалпына келтіруді талап етеді.

Наразылық мерзімдер, субъектілер, деректемелер туралы ережелерге, сондай-ақ бұл жағдайда "Прокуратура туралы" ҚРКЗ-да көзделген иммунитеттерді құрайтын ерекшеліктерге сәйкес келтіріледі. Атап айтқанда, ҚРКЗ императивтерінің бірі прокурорларға наразылық білдіруге тыйым салу туралы норма болып табылады:

- ҚР заңнамалық актілері,
- ҚР Президентінің актілері,
- ҚР Президенті Әкімшілігінің актілері,
- ҚР Конституциялық Сотының актілері,
- жоғары аудиторлық Палатаның актілері (жүргізілген тексерулердің қорытындысы бойынша) ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 33-бабының 6-тармағы).

Наразылық білдіру тәртібі. Наразылық мемлекеттік органға, мекемеге, ұйымға, заңсыз акт, шешім қабылдаған лауазымды немесе өзге де уәкілетті тұлғаға немесе жоғары тұрған органға не жоғары тұрған лауазымды адамға әкелінеді. Мемлекеттік органның, мекеменің, ұйымның, лауазымды немесе өзге де уәкілетті тұлғаның заңсыз әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) осындай тәртіппен наразылық келтіріледі ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 33-бабының 2-тармағы).

Прокурордың наразылығын тиісті орган немесе лауазымды адам күнтізбелік он күн ішінде қарауға тиіс. Прокурор наразылық бойынша шешім дайындау және қабылдау қажеттілігіне қарай оны қараудың өзге де мерзімін, бірақ үш жұмыс күнінен кем болмайтын мерзім белгілеуге құқылы.

Орган немесе лауазымды адам наразылықты қарау уақыты мен орны туралы прокурорға хабарлауға міндетті. Наразылықты қарау нәтижелері туралы прокурорға жазбаша нысанда дереу хабарланады. Наразылық қаралғанға дейін оны келтірген не жоғары тұрған прокурор кері қайтарып алуы мүмкін ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 33-бабының 3-тармағы).

Наразылық бойынша шешім қабылданғанға дейін Бас Прокурор, Бас Прокурордың орынбасарлары, әскери және көлік прокуратуралары органдарының басшылары, облыстық және оларға теңестірілген прокурорлар (республикалық маңызы бар қалалар мен астананың), аудандық және оларға теңестірілген (қалалық, ауданаралық, сондай-ақ мамандандырылған) прокурорлар наразылық білдірілген актінің не әрекеттің орындалуын тоқтата тұруға құқылы ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 33-баптың 5-тармағы).

Заңды күшіне енген сот актілеріне наразылық келтіру, сондай-ақ олардың орындалуын тоқтата тұру тәртібі, мерзімдері, Қазақстан Республикасының қылмыстық-процестік заңнамасында, Қазақстан Республикасының азаматтық процестік заңнамасында, Қазақстан

Республикасының әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнамасында және Қазақстан Республикасының әкімшілік сот ісін жүргізу туралы заңнамасында айқындалады ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 33-бабының 7-тармағы).

Санкция – бұл прокурордың құқық шектеу сипатындағы жекелеген әрекеттерді жасауға, заңмен қорғалатын құпияны қамтитын мәліметтерді алуға келісімі. Санкцияны (келісімді) не оны беруден бас тартуды прокурор қарармен және оның негізінде санкция (келісім) сұралатын материалдарды зерделегеннен кейін лауазымды адамның қаулысына бұрыштама және қол қойып ресімдейді. Санкция (келісім) беруден бас тартылған жағдайда оның себептері мен негіздері көрсетіледі.

"Прокуратура туралы" ҚРКЗ 34-бабында көрсетілген әрекеттерге Санкция (келісім) ҚР электрондық құжат және электрондық цифрлық қолтаңба туралы заңнамасына сәйкес электрондық цифрлық қолтаңба арқылы куәландырылуы мүмкін. Бұған заңмен қорғалатын құпияны қамтитын мәліметтерді алуға байланысты жедел-ізвестіру, қарсы барлау іс-шаралары мен жасырын тергеу әрекеттері кірмейді ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 34-бабының 3-тармағы).

Сұрақтар бойынша:

- сотқа дейінгі тергеп-тексеру;
- жедел-ізвестіру қызметі және жасырын тергеу әрекеттері;
- әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қосымша тексеру жүргізу;
- атқарушылық іс жүргізу;
- жазаларды орындау;
- прокуратураның талабы бойынша жүргізілетін тексерулер;
- мемлекеттік құқықтық статистика және арнайы есепке алу;
- ҚР заңдарында белгіленген өзге де мәселелер бойынша прокурор жазбаша нұсқаулар береді.

Прокурордың өз құзыреті шегінде берген нұсқаулары аталған құқықтық қатынастардың барлық субъектілерінің орындауы үшін міндетті ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 35-бабы).

Прокурорлық қадағалау актісі ретінде ұсынысты прокурор мынадай мақсаттарда енгізеді:

- заң бұзушылықтарды жою;
- қылмыстық және өзге де құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою;
- ҚР заңдарында белгіленген өзге де жағдайларда.

Ұсыныс онда көрсетілген заңдылықтың бұзылуын жою жөніндегі шараларды қабылдай отырып лауазымды адам немесе орган – күнтізбелік отыз күн ішінде, ал адамның және азаматтың өмірі мен денсаулығы, мемлекеттің қауіпсіздігі үшін орны толмас зардаптың басталуы мүмкін болған жағдайларда прокурор белгілеген мерзімде қаралуы тиіс.

Прокурор ұсыныс қаралған кезде қатысуға құқылы. Мемлекеттік орган немесе лауазымды адам ұсынысты қарау күніне кемінде үш жұмыс күні қалғанға дейінгі уақыттан кешіктірмей ұсынысты қарау уақыты мен орны

туралы прокурорды хабардар етуге тиіс ("Прокуратура туралы"ҚРКЗ 36-бабы).

Қаулыны прокурор шығарады:

- ҚР Қылмыстық-процестік заңнамасында, ҚР әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнамасында көзделген жағдайларда;

- тәртіптік іс жүргізуді қозғау туралы;

- жедел-ізвестіру іс-шараларын жүргізу туралы;

- жедел-ізвестіру іс-шараларын және жасырын тергеу әрекеттерін тоқтату туралы;

- актінің қолданысын тоқтата тұру туралы;

- заңдылықтың сақталуына тексеру жүргізу туралы;

- мемлекеттік, жергілікті өкілді және атқарушы органдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, ұйымдар, квазимемлекеттік сектор субъектілері, сондай-ақ олардың лауазымды және өзге де тұлғалары негізсіз жүзеге асыратын тыйым салу не шектеу сипатындағы әрекеттер мен шаралардың күшін жою туралы;

- күзетпен ұсталатын, бас бостандығынан айыру орындарында жазасын өтеп жатқан, сондай-ақ пробация қызметтерінің есебіне алынған адамдарға қатысты қылмыстық-атқару жүйесі органдары қолданған тәртіптік жазалар мен көтермелеулердің күшін жою туралы;

- лауазымды және өзге де адамның актісін немесе әрекетін үш жұмыс күнінен аспайтын мерзімге тоқтата тұру туралы;

- сот орындаушыларының заңсыз актілерінің күшін жою туралы;

- прокурорлық қадағалау актісін мәжбүрлеп орындату туралы;

- Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген өзге де жағдайларда.

Прокурордың қаулысы ол белгілеген мерзімде міндетті түрде орындалуға тиіс. Қаулыға шағымдану оның қолданылуын тоқтата тұрмайды. ("Прокуратура туралы"ҚРКЗ 37-бабы).

6.3 прокурорлық ден қою актілері.

Заңды күшіне енбеген сот актілерін қайта қарау туралы өтінішхат прокурорлық ден қою актісі болып табылады және оны прокурор ҚР қылмыстық -процестік заңнамасында, ҚР азаматтық іс жүргізу заңнамасында, ҚР әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнамасында және ҚР әкімшілік сот ісін жүргізу туралы заңнамасында белгіленген тәртіппен енгізеді ("Прокуратура туралы"ҚРКЗ 38-бабы).

Прокурор арызбен (талап қоюмен) сотқа жүгінуге құқылы:

- ҚР заңдарында белгіленген тәртіппен және негіздерде:

- прокурорлық қадағалау актілері қабылданбаған не олар қараусыз қалдырылған кезде (органдар мен лауазымды адамдардың актілерін, шешімдері мен әрекеттерін (әрекетсіздігін) заңсыз деп тану туралы ("Прокуратура туралы"ҚРКЗ 39-бабы).

Бас Прокурор және оның орынбасарлары, әскери және көлік прокуратурасы органдарының басшылары, облыстардың прокурорлары және оларға теңестірілген (республикалық маңызы бар қалалар мен астананың)прокурорлар, аудандық және оларға теңестірілген (қалалық,

ауданаралық, сондай-ақ мамандандырылған) прокурорлар заңдылық пен қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, құқық бұзушылықтардың алдын алу, сондай-ақ адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мақсатында лауазымды адамдарға, мемлекеттік органдарға, жеке және заңды тұлғаларға үндеу жасауға құқылы. Өтініш бұқаралық ақпарат құралдарын пайдалана отырып немесе өзге де жария тәсілмен таратылады ("Прокуратура туралы"ҚРКЗ 40-бабы).

Құқық бұзушылықтардың алдын алу, қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мақсатында немесе дайындалып жатқан құқыққа қайшы әрекеттер туралы мәліметтер болған кезде прокурор жеке тұлғаларға және заңды тұлғалардың өкілдеріне Қазақстан Республикасының заңдарын бұзушылықтарға жол берілмейтіні туралы жазбаша немесе ауызша нысанда түсіндіреді және оларға Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген жауапкершілік туралы ескертеді ("Прокуратура туралы"ҚРКЗ 41-бабы).

6.4 прокуратураны ұйымдастыру және оның қызметін реттейтін актілер:

- бұйрықтар;
- өкімдер;
- ережелер;
- нұсқаулар,
- регламенттер және т. б.

6-тақырыпқа арналған сызбалар.

6-тақырыпқа сұрақтар.

1. Прокуратура актілері қандай мәртебеге ие? Олар мүмкін бе: а) шағымдану керек пе? ә) қайта қарау керек пе? б) бас тарту?

2. Прокуратураның қандай актілері прокурорлық қадағалау актілері болып табылады?

3. Прокуратураның қандай актілері прокурорлық ден қою актілері болып табылады?

4. Прокурорлық қадағалаудың қандай нысандарының нәтижелері бойынша прокурорлық қадағалау және ден қою актілері енгізіледі?

5. Прокуратураның қандай актілері прокуратураны ұйымдастыруды және оның қызметін реттейді?

7 тақырып. Прокуратура органдарының үйлестіру және өзара ықпалдасу жөніндегі қызметі.

7.1 Заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі қызметті үйлестіру.

7.2 Прокуратураның адам мен азаматтың бұзылған құқықтары мен бостандықтарын қорғау және қалпына келтіру жөніндегі өзара іс-қимылы

7.1 Заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі қызметті үйлестіру.

Прокуратура органдары құқық қорғау және өзге де мемлекеттік органдардың заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі қызметін үйлестіреді. Сонымен қатар, Үйлестіру қызметіне қатысушылардың заңды теңдігіне қарамастан, прокуратура үйлестіру қызметіне қатысушылардың орталық позициясын алады. Бұл, ең алдымен, заңдылық пен құқықтық тәртіпті жоғары қадағалаудың мемлекеттік функциясын орындаумен байланысты. Осылайша, прокуратураның мемлекеттік, құқық қорғау құрылымдарының, жергілікті билік органдарының, өзге де ұйымдардың, кәсіпорындар мен мекемелердің қызметін үйлестірудегі басшылық рөлі – "қадағалау функцияларын жүзеге асыра отырып және осылайша аталған құрылымдарға әсер ете отырып" "прокуратура олардың қызметін бағыттайды және баса көрсетеді" деп айқындалады⁵.

Жалпы міндеттерді іске асыру кезінде прокуратура органдары қамтамасыз етеді:

- осы органдардың өзара әрекеттесуін;
- өзара ақпарат алмасуын;
- олардың әрекеттерінің дәйектілігін.

Аталған қызметті прокуратура органдары Бас прокуратура, Бас әскери және көлік прокуратуралары, облыстардың прокуратуралары және оларға теңестірілген прокуратуралар (республикалық маңызы бар қалалар мен астана) жанынан құрылатын тұрақты жұмыс істейтін Үйлестіру кеңестері аясында жүзеге асырады. Қалалық, аудандық және оларға теңестірілген прокурорлардың, сондай-ақ әскери және көлік прокурорларының үйлестіру қызметі Үйлестіру кеңестерін құрмастан, ведомствоаралық кеңестер арқылы жүзеге асырылады.

Оның қатысушыларының өзара іс-қимылын жүзеге асыру және үйлестіру функцияларын іске асыру үшін прокурорларға Қазақстан Республикасының Президенті бекіткен заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі үйлестіру кеңесі туралы Ережеде айқындалатын тиісті ұйымдық-басқарушылық өкілеттіктер беріледі.

ҚР Президентінің 2011 жылғы 2 мамырдағы № 68 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының Заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмыстық әрекетке қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі Үйлестіру кеңесі туралы Ережесіне сәйкес үйлестіру мынадай қағидаттар негізінде жүзеге асырылады:

- заңдылықты сақтау;
- қылмысқа қарсы күресті күшейту жөніндегі мақсаттар мен міндеттердің бірлігі, заңдылық пен құқықтық тәртіпті нығайту жөніндегі мемлекеттік органдардың күш-жігерін біріктіру;
- әр ведомствоның сұрақтар қоюдағы, ұсыныстар енгізудегі және шешімдер қабылдаудағы теңдігі;

- келісілген іс-шаралар мен ұсынымдарды іске асыру кезінде мемлекеттік органның ұйымдастырушылық-өкімдік қызметіне араласпау;
- күрделі құқықтық мәселелерді шешудің бірыңғай тәсілін белгілеу;
- туындайтын мәселелерді шешу кезінде жұмыстағы қайталануды және ведомстволық тәсілді жою;
- адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау туралы, Мемлекеттік және заңмен қорғалатын өзге де құпия туралы заңнаманың талаптарына қайшы келмейтін жариялылық;
- Үйлестіру кеңесінің келісілген шешімдерін орындағаны үшін әрбір мемлекеттік орган басшысының жауапкершілігі.

Прокуратура органдарына заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі қызметті үйлестіру мәселелері бойынша жүктелген негізгі міндеттерге сәйкес Үйлестіру кеңесіне мынадай функциялар жүктеледі:

- қылмыс пен құқық бұзушылыққа қарсы күрес стратегиясын әзірлеу, осы жұмысқа мемлекеттік органдарды, қоғамдық ұйымдар мен бұқаралық ақпарат құралдарын тарту. Құқық қорғау органдары жүйесінің, неғұрлым қолайсыз криминогендік ахуалы бар өңірлердің жұмысындағы негізгі басымдықтарды айқындау, осы өңірлерде және тұтастай алғанда ел бойынша қылмыстардың алдын алу және алдын алу жөніндегі шаралар кешенін іске асыру;

- келісілген шешімдерді іске асырудың тиімділігін қамтамасыз ету мақсатында құқық қорғау органдарының, сондай-ақ қылмыс пен құқық бұзушылықтың алдын алу жөніндегі профилактикалық жұмысқа тартылатын басқа да мемлекеттік органдардың функционалдық мүмкіндіктері мен материалдық-техникалық базасын келісім бойынша пайдалану;

- құқық қорғау және өзге де мемлекеттік органдардың азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін қорғау, сондай-ақ қылмысқа қарсы күрес бағдарламаларының орындалуын талдау;

- аса қауіпті және кең таралған қылмыстық қол сұғушылықтарға, ұйымдасқан топтар мен қылмыстық қоғамдастықтардың (қылмыстық ұйымдардың) қызметіне қарсы күрес жөніндегі бірлескен іс-шараларды әзірлеу, келісу және орындау;

- қылмыстарды анықтау, тергеу, ашу, алдын алу және жолын кесу тәжірибесін зерделеу;

- қылмыспен және басқа да құқық бұзушылықтармен күресуге бағытталған заңнаманы қолданудың бірыңғай тәжірибесін қалыптастыру. ҚР Президентіне, ҚР Парламенті мен Үкіметіне заңдылық пен құқықтық тәртіпті нығайтуға бағытталған заңнаманы жетілдіру туралы ұсыныстар әзірлеу және енгізу;

- кадрларды даярлау және олардың біліктілігін арттыру шараларын әзірлеудегі және келісілген түрде жүзеге асырудағы ынтымақтастық.

Үйлестіру кеңесі мыналардан тұрады:

- Бас прокурор, ол Кеңестің төрағасы және оны басқарады;

- тұрақты мүшелер (құқық қорғау органдарының басшылары, ҚР ұлттық қауіпсіздік Комитетінің төрағасы және ҚР Әділет министрі).

Үйлестіру кеңесі мүшелерінің бастамасы бойынша қаралатын мәселенің сипатына қарай Үйлестіру кеңесінің отырыстарына ҚР Президенті Әкімшілігінің, ҚР Қауіпсіздік Кеңесінің, ҚР Үкіметінің, орталық мемлекеттік органдардың, соттардың және өзге де мемлекеттік органдардың, оның ішінде оларға ведомстволық бағынысты ҚР органдарының өкілдері қатыса алады.

Аталған тұлғалар өздерінің қарауына жататын күн тәртібі мәселесі бойынша шешімді талқылауға және әзірлеуге қатыса алады, келісілген тәртіппен талқылауды және бірлескен шешім қабылдауды талап ететін ұсыныстарды, құжаттардың жобаларын және өзге де материалдарды енгізе алады, жұмыс топтарының құрамына кіре алады және өзге де үйлестіру іс-шараларына қатыса алады.

Облыс прокурорлары мен оларға теңестірілген прокурорлардың, сондай-ақ Бас әскери және Бас көлік прокурорларының төрағалығымен ұқсас міндеттері мен функциялары бар Үйлестіру кеңестері құрылады.

Үйлестіру кеңесін оның төрағасы қажеттілігіне қарай, бірақ тоқсанына кемінде бір рет шақырады және Үйлестіру кеңесінің тұрақты мүшелері санының кемінде үштен екісі кворум кезінде құқылы. Үйлестіру кеңесі мүшелерінің бастамасы бойынша кезектен тыс отырыстар шақырылуы мүмкін, олардың қарауына жоспардан тыс мәселелер шығарылады.

Үйлестірудің тиімділігін арттыру үшін құқық қорғау және өзге де мемлекеттік органдардың шаралар кешенін толыққанды және дер кезінде қабылдауын қамтамасыз ету мақсатында облыстардың және оларға теңестірілген Үйлестіру кеңестерінің отырыстарына оларға қатысты мәселелерді қарау кезінде әскери және көлік прокурорларын тартуға жол беріледі.

Шешімдер жай көпшілік дауыспен қабылданады және заңнамада белгіленген құзырет шегінде орындау үшін міндетті болып табылады әрі мемлекеттік органдар бірлескен ведомстволық құқықтық актілер, заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі іс-қимылдардың жоспарлары мен алгоритмдері негізінде іске асырылады.

Үйлестіру кеңесінің қылмыстың алдын алу бойынша қажетті әлеуметтік-экономикалық шараларды қалыптастыруға қатысты мәселелер жөніндегі шешімдері ҚР Үкіметінде қаралуға жатады.

7.2 Прокуратураның адам мен азаматтың бұзылған құқықтары мен бостандықтарын қорғау және қалпына келтіру жөніндегі өзара іс-қимылы.

Адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын, қоғам мен мемлекеттің заңды мүдделерін қорғау мақсатында заңдылықты қамтамасыз ету прокуратура қызметінің негізгі мазмұнын құрайды. Билік және басқару органдары өз ведомствосы аясында өздеріне жүктелген міндеттерді орындайды, бірақ олардың қызметінің бір бөлігі заңдылық пен қоғамдық құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету мәселелері болып қала береді.

Прокуратура органдары бұл жағдайда құқық қорғау қызметі мәселелері бойынша іс-қимылдарды келісу мен біріктіруде әлеуметтік бастамашылық ұстанымға ие. Осылайша, прокуратура органдары прокуратураға жүктелген заңдылықты жоғары қадағалау функциясын іске асыру үшін өзге органдармен және ұйымдармен өзара іс-қимыл жасайды.

Қазақстан Республикасында заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі қызметтің өзара іс-қимыл функциясы Үйлестіру кеңесіне жүктелген⁶, сондықтан Үйлестіру кеңесі мен өзге де мемлекеттік органдардың өзара қарым-қатынасы қызметтің нақты саласындағы қылмысқа қарсы күрес бағытын айқындау шеңберіндегі өзара іс-қимылға негізделеді.

Адам мен азаматтың бұзылған құқықтары мен бостандықтарын, заңды тұлғалардың, қоғам мен мемлекеттің ҚР заңдарымен қорғалатын мүдделерін қорғау және қалпына келтіру мақсатында прокуратура меншік нысанына қарамастан мемлекеттік, жергілікті өкілді және атқарушы органдармен, жергілікті өзін-өзі басқару органдарымен, мекемелермен, олардың лауазымды тұлғаларымен, квазимемлекеттік сектор субъектілерімен және өзге де ұйымдармен өзара іс-қимыл жасайды. Прокуратураның өкілді (заң шығарушы) билік органдарымен, жергілікті өзін-өзі басқару органдарымен өзара іс-қимылының негізгі нысандары:

- адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау саласындағы заңдылықтың жай-күйі туралы, қылмысқа қарсы іс-қимыл саласында қабылданған шаралардың нәтижелері туралы, құқық бұзушылықтардың алдын алу және жолын кесу жөнінде өзара хабар алмасу;

- нормативтік құқықтық актілердің жобаларын әзірлеу, қылмысқа қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша, сондай-ақ бірлесіп әзірленген басымдықтар, осы үшін таңдалған құралдар мен әдістемелер негізінде тиісті кешенді бағдарламаларды қабылдау бойынша бірлескен қызмет;

- прокурорлардың мемлекеттік билік, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының отырыстары мен кеңестеріне⁷ қатысуы, т.б..

Мұндай өзара іс-қимылдың тиімділігі заңдылық қағидатын және заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету бойынша қойылған міндеттерді орындау үшін қарастырылатын құқықтық қатынастардың әрбір субъектісінің құзыретінің шегін сақтау талабына негізделеді.

Прокуратура Қазақстан Республикасындағы адам құқықтары жөніндегі уәкілмен өзара іс-қимыл жасайды және оның қызметіне жәрдем көрсетеді.

Прокуратура органдарының шет мемлекеттердің құзыретті органдарымен және халықаралық ұйымдармен өзара іс-қимылы қылмыстық-құқықтық ынтымақтастық аясында, сондай-ақ қылмыстық жолмен алынған

активтерді қылмыстық процестен тыс қайтару мәселелері бойынша мемлекет мүдделерін білдіру шеңберінде жүзеге асырылады ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 29-бабы).

Үйлестіру кеңесі қылмыспен және құқық бұзушылықтармен күрес мәселелері бойынша қызметті үйлестірудің тиімділігін арттыру мақсатында судьялардың тәуелсіздігі қағидаттарын сақтай отырып, соттармен өзара іс-қимыл жасауды, сот төрелігін іске асыру жөніндегі соттың қызметіне араласпауды жүзеге асырады.

Үйлестіру кеңесінің сот органдарымен өзара іс-қимылы мынадай нысандарда жүргізіледі:

- қылмыс пен соттылықтың жай-күйі туралы өзара хабар алмасу;
- қылмыс пен құқық бұзушылыққа қарсы күресті күшейту жөніндегі шараларды әзірлеу кезінде сот статистикасының деректерін және сот тәжірибесінің материалдарын пайдалану;
- нормативтік құқықтық актілерді дайындау бойынша бірлескен жұмыс;
- бірлескен семинарлар мен конференциялар өткізу, кадрлардың біліктілігін арттыру жөніндегі жұмысқа қатысу;
- бірлескен ақпараттық хаттар, анықтамалар, шолулар дайындау;
- Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасына қайшы келмейтін өзге де нысандарда.

Қазақстан Республикасының Қауіпсіздік кеңесімен өзара іс-қимыл жасау, оның құқық қорғау органдарының қызметін үйлестіру мәселелері бойынша тапсырмаларын іске асыру;

Үйлестіру кеңесі мен өзге де мемлекеттік органдардың өзара қарым-қатынасы қызметтің нақты саласында қылмысқа қарсы күресті басқаруды айқындау шеңберіндегі өзара іс-қимылға негізделеді.

7-тақырыпқа сұрақтар.

7.1 Заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі қызметті үйлестіру.

1. Прокуратура органдары құқық қорғау және өзге де мемлекеттік органдардың заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі қандай іс-қимылдарын үйлестіреді?

2. Үйлестіру кеңесінің негізгі міндеттері қандай?

3. Үйлестірудің негізгі формалары қандай?

4. Үйлестіру кеңесіне қандай функциялар жүктеледі?

5. Үйлестіру кеңесінің құрамы қандай? Оны кім басқарады?

6. Үйлестіру кеңесінің отырыстарына қандай тұлғалар қатыса алады және қайсысы тартыла алады?

7. Үйлестіру кеңесі шешімдерінің құқықтық мәртебесі қандай?

8. Заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі үйлестіру кеңесі қандай органдармен өзара іс-қимыл жасауға өкілетті?

9. Үйлестіру кеңесінің сот органдарымен өзара іс-қимылы қандай нысандарда жүзеге асырылады?

8 тақырып. Прокурор қызметінің кепілдіктері

8.1 Прокурор қызметінің құқықтық кепілдіктері.

8.2 Прокурордың әлеуметтік және қызметтік кепілдіктері.

8.1 прокурор қызметінің құқықтық кепілдіктері.

Құқықтық кепілдіктер – бұл қолданыстағы құқық нормаларында (Прокуратура туралы заңнамада) көзделген прокурордың өкілеттіктерін, оның Конституция мен заңдардың сақталуы мен орындалуын жоғары қадағалаудың мемлекеттік ұйымы жүйесіндегі мәртебесін іске асыруды қамтамасыз ету шаралары. Құқықтық кепілдіктер прокуратура органдары қызметінің мақсаттарын, міндеттерін, ерекшеліктерін, салалары мен әдістерін, олардың өкілеттіктерінің көлемін, оларды айқындайтын саяси-құқықтық, әлеуметтік және құқық қорғау функцияларын ескере отырып, құқықтың мамандандырылған нормаларында қалыптастырылған.

Прокурорлық қызметтің негізгі кепілдіктерінің бірі – прокурордың меншік нысанына қарамастан өзге (ведомстводан тыс) мемлекеттік органдардан, лауазымды адамдардан, ұйымдар мен кәсіпорындардан тәуелсіз болуының кепілдігі. "Прокуратура туралы" ҚРКЗ 26-бабының 1-тармағына сәйкес прокурорға өзінің өкілеттіктерін жүзеге асыруға кедергі жасау немесе оның заңсыз шешім қабылдауы мақсатында қандай да бір нысанда ықпал ету Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген жауаптылыққа әкеп соғады. Прокурор тәуелсіздігінің кепілдіктерін "Прокуратура туралы" ҚРКЗ 26-бабы 6-тармағының нормасымен толықтырады, оған сәйкес «Прокурор өз өндірісіндегі материалдардың, актілердің, сот істері мен жолдамалардың мәні бойынша қандай да бір түсініктеме бермейді. Материалдарды танысу үшін біреуге ұсыну Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген жағдайларда ғана жүзеге асырылады".

Прокуратура органдарының заңдылықтың сақталуын тексеруді тағайындау және жүргізу, заңдылықтың жай-күйін талдау, сондай-ақ күшіне енген актілерді бағалауды жүзеге асыру Қағидалары негізінде (бұдан әрі – «Қағидалар») прокурордың тәуелсіздігі мен қол сұғылмаушылығына кепілдіктер бекітіледі: "Прокурордың өмірі мен денсаулығына қауіп төнген кезде, сондай-ақ прокурордың заңды қызметіне кедергі келтіру қаупі болған кезде құқық қорғау органдарының қызметкерлері тексеруді жүзеге асыратын адамдардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін тексеруге тартылуы мүмкін" (16-тармақ).

Міндетті тұлғалар прокурордың заңды талаптарын орындамағаны үшін "Прокуратура туралы" ҚРКЗ 26-бабының 15-тармағына сәйкес жауапқа тартылады. Бұл кепілдік прокурор талаптарының жалпыға бірдей міндеттілігін қамтамасыз етеді, ол "Прокуратура туралы" ҚРКЗ-нан басқа, мемлекеттік, жергілікті өкілді және атқарушы органдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, мекемелер, олардың лауазымды адамдары, меншік

нысанына қарамастан өзге де ұйымдар, сондай-ақ олар қабылдайтын актілер мен шешімдер қызметінің заңдылығын қадағалауды ұйымдастыру жөніндегі Нұсқаулықта⁸ да бекітілген. Көрсетілген Нұсқаулыққа сәйкес: "Прокурорға өз өкілеттіктерін жүзеге асыруына кедергі келтіру немесе оған заңсыз шешім қабылдату мақсатында қандай да бір нысанда ықпал ету Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген жауаптылыққа алып келеді".

Жеке және заңды тұлғалар, оның ішінде меншік нысанына қарамастан мемлекеттік органдар, мекемелер, ұйымдар, олардың лауазымды адамдары прокурордың заңдылықтың сақталуын тексеру, заңдылықтың жай-күйін талдау, күшіне енген актілерді бағалау, қаралатын жолданымдар және өзінің өзге де өкілеттіктерін жүзеге асыру шеңберінде жүргізілетін талаптары мен сұрау салуларын орындауға міндетті ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ, 26б. 2т.).

Органдар, ұйымдар мен лауазымды адамдар прокурордың талабы бойынша тексеруге және қорытынды беруге қатысу үшін мамандар бөлуге міндетті ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 26-бабының 5-тармағы). Ережеге сәйкес қажет болған жағдайда тексеруге қатысуға қорытынды беру үшін мамандар тартылады:

- мемлекеттік және құқық қорғау органдары;
- меншік нысанына қарамастан ұйымдар.

Мемлекеттік және құқық қорғау органдарының мамандары прокурордың тиісті органдарға, мекемелерге не ұйымдарға жолданған талабы бойынша тартылады. Жеке ұйымдардың мамандарын тарту тәртібі ҚР АПК не өзге де заңнамаға сәйкес жүзеге асырылады («Қағидалардың» 16-тармағы).

Мамандарды бөлу, мәліметтер мен істерді талап ету туралы прокурордың талаптарына Бас Прокурор, Бас Прокурордың орынбасары, Бас прокуратураның дербес құрылымдық бөлімшесінің, прокуратура органдары және оның аумақтық органдары ведомствосының, әскери және көлік прокуратурасы органдарының басшылары, олардың орынбасарлары, облыс прокуроры және оған теңестірілген прокурор, олардың орынбасарлары, аудандық прокурор және оған теңестірілген прокурор, олардың орынбасарлары не оларды алмастыратын адамдар, тексеруді тағайындау туралы қаулыда көрсетілген тұлғалар не олардың тікелей басшылары қол қояды («Қағидалардың» 20-тармағы).

Жүргізілген тексеру шеңберіндегі сараптаманы арнайы ғылыми білімді талап ететін және оны тағайындамай тексеруді іске асыру мүмкін болмаған жағдайларда прокурор тағайындайды («Қағидалардың» 18-тармағы).

Жүргізілетін заңдылықтың сақталуын тексеру, заңдылықтың жай-күйін талдау, күшіне енген актілерді бағалау және қаралатын жолданымдар мәселелері бойынша мемлекеттік, жергілікті өкілді және атқарушы органдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, мекемелер, олардың лауазымды адамдары меншік нысанына қарамастан өзге де ұйымдар прокурордың талап

етуі бойынша ҚР заңдарында мемлекеттік құпияларды, коммерциялық, банктік және заңмен қорғалатын өзге де құпияны құрайтын мәліметтерді жария етуге белгіленген талаптарды сақтай отырып, материалдарды прокурор белгілеген, бірақ үш жұмыс күнінен аспайтын мерзімде қажетті ақпараттарды, құжаттарды және өзге де материалдарды беруге міндетті.

Бұл норманың маңызды тәжірибелік мәні бар. Іс жүзінде прокурорға мемлекеттік немесе коммерциялық құпияны құрайтын мәліметтер бар құжаттарды жіберуден бас тарту жағдайлары кездеседі. Алайда, құжаттарда жабық сипаттағы мәліметтердің болуы прокурордың осындай құжаттармен жұмыс істеудің тиісті ережелерін сақтау міндетін ғана меңзейді, бірақ мұны оның талаптарын қабылдамаудың негізі ретінде қарастыруға болмайды, сондықтан прокурор мемлекеттік құпияларды, коммерциялық, банктік және заңмен қорғалатын өзге де құпияны құрайтын мәліметтерді жария еткені үшін ҚР заңдарында белгіленген жауаптылықта болады. Атап айтқанда, талап етілетін мәліметтерді, материалдарды, істерді алу және ақпараттық жүйелер мен ресурстарға қол жеткізу кезінде прокурор дербес деректердің және заңмен қорғалатын өзге де құпияның, оның ішінде олардың заңсыз таратылудан сақталуын және қорғалуын қамтамасыз етеді. Сондай-ақ Әскери прокурорлар сұрау салынатын мәліметтер мен олардың жеткізгіштерін, оның ішінде әскери объектілер құрылысының егжей-тегжейін ашатын мәліметтерді қорғауды қамтамасыз ету жөнінде шаралар қабылдайды.

Көрсетілген ақпаратты жария етуде тек прокурор ғана заңмен шектелмейді. "Прокуратура туралы" ҚРКЗ 26-бабының 6-тармағына сәйкес: "Іс жүргізуінде жатқан заңдылық пен істердің сақталуын тексеру материалдарын прокурордың рұқсатынсыз жария етуге ешкімнің етуге құқығы жоқ".

Прокурор заңда айқындалған жағдайларда "Прокуратура туралы" ҚРКЗ 10-бабы 1-тармағының 9-тармақшасына сай азаматтардан және ұйымдардан, лауазымды адамдардан прокуратура органдарына шақыру арқылы тікелей ақпарат алуға өкілетті. Бұл шара шақырылған адамның түсіндірмелері құқыққа қайшы әрекеттерді жасаудың барлық мән-жайларын бағалауының толықтығына, жан-жақтылығына прокурордың ықпал етуі үшін қажет. Прокурордың шақырылған адаммен тікелей сөйлесуі кезінде алынған түсініктемелер барлық прокурорлық тексерулерде қолданылатын маңызды ақпарат көзі болып табылады.

"Прокуратура туралы" ҚРКЗ 10-бабы 1-тармағының 10 -тармақшасына сәйкес «Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіпті сақтай отырып жүргізілетін заңдылықтың сақталуын тексеру, заңдылықтың жай-күйін талдау, күшіне енген актілерді бағалау, сондай-ақ жолданымды қарау мәселелері бойынша ақпаратты, материалдар мен құжаттарды, сондай-ақ азаматтық, әкімшілік, қылмыстық істерді, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді, атқарушылық іс жүргізуді талап етіп алдыруға және алуға»;

Прокурордың талабы бойынша оған оған заң бұзушылықтарды, олардың себептерін және оларға ықпал ететін жағдайларды анықтау үшін барлық қажетті құжаттар ұсынылуы тиіс.

"Прокуратура туралы" ҚРКЗ 10-бабы 11-тармағына сәйкес " Дербес деректерді және заңмен қорғалатын өзге де құпияны қорғау жөніндегі талаптарды сақтай отырып ақпаратқа, мәліметтер мен құжаттарға, қылмыстық, азаматтық, әкімшілік істерге, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерге, атқарушылық іс жүргізулерге және өзге де материалдарға, сондай-ақ құқық қорғау органдарының және өзге де мемлекеттік органдар мен ұйымдардың ақпараттық жүйелері мен ресурстарына Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен қол жеткізуге (тиіс)".

"Прокуратура туралы" ҚРКЗ 26-бабының 4-тармағына сәйкес адам өмірі, денсаулығы, жеке кәсіпкерлік субъектілерінің заңды мүдделері, қоғам мен мемлекет мүдделері үшін орны толмас зардаптың, заңдылық пен құқықтық тәртіптің жаппай бұзылуын, өңірдің әлеуметтік-экономикалық тұрақтылығына не Қазақстан Республикасының қауіпсіздігіне қатердің алдын алу мақсатында сұратылған ақпарат, құжаттар мен өзге де материалдар дереу беріледі.

Ережеге сәйкес талап қою немесе шектеу сипатындағы шаралардың күшін жою, заңсыз актінің толық немесе ішінара қолданылуын тоқтата тұру қажет болған жағдайда прокурордың талаптарына Бас Прокурор, Бас Прокурордың орынбасары, Бас прокуратураның дербес құрылымдық бөлімшесінің, прокуратура органдары ведомствосының және оның аумақтық органдарының, әскери және көлік прокуратурасы органдарының басшылары, олардың орынбасарлары, облыс прокуроры және оған теңестірілген прокурор, олардың орынбасарлары, аудан прокуроры және оған теңестірілген прокурор, олардың орынбасарлары не олардың орнын алмастыратын адамдар қол қояды.

Соттардың қылмыстық, азаматтық, әкімшілік істерді және әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді ұсынуы туралы прокурордың талаптары ҚР ҚПК, ҚР АПК, ҚР ӘҚБтК-не сәйкес жіберіледі.

Уәкілетті органдарға жіберілетін тексеру жүргізу туралы талаптарға Бас Прокурор, Бас Прокурордың орынбасары, Бас прокуратураның дербес құрылымдық бөлімшесінің басшысы, олардың орынбасарлары, әскери және көлік прокуратурасы органдары, облыс прокуроры және оларға теңестірілген прокурор, олардың орынбасарлары, аудандық және оған теңестірілген прокурор не оларды алмастыратын адамдар қол қояды («Қағидалар», 20-тармақ).

Прокурордың талаптарын орындау кепілдігіне (түсініктеме беру үшін) келуді қарсы алу (қабылдау) міндеті кіреді, оны орындамағаны үшін адам ҚР заңдарына сай жауапқа тартылады. ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 26-бабының 15-тармағы). Прокурордың талап етуі бойынша заңдылықтың сақталуын тексеру, күшіне енген актілерді, қаралатын жолданымдарды бағалау шеңберінде ол белгілеген уақытта жеке және лауазымды адамдар, сондай-ақ мемлекеттік, жергілікті өкілді және атқарушы органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, мекемелердің, олардың лауазымды адамдарының, меншік нысанына қарамастан өзге де ұйымдардың өзге де өкілдері түсініктемелер беру үшін келуге міндетті.

Прокуратура органдарына шақыру, әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдайлар, дағдарыстық жағдайлар немесе осы жағдайлар кезінде алдын алуға болмайтын жағдайлар туындаған жағдайларды қоспағанда, хабарлама(хабархатты) жіберу арқылы уақтылы келу үшін жеткілікті мерзімде жүргізіледі.

Хабарлама (хабархат) телефонограммамен, ұялы байланыстың абоненттік нөмірі немесе электрондық пошта мекенжайы бойынша мәтіндік хабарламамен, оның тапсырылғаны туралы хабарламасы бар жеделхатпен немесе тапсырысты хатпен не хабарламаның немесе шақырудың тіркелуін қамтамасыз ететін өзге де байланыс құралдарын пайдалана отырып жіберіледі.

Шақыру бойынша белгіленген мерзімде келуге кедергі келтіретін себептер туралы шақырылған адам шақырушы прокурорды алдын ала хабардар етуге міндетті ("Прокуратура туралы"ҚРЗ 26-бабының 7-10-тармақтары).

Жеке және лауазымды адамдар, сондай-ақ меншік нысанына қарамастан мемлекеттік органдардың, мекемелер мен ұйымдардың өзге де өкілдері дәлелсіз себептермен келмеген жағдайда Бас Прокурордың, оның орынбасарларының,прокуратура органдарының ведомствосы және оның аумақтық органдары, әскери және көлік прокуратуралары органдары басшыларының, облыстар прокурорларының және оларға теңестірілген прокурорлардың (қалалардың) , олардың орынбасарлары, аудандық және оларға теңестірілген (қалалық, ауданаралық, сондай-ақ мамандандырылған) прокурорлардың, олардың орынбасарларының уәжді қаулысы бойынша күштеп әкелінуі (мәжбүрлеп жеткізілуі) мүмкін. Прокурордың күштеп әкелу (мәжбүрлеп жеткізу) туралы қаулысын ішкі істер органы орындайды.

Күштеп әкелу(мәжбүрлеп жеткізу) түнгі уақытта жүргізілмейді ("Прокуратура туралы"ҚРКЗ 26-бабының 11-13-тармақтары).

Күштеп әкелу ережелеріне де базбір шектеулер кіреді. Мысалы, он төрт жасқа дейінгі кәмелетке толмағандар мен он сегіз жасқа толмаған адамдар, олардың заңды өкілі хабардар етілмей; жүкті әйелдер, сондай-ақ дәрігердің куәландыруы тиіс денсаулық жағдайына байланысты өзінің болатын орнын тастап кете алмайтын немесе тастап кетпеуге тиісті адамдар күштеп әкелінуге жатпайды ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 26-бабының 14-тармағы).

8.2 Прокурордың әлеуметтік және қызметтік кепілдіктері.

Прокурордың әлеуметтік кепілдіктері оның қызметін жүзеге асырудың толық әлеуметтік пакетін, соның ішінде оның еңбегін материалдық қамтамасыз ету, материалдық жеңілдіктер, жәрдемақылар, қосымша төлемдер, сіңірген еңбегі бойынша төлемдер, зейнетақымен қамсыздандыру және ҚР заңнамасында көзделген өзге де еңбегі мен қызметі үшін сыйақыны қамтиды. Әлеуметтік кепілдіктер негізі прокурордың өз қызметіне саналы және жауапты көзқарасы, Мемлекет пен қоғамға қызмет барысында Қазақстан Республикасындағы прокуратура органдарына жүктелген мақсаттар мен

міндеттерді орындау үшін толыққанды түрде беріле жұмыс істеген қызметтерінен құралады.

Мемлекеттік жүйе болғандықтан прокуратура органдары бюджет қаражаты есебінен қаржыландырылады. Прокуратура органдарының қазынашылық органдарында тиісті шоттары болуы мүмкін ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 45-бабы).

Прокурорлар мен өзге де қызметкерлердің еңбегіне ақы төлеу ҚР Конституциясының 66-бабының 9-1-тармақшасында белгіленген тәртіппен бекітілетін бюджет есебінен берілетін органдар қызметкерлерінің еңбегіне ақы төлеудің бірыңғай жүйесі негізінде белгіленеді.

Қазақстан Республикасы Бас Прокурорының 2023 жылғы 7 ақпандағы № 55 бұйрығымен бекітілген Қазақстан Республикасы прокуратура органдары жүйесінің қызметкерлеріне ақшалай үлесті, жәрдемақыларды және өзге де төлемдерді төлеу қағидалары (бұдан әрі – «Қағидалар») ҚР прокуратура органдары жүйесінің қызметкерлеріне ақшалай үлесті, жәрдемақыларды және өзге де төлемдерді төлеу тәртібін реттейді. «Қағидалардың» күші "Әскери қызмет және әскери қызметшілердің мәртебесі туралы" ҚР Заңына сәйкес әскери қызмет өткеретін әскери прокуратура органдарының әскери қызметшілерінен басқа барлық қызметкерлерге қолданылады.

Ережелер келесі төлем түрлерінің тәртібін анықтайды:

1. Ақшалай үлес;
2. Лауазымдық айлық ақылар, сыныптық шендер үшін қосымша ақылар;
3. Қызмет өткерудің ерекше жағдайлары үшін үстемеақылар және Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген қосымша еңбекақы;
4. Еңбекке уақытша жарамсыздық кезеңінде жүргізілетін төлемдер;
5. Прокуратура органдарының қарамағында болған уақыт үшін төленетін төлемдер;
6. Лауазымдық міндеттерін атқарудан шеттетілген және қамауда болған уақыт үшін, сондай-ақ қызметте қалпына келтірілген төлемдер;
7. Демалыс уақытында төленетін төлемдер;
8. Тұрғын үйді ұстауға және коммуналдық қызметтерге ақшалай өтемақы төлеу;
9. Прокуратура органдарынан босатылған кезде төленетін төлемдер;
10. Магистранттарға, докторанттарға, прокуратура органдарына қызметке кіретін және ҚР Бас прокуратурасы жанындағы құқық қорғау органдары академиясында бастапқы кәсіптік даярлықтан өтетін адамдарға төленетін төлемдер;
11. Ақшалай сертификаттар.

Прокурорларды зейнетақымен қамсыздандыру, мүгедектігі бойынша және асыраушысынан айрылу жағдайы бойынша мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақылар төлеу ҚР заңнамасына сәйкес жүзеге асырылады ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 46-баптың 2-тармағы).

Прокуратура органдарынан еңбек сіңірген жылдары үшін зейнетақы төлемдерін алу құқығымен шығарылған прокуратура органдарының зейнеткерлерінің, сондай-ақ қызметтік міндеттерін атқару кезінде мертіккен

(жараланған, жарақат алған, контузия алған) және қызметке жарамсыз деп танылған прокурорлардың салтанатты іс-шаралар мен ресми қабылдауларда нысанды киім киюге құқығы бар ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 46-баптың 3-тармағы).

Прокурордың қызметтік кепілдіктері ерекше мәртебеге ие. Оларды кәсіби құралдар, айырым белгілері, прокурор қолдана алатын және пайдалана алатын құжаттар құрайды. Мысалы, қызметтік куәлікке ие болу прокурордың жеке басын, оның сыныптық шенін немесе әскери атағын, лауазымын, атыс қаруын және өзге де қаруды алып жүру және сақтау құқығын растауды білдіреді ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 47-бабының 3-тармағы).

Прокуратура органдарының мемлекеттің құқық қорғау органдары жүйесінде олардың жоғары мәртебесін растайтын айырым құралдары бар, атап айтқанда: Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Елтаңбасы бейнеленген және мемлекеттік және басқа да тілдерде өз атауы жазылған мөрлері болады ("Прокуратура туралы" ҚРКЗ 47-бабының 4-тармағы).

8-тақырыпқа арналған сызбалар.

8.1 прокурор қызметінің құқықтық кепілдіктері.

8-тақырыпқа сұрақтар.

1. Прокурордың қандай кепілдіктерін заңды деп санау керек?
2. Прокурор қызметінің тәуелсіздігінің негізгі кепілдіктері қандай?
3. Прокурордың өмірі мен денсаулығының қауіпсіздігіне және оған кедергі болған жағдайда оның заңды қызметіне кепілдік қалай қамтамасыз етіледі?
4. Прокурордың қандай талаптарын орындау міндетті?
5. Қандай жағдайларда прокурор жүргізетін тексеру шеңберінде сараптама тағайындайды?
6. Қандай жеке және лауазымды тұлғалар, сондай-ақ меншік нысанына қарамастан мемлекеттік органдардың, мекемелер мен ұйымдардың өзге де өкілдері әкелінуі мүмкін?
7. Қандай адамдар әкелуге жатпайды?
8. Прокурордың қандай кепілдіктерін әлеуметтік деп санау керек?
9. ҚР қолданыстағы заңнамасына сәйкес прокурордың негізгі әлеуметтік кепілдіктері қандай?

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕРДІҢ ТІЗІМІ

Әдебиет.

1. Қ. Қ. Айтхожин Қазақстан Республикасы Конституциясының теориялық мәселелері. Заң ғылымдарының докторы ғылыми дәрежесін алуға арналған Диссертация. Д. А. Қонаев атындағы Университет, Алматы, 2008. Б.183.
2. Әбдіғұлов Х. Б. «Дауларды реттеудің сотқа дейінгі тәртібі» / / <https://alm.sud.kz/rus/news/dosudebnyy-poryadok-uregulirovaniya-sporov>
3. Антонов С. Н. Мемлекеттік автоинспекцияның жол-патрульдік қызметінің қадағалау қызметі ұғымы//қазіргі кезеңдегі Мемлекеттік автоинспекция қызметінің ұйымдық-құқықтық негіздері. - М.: КСРО ИМ ФЗИ, 1989. Б.13.
4. Бахтыбаев И. Ж. "Заңдылық демократиялық құқықтық мемлекеттің қалыптасуының ажырамас шарты және оны қамтамасыз етудегі прокуратураның рөлі" тақырыбындағы баяндама/"Қазақстандағы конституциялық өзгерістер аясында прокурорлық қадағалауды, қылмыстық істер бойынша алдын ала тергеуді және қылмыстық-атқару заңнамасын жетілдірудің өзекті мәселелері". Халықаралық ғылыми –тәжірибелік конференциясы/ / г. <https://journal.zakon.kz/203461-doklad-na-temu-zakonnost-kak.html>
5. Ваисов М.К. «Қазақстандағы конституциялық құрылыс және конституциялық заңдылық негіздерін нығайту мәселелері» //Қазақстандағы конституционализмді дамыту мәселелері: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдарының жинағы. - Алматы: Қазақстандағы "Интерлигал" саяси-құқықтық зерттеулердің қоғамдық қоры, 2002. - Б. 24.
6. Даев В. Г., Маршунов М. Н. «Прокурорлық қадағалау теориясының негіздері». - Л.: ЛГУ, 1990. Б. 210.
7. Гулягин А. Ю. «Прокуратура функцияларының құқықтық табиғаты / / "Ресей Әділет", 2011, N 11) Құжат мәтіні // <http://www.center-bereg.ru/j947.html>.
8. Мамаев К. Е. «Прокуратураның құқықтық актілері прокуратура органдарының құқықтық мәдениетінің көрсеткіші ретінде»//<https://articlekz.com/article/6856>
9. Смирнов А. Ф. «Прокуратура қызметін ұйымдастырудағы заңдылық пен орындылық принциптерінің арақатынасы» // <https://cyberleninka.ru/article/n/sootnoshenie-printsipov-zakonnosti-i-tselesoobraznosti-v-organizatsii-deyatelnosti-prokuratury>.

10. Шобухин В. Ю. Ресей Федерациясы мен Қазақстан Республикасындағы прокуратураның үйлестіру қызметі: салыстырмалы-құқықтық талдау 2023//Ресей Федерациясы мен Қазақстан Республикасындағы прокуратураның үйлестіру қызметі: салыстырмалы-құқықтық талдау 2023 (wiselawyer.ru).

Нормативтік құқықтық актілер. Қорытынды құжаттар.

1. ҚР Конституциясы (1995 жылғы 30 тамыз-жүз республикалық референдумда қабылданды) (08.06.2022 ж. жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен) // 1995 жылғы 8 қыркүйектегі "Казахстанская правда".

2. "Прокуратура туралы" Қазақстан Республикасының 2022 жылғы 5 қарашадағы № 155-VI конституциялық заңы / / Прокуратура туралы Конституциялық заң 2023 (zakon.kz).

3. "Қазақстан Республикасының Азаматтық іс жүргізу кодексі" Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 31 қазандағы № 377-V кодексі (01.01.2023 ж.жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) //"Казахстанская правда" 2015 жылғы 3 қарашадағы № 210 (28086).

4. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V Қылмыстық-процестік кодексі (01.01.2023 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен.) // "Казахстанская правда" 2014 жылғы 10 шілдедегі № 133 (27754).

5. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексі (16.05.2023 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) //"Казахстанская правда" 2014 жылғы 12 шілдедегі № 135 (27756)/

6. "Қазақстан Республикасының Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексі" Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 29 маусымдағы № 350-VI кодексі (01.05.2023 ж.жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) //"Казахстанская правда" 2020 жылғы 30 маусымдағы № 124 (29251).

7. "Қазақстан Республикасының Заңдылықты, құқықтық тәртіпті және қылмысқа қарсы күресті қамтамасыз ету жөніндегі үйлестіру кеңесі туралы ережені бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2011 жылғы 2 мамырдағы № 68 Жарлығы (26.11.2022 ж.жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) // Қазақстан Республикасының ПҰАЖ-ы, 2011 ж., № 37, 439-құжат.

8. "Қылмыстық істерді кассациялық тәртіппен қарауды регламенттейтін заңнаманы қолдану туралы" Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2022 жылғы 10 наурыздағы № 2 нормативтік қаулысы / / "Қылмыстық істерді кассациялық тәртіппен қарауды регламенттейтін заңнаманы қолдану туралы" Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2022 жылғы 10 наурыздағы № 2 нормативтік қаулысы (zakon.kz).

9. "Қазақстан Республикасы прокуратура органдарының рәміздері туралы" Қазақстан Республикасы Бас прокурорының 2017 жылғы 29 тамыздағы №926ұйырығы//https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38516011.

10. Заңды күшіне енген сот актілерінің заңдылығын қадағалауды, азаматтық, әкімшілік істер және әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер

бойынша сотта мемлекет мүдделерін білдіруді, атқарушылық іс жүргізуді ұйымдастыру жөніндегі Нұсқаулық. Қазақстан Республикасы Бас Прокурорының 2023 жылғы 17 қаңтардағы № 32 бұйрығымен бекітілген. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2023 жылғы 18 қаңтарда № 31753 болып тіркелді.

11. Қазақстан Республикасының прокуратура органдарында жеке тұлғалардың және заңды тұлғалардың өкілдерінің өтініштерін қарау мен жеке қабылдаудың кейбір мәселелері туралы Нұсқаулық. Қазақстан Республикасы Бас Прокурорының 2023 жылғы 17 қаңтардағы № 29 бұйрығымен бекітілген. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2023 жылғы 19 қаңтарда № 31715 болып тіркелді//Қазақстан Республикасының прокуратура органдарында жеке тұлғалар мен заңды тұлғалар өкілдерінің өтініштері мен жеке қабылдауын қараудың кейбір мәселелері туралы - "Әділет" ЖЗШ (zan.kz).

12. Мемлекеттік, жергілікті өкілді және атқарушы органдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, мекемелер, олардың лауазымды адамдары, меншік нысанына қарамастан өзге де ұйымдар, сондай-ақ олар қабылдайтын актілер мен шешімдер қызметінің заңдылығын қадағалауды ұйымдастыру жөніндегі Нұсқаулық (Қазақстан Республикасы Бас Прокурорының 2023 жылғы 17 қаңтардағы № 32 бұйрығына 2-қосымша) (zakon.kz). Қазақстан Республикасы Бас Прокурорының 2023 жылғы 17 қаңтардағы № 32 бұйрығына 2-қосымша.

13. Қазақстан Республикасы Бас Прокурорының Аппараты туралы ереже. Қазақстан Республикасы Бас Прокурорының 2018 жылғы 25 сәуірдегі № 57 бұйрығымен бекітілген (08.12.2021 ж. өзгертулермен)// https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34015129

14. Прокуратура органдарының заңдылықтың сақталуын тексеруді тағайындау және жүргізу, заңдылықтың жай-күйін талдау, сондай-ақ күшіне енген актілерді бағалауды жүзеге асыру қағидалары. Прокурорлық қадағалауды ұйымдастырудың кейбір мәселелері туралы Қазақстан Республикасы Бас Прокурорының 2023 жылғы 17 қаңтардағы № 32 бұйрығына 1-қосымша // "Прокурорлық қадағалауды ұйымдастырудың кейбір мәселелері туралы" Қазақстан Республикасы Бас Прокурорының 2023 жылғы 17 қаңтардағы № 32 Бұйрығы (zan.kz).

15. Қазақстан Республикасының Бас Прокурорының 2023 жылғы 7 ақпандағы № 55 бұйрығымен бекітілген Қазақстан Республикасы прокуратура органдары жүйесінің қызметкерлеріне ақшалай үлесті, жәрдемақыларды және өзге де төлемдерді төлеу қағидалары// "Қазақстан Республикасы прокуратура органдары жүйесінің қызметкерлеріне ақшалай үлесті, жәрдемақыларды және өзге де төлемдерді төлеу қағидаларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Бас Прокурорының 2023 жылғы 7 ақпандағы № 55 бұйрығы Қазақстан " (zan.kz)

16. Ел Президентінің "Қазақстан - 2030: Барлық қазақстандықтардың өркендеуі, қауіпсіздігі және әл-ауқатын жақсарту" атты Қазақстан халқына Жолдауы// "Казахстанская правда" 1997 жылғы 11 қазан.

Интернет ресурстары.

1. Прокуратураның басқа мемлекеттік органдармен, жергілікті өзін-өзі басқару органдарымен, қоғамдық және басқа ұйымдармен өзара іс-қимылы. (studfile.net)

1. Заңдар Тізімі

2. ҚР Президентінің прокуратура саласындағы Жолдаулары мен сөз сөйлеулері

3. Прокуратура саласындағы кітаптар

4. Прокурорлық қадағалау тақырыбындағы дипломдық жұмыс

Заңдар мен басқа да нормативтік-құқықтық актілерге өзгерістер мен толықтырулар, Қазақстан Республикасы Прокуратурасы саласындағы барлық жаңа материалдар.